

Aposel iniņ ku Abô môņ

Luk hato kapyā lokwanju. Hato kapyā luvi ek Anyô Bêņ Tiapilus. Yani ma Lom iniņ anyô bêņ te ba lahaviņ nênem kapyā êņ luvi êndêņ avômalô ek nesam. Kapyā môņ atu ba Luk hato ma elam nena Luk ma hato hathak malêla takatu ba Yisu hadum aleba hathak leņ ba hi. Ma kapyā yaņ havenj yam ma elam nena Aposel. Ma hato hathak ku takatu ba aposel lôk avômalô êvhaviņ idum hadêņ waklavôņ Yisu hatak pik êntêk ba hi leņ.

Luk da miņ hayê Yisu ami, ma doņtom hawa abô hêk nê vi atu ba elanô lo êyê hathak malenj. Luk ma miņ anyô Israeļ te ami, yani ma anyô lon buyaņ.

Hato kapyā êntêk ek enaņ abô avanôņ esak ku takatu ba aposel idum lôk Yisu anêņ Abô Mavi atu ba hi luvuluvu. Avômalô vi enaņ abôyaņ hathak nê takatu ba êvhaviņ ba intu Luk hato kapyā êntêk ek injik thô nena nê êvhaviņ ma nê mavi ba esopa gavman iniņ abô. Malaiņ lomalama hathak hapôm nê êvhaviņ ba intu hato kapyā êņ ek injik lonôndê mavi thô êndêņ nê takatu ba esopa Yisu. Ma kapyā êntêk hik thô nena Yisu lôk anêņ avômalô êvhaviņ tem nêmo nê kambom lu.

Hato kapyā êntêk hadêņ 63 AD la.

*Yisu havak abô nena tem nêmo Lovak Matheņ
êlêm*

¹*Tiapilus, bôk yahato kapyra te hadêḡ o hathak nôḡ takatu ba bôk Yisu hadum lo hadôḡ, ²*môḡ anôḡ aleba hayô waklavôḡ hathak leḡ ba hi. Hamô pik denaḡ ma hathak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ ma hêv abô ku hadêḡ anêḡ aposel* takatu ba bôk dalam i yôv. ³*Yani hawa vovaḡ ba hama vêḡ ma haviyô hathak loḡbô ma hik i thô hadêḡ anêḡ ḡê takêḡ. Lôk hadum nôḡkama bêḡ anôḡ ek hik thô nena yani hamô lôkmala hathak loḡbô. Wak hatôm 40 ma hik i thô lôbôlôḡ hadêḡ thêlô ba hanaḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak.

⁴*Wak te ma hayaḡ nôḡḡ haviḡ thêlô ma hanaḡ, “Noyabiḡ nôḡḡ atu ba Wakamik bôk havak abô yôv ek nêḡ êndêḡ môlô hatôm atu ba bôk yahanaḡ ba olaḡô yôv. Ma miḡ notak Jelusalem ami. ⁵*Jon bôk hathik avômalô halôk ḡaḡ ma kasana ma tem nisik môlô esak Lovak Matherḡ.”

Yisu hathak leḡ ba hi

(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

⁶*Ma aposel êḡḡ haviḡ Yisu ma enaḡ hik yani liḡ nena, “Anyô Bêḡ, lêk êntêk ma tem undum ek alalô avômalô Israêl naja alalôaniḡ kiḡ esak loḡbô e?”

⁷*Ma Yisu hanaḡ, “Êḡ ma miḡ môlô unim nôḡḡla ek noyala waklavôḡ atu ba Kamik hatak ami. Hathak anêḡ lôklokwaḡ yanida hayaḡḡ wak êḡ.

---

* **1:1:** Luk 1:3   * **1:2:** Mak 16:19; Luk 24:49-51   * **1:2:** Aposel anêḡ ôdôḡ nena ḡê takatu ba Yisu hêv ek nenaḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ.

* **1:3:** Luk 24:36-49; Ap 10:41   * **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17;

Ap 2:33   * **1:5:** Mat 3:11   * **1:6:** Luk 24:21   * **1:7:** Mak 13:32

8 *Ma Lovak Matherᅇ hayô hamô môlô, ma tem noja lôklokwaᅇ. Ma tem nonaᅇ yenaᅇ abô imiᅇ Jelusalem lôk Judia sapêᅇ ma Samalia lôk ni endeba êndôk pik anêᅇ daᅇ.”

9 Hanaᅇ abô êᅇ yôv, ma ewa yani hathak leᅇ ba hi. Thêlô êyê imiᅇ ma buliv hava yani siᅇ ba êthôᅇ. 10 Thêlô ititiᅇ leᅇ denaᅇ ma ketheᅇ oyaᅇ ma anyô ju lôk nômkama thapuk ba imiᅇ thêlô malêvôᅇ. 11 *Ma enaᅇ, “Nê Galili, umiᅇ ba utitiᅇ leᅇ eka? Yisu doᅇtom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk môlô ba hi leᅇ ma tem endelêm aêᅇ iyom.”

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anêᅇ loᅇ

12 *Vêm ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Jelusalem. Dum Oliv êᅇ hêk habobo Jelusalem hatôm kilomita te iyom. 13 *Êyô Jelusalem ma i unyak kapô vuliᅇ atu ba ethak êmô. Thêlô iniᅇ athêᅇ ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Pilip lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpius nakaduᅇ, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakaduᅇ. 14 Wak sapêᅇ ma thêlô ethak doᅇtom ba eteᅇ mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yisu talêbô, lôk anêᅇ iviyaᅇ êmô haviᅇ.

15 Ma wak te ma Pita haviyô hamiᅇ ᅇê êvhaviᅇ hatôm 120 malêvôᅇ ma hanaᅇ, 16 *“Aiyaᅇ thêlô, abô te hêk Wapômbêᅇ anêᅇ kapyā ba lêk hik anôᅇ. Abô êᅇ ma Lovak Matherᅇ bôk hanaᅇ hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yisu thô hadêᅇ ᅇê takatu ba evaloᅇ yani. 17 Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk haviᅇ alalô.”

* **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48   * **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27

* **1:12:** Luk 24:50-53   * **1:13:** Mat 10:2-4   * **1:16:** Sng 41:9

18* (Judas hêv pik bute vuli hathak valuselen atu ba hadum kambom ba hawa. Êñ ma hêv yak halôk pik buên ba lasoam hapup ba la hangasô hale yainj.

19 Avômalô Jelusalem sapên elanô abô êñ ba intu elam pik buên hathak iniñ abô nena “Akeldama”. Anênj ôdônj nena, “Pik atu ba thalalenj hathanj.”)

20 Êñ ma Pita hananj, “Hatôm bôk eto hêk Kapya Yen nena,

“ ‘Anênj unyak tem ñgathiniñ;

ma miñ notak anyôla ek êmô ami.’ *Kapya Yen*
69:25

Ma buyanj hananj nena,

“ ‘Anyô yanj enja anênj lonj lôk anênj ku.’ *Kapya Yen*
109:8

21 Aênj ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bênj Yisu hamô havinj alalô denanj ma yani hamô havinj alalô wak nômbênj intu sapênj, 22* mônj ma waklavônj atu ba Jon hathik Yisu halôk ñanj aleba hayô wakma Lambô hawa yani vê hêk alalô ba hi malak lenj. Anyô êñ tem imbinj alalô ek enanj Yisu anênj haviyô hathak lonj bô bênj êndênj avômalô.”

23 Yôv ma etak anyô lokwanju. Yanj ma Josep, elam nena Balsabas, ma athênj yanj ma Jastas. Ma anyô yanj ma Matias. 24 Ma etenj mek nena, “Anyô Bênj, hoyala avômalô sapênj iniñ kapôlônj. Nunḡwik thô nena hotak anyô ju êntêk yanj sê 25 ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi anênj lonj.” 26 Yôv ma ibi valu ek nêgê nena athênj yanj sê habitak. Êñ ma etak Matias ek imbitak aposel imbinj thêlô lauminj ba lahavute takatu.

---

* 1:18: Mat 27:3-8   * 1:22: Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27

2

Lovak Matheņ halôk ba halêm

¹ *Waklavônġ Pentikos hayô, êņ ma avômalô êvhaviņ ethak doņtom ba êmô unyak te. ² Ma ketheņ oyaņ ma nômlate diņdiņ halêm anêņ leņ ba anêņ pôk ma hatôm lovak bêņ te ba hayô hamô unyak atu ba thêlô êmô siņ. ³ *Ma êyê nômlate hatôm atum dahalaņ hatakalek ba hayô hamô thêlô tomtom. ⁴ *Ma Lovak Matheņ hayô hava thêlô sapêņ kapôlônġiņ siņ ba enaņ abô masôm lomalama hatôm Lovak Matheņ hêv hadêņ thêlô.

⁵ Avômalô Islael takatu ba êmô Wapômbêņ vibinġ bôk etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jelusalem ek Pentikos. ⁶ Ma elanġo diņdiņ ba êlêm ethak doņtom. Ma eboloba kambom hathak elanġo ñê êņ enaņ abô hathak thêlô tomtom da iniņ abô. ⁷ Ma esonġ kambom ba enaņ hik thêlôda liņ, “Thêlô ma ñê Galili iyom. Malê te aêņ am? ⁸ Aisê ba alalô alanġo thêlô enaņ abô hathak alalôaniņ abô tomtom? ⁹ Alalô ma anêņ Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo Kapadosia ma Pontus lo Esia ¹⁰ ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo Sailini ma ñê doho anêņ Lom. ¹¹ (Ma vi ma avômalô Islael, ma vi ma avômalô loņ buyaņ takatu ba ibitak êyô Islael iniņ êvhaviņ kapô.) Ma doho anêņ Klit lo Alebia. Ma doņtom alalô alanġo thêlô enaņ abô hathak nômbêņ atu ba Wapômbêņ hadum hathak alalôaniņ abô tomtom.” ¹² Ma avômalô sapêņ esonġ kambom ba itutuniņ

---

* **2:1:** Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11   * **2:3:** Mat 3:11   * **2:4:** Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

leñj kadôk ma enañ hik thêlôda liñ nena, “Nôm êñ anêñ ôdôn ma aisê?”

¹³ Ma donjom vi ibi thêlô liliñ ba enañ, “Inum waiñ bêñ anôn ba elo molo.”

Pita hanañ abô

¹⁴ Êñ ma Pita haviyô hamiñ aposel laumiñ ba lahavute malêvôn ma halam lôklokwan nena,

“Môlô avômalô Israel lôk avômalô takêntêk ba lêk ômô Jelusalem, nodanô yenañ abô katô. Tem yanañ nôm êñ anêñ ôdôn bêñ. ¹⁵ Lêk ma lôkbôk denañ hatôm 9 kilok. Ba intu miñ noson nena nê êntêk inum waiñ ba elo molo ami. ¹⁶ Mi, nôm êñ ma hatôm plopet Joel bôk hanañ,

¹⁷ “Wapômbêñ hanañ nena habobo pik lo leñ anêñ dan

ma tem yangasô yenañ Lovak Mathen êyômô avômalô sapêñ.

Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenañ abô êndên i ba nenañ abô êtôm plopet.

Ma môlônim apenena tem netulak ba nêgê wêñ.

Ma môlônim anyô boñnena tem nêgê niaviñ.

¹⁸ Ma tem yangasô yenañ Lovak Mathen êyômô yenañ anyô lo avi ku êndên waklavôn êñ ma tem yanêm yenañ abô êndên i ba nenañ abô êtôm plopet.

¹⁹ Ma tem yandum nômbithi ênjêk leñ, ma yandum lavônjin ênjêk pik.

Thalalen lôk atum ma atum yova bêñ tem imbitak.

²⁰ Ma wak tem ende i liliñ ba imbitak momañiniñ,

ma tem yamô imbiņ o ba undum yalenmavi
anêņ dôêņ.’ *Kapya Yeņ 16:8-11*

29 * “Aiyaņ thêlô, yahanaņ avanôņ biņ nena
bumalô Devit bôk hama ba elav yôv. Ma anêņ
siô êntêk hêk denaņ aleba lêk. 30 *Ma donjom
Devit ma plopet te ba hayala nena Wapômbêņ bôk
havak abô nena embeņ yam ma tem etak lim
lukmuk te ek imbitak kiņ êtôm yanida. 31 *Devit
bôk hayala nôm atu ba tem imbitak embeņ yam ba
hanaņ hathak Mesia atu ba Wapômbêņ tem nê
lôkmala êndêņ yani ba imbiyô esak loņbô. Ba intu
hanaņ nena tem miņ nêndô yani êmô nê nãama iniņ
loņ ba kupik epalê ami. 32 Ôpêņ ma Yisu atu ba
Wapômbêņ bôk hik yani liņ. Ma yêlô sapêņ ayê nô
m êņ haviņ ba êntêk anaņ bêņ hadêņ môlô. 33 *Ma
Wapômbêņ hawa Yisu ba hatak yani hamô baņ
vianôņ yôv. Ma hêv Lovak Matheņ atu ba bôk
havak abô ek nê
m êndêņ yani ma êntêk lêk haņgasô
hayô hamô yêlô ba intu lêk ôyê lo olaņô. 34 Devit
da miņ hi malak leņ hatôm Yisu ami, ma donjom
hanaņ,

“Anyô Bêņ Wapômbêņ hanaņ hadêņ yenaņ Anyô
Bêņ Mesia nena,

“Ômô yabaheņ vianôņ

35 endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêņ o
nê
mô vemkapô vibiņ am.” ’ *Kapya Yeņ 110:1*

36 * “Aêņ ba môlô avômalô Israeļ sapêņ, noyala
abô êntêk katô. Yisu atu ba môlô uik hathak

* **2:29:** 1Kiņ 2:10 * **2:30:** 2Sml 7:12; Sņg 89:3-4; 132:11

* **2:31:** Sņg 16:10 * **2:33:** Ap 5:32; 7:55-56 * **2:36:** Ap
5:30-31

a, Wapômbêḅ hadum ba habitak Anyô Bêḅ lôk Mesia.”

Avômalô bêḅ anôḅ ele i liliḅ ba ithik ḅaḅ

³⁷ Thêlô elañô Pita anêḅ abô takêḅ ma habi thêlô kapôlôḅḅḅ vose. Ma enañ hadêḅ yani lôk aposel vi nena, “Aiyaḅ thêlô, yêlô nandum malê?”

³⁸ Ma Pita hanaḅ, “Môlô tomtom node kapôlômim liliḅ ba nusik ḅaḅ esak Yisu Kilisi anêḅ athêḅ ek Wapômbêḅ nêḅ môlônim kambom vê ma nêḅ Lovak Mathenḅ êndêḅ môlô êtôm anêḅ wapôm. ³⁹ *Havak abô êḅ ek avômalô takatu ba alalâniḅ Wapômbêḅ tem endam i, môlô lôk unim avômena ma avômalô takatu ba êmô daimbô.”

⁴⁰ Ma Pita hanaḅ abô bêḅ anôḅ haviḅ hadêḅ thêlô ba hanaḅ nena, “Noyabiḅ am. Nônêḅ amda sa ba nôsôv êḅḅêk avômalô kambom takêḅ ek miḅ nôpôm vovaḅ atu ba tem êpôm i ami.” ⁴¹ *Aêḅ ba ḅê takatu ba ewa Pita anêḅ abô intu ithik ḅaḅ. Ma wak êḅ ma avômalô hatôm 3,000 êlêm haviḅ avômalô takatu ba bôk êvhaviḅ yôv.

Nê êvhaviḅ ethak doḅtom haviḅ i

⁴² *Ma thêlô lôklokwaḅ ek nedaḅô aposel iniḅ abô lôk ethak doḅtom haviḅ i ma eyañ polom lo inum waiḅ mathenḅ atu ba Yisu bôk hêv lôk etenḅ mek haviḅ i. ⁴³ Ma aposel idum lavôḅḅḅ lôk nômbithi bêḅ anôḅ ba avômalô sapêḅ êyê ba esonḅ kambom. ⁴⁴ *Ma avômalô êvhaviḅ sapêḅ ethak doḅtom haviḅ i ma miḅ leḅvi iniḅ nômkama ami. Iniḅ nômkama lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapêḅ sa. ⁴⁵ Thêlô

* **2:39:** Ais 57:19   * **2:41:** Ap 2:47; 4:4   * **2:42:** Ap 20:7

* **2:44:** Ap 4:32-35

ethak êv iniņ pik lôk nômkama ek nênem vuli ma ewa vuli takêņ ba êv avômalô takatu ba nômkama vi mi sa. ⁴⁶ Ma wak nômbêņ intu ma thêlô ethak doņtom êmô unyak mathen anêņ piklêvôn. Ma ethak eyaņ nôm havin i lôk leninmavi ma kapôlônin labalina. ⁴⁷ *Lôk êbô Wapômbêņ anêņ athên. Êņ ma avômalô sapêņ leninmavi anôn hathak i. Ma wak nômbêņ intu sapêņ ma Anyô Bêņ hêv avômalô doho bulubiņ ba hêv i ibitak êyô ñê êvhavin kapô havin.

3

Anyô va kambom te habitak mavi

¹ Wak te ma Pita lo Jon i unyak mathen hadên wakma eten mek. Wakma êņ ma hatôm 3 kilok yaņsin. ² Êyô ma êyê ewa anyô va kambom te ba êlêm. Bôk evathu yani aên. Ma wak nômbêņ intu ma ewa yani ba i êdô hamô unyak mathen anêņ badên abôlêk atu ba elam nena Loņ Kêkêlô. Êdô yani hamô loņ êņ ek epetenak ek avômalô takatu ba i unyak mathen anêņ piklêvôn ek nênem valu êndên yani. ³ Ôpên hayê Pita lo Jon êlêm ek ini unyak mathen kapô, êņ ma halam ek thai nênem valu êndên yani. ⁴ *Pita lo Jon ititin yani lôklokwaņ. Ma Pita hanaņ, “Nôņgô yai!” ⁵ Êņ ma ôpên hik i lilin hadên thai ma hasoņ nena tem nênem nômla êndên yani la.

⁶ *Ma Pita hanaņ, “Ya valu mi. Ma doņtom nôm atu ba yahawa ma tem yanêm êndên o. Hathak Yisu Kilisi anêņ Nasalet anêņ athên, umbiyô

---

* 2:47: Ap 6:7; 11:21   * 3:4: Ap 14:9   * 3:6: Ap 4:10; 16:18

omben.” 7 Ma Pita havalonj ôpênj banj vianônj ba havôv yani haviyô. Ma kethenj oyanj ôpênj vagiginj lôk vakapô habitak lôklokwanj. 8 Ênj ma yani hasôv kisi ma havenj. Ma hi unyak mathenj anênj piklêvônj havinj thai. Ma havenj ba hasôv kisi hathak lolenj lolenj ba habô Wapômbênj. 9 Ma avômalô sapênj êyé yani havenj ba habô Wapômbênj. 10 Ma eyala nena ôpênj ma anyô petenak atu ba hathak hamô unyak mathenj abôlêk atu ba elam nena Lonj Kêkêlô, ênj ma eboloba ba dahôlônjinj hi.

Pita hanañ abô hamiñ unyak mathenj kapô

11 Ma anyô petenak atu havalonj Pita lo Jon, ênj ma avômalô sapênj esonj kambom ba elanjinj êlêm hadênj thêlô halôk kapo danj atu ba elam nena Solomon anênj Kapo Danj. 12 Pita hayê ma hanañ hadênj thêlô nena, “Avômalô Israel, osonj kambom ba utitinj yai lôklokwanj eka? Osonj nena yai adum ôpêntêk mavi hathak yaidaninj lôklokwanj lôk kobom mathenj e? Mi anônj! 13 *Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk alalôaninj bumalô thêlô ininj Wapômbênj iyom intu hadum nôm ênj ek nêmmathênj lôkmanjinj êndênj anênj anyô ku Yisu. Môlô bôk otak ôpênj ek nijik vônô. Ma Pailat lahavinj etak yani, ma donjom môlô ôvôlinj dômim hadênj yani. 14 Avanônj, môlô ôvôlinj dômim hadênj Anyô Mathenj lôk Anyô Thêthônj atu ma onanj hik Pailat linj ek etak ôpatu ba bôk hik anyô vônô êlêm êndênj môlô. 15 Ôpatu ba lôkmala anênj ôdônj ma uik vônô. Ma donjom Wapômbênj hik yani linj hathak lonjbô hêk njama. Ma yai bôk ayê nôm takênj ba êntêk lêk ananj abô

* **3:13:** Kis 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23

hathak. ¹⁶ Êvhaviņ hathak Yisu anêņ athêņ iyom hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa lôklokwaņ. Yani habitak mavi anôņ hatôm ôyê hathak Yisu anêņ athêņ lôk êvhaviņ atu ba halêm anêņ yani.

¹⁷ * “Aiyaņ thêlô, yahayala nena môlô lôk unim avaka miņ oyala ôpêņ katô ami ba intu udum kambom hadêņ yani. ¹⁸ Ma donjom sêbôk ma Wapômbêņ hanaņ hadêņ plopet sapêņ ba eto nena anêņ Mesia tem enja vovaņ. Aêņ ba unim kambom atu udum ma Wapômbêņ anêņ abô êņ lêk hik anôņ.

¹⁹ * “Aêņ ba node kapôlômim liliņ ba nosopa Wapômbêņ ek nêm môlônim kambom vê lôk nêm lovak êndêņ môlô. ²⁰ Ma nêm anêņ Mesia atu ba bôk hatak ek nêm êndêņ môlô. Mesia êņ ma Yisu atu. ²¹ Ma lêk yani hamô malak leņ ba hayabiņ waklavôņ atu ba Wapômbêņ bôk hatak ek nômkama sapêņ imbitak lukmuk esak loņbô êtôm sêbôk atu ba yani havak abô ba hanaņ ba anêņ plopet mathen enaņ bêņ. ²² *Hatôm Mose bôk hanaņ, ‘Wapômbêņ unim Anyô Bêņ tem etak plopet te êtôm ya ba imbitak anêņ môlô malêvôņ. Ba intu nodanô anêņ abô takatu ba hanaņ bêņ hadêņ môlô katô. ²³ Ma ôpatu ba miņ halaņô plopet êņ anêņ abô ami, ma tem nênem yani vê êņjêk anêņ avômalô ba nimbuliņ yani vi dedauiņ.’

²⁴ “Samuel lôk plopet takatu ba ibitak even yam bôk enaņ hathak waklavôņ atu ba lêk habitak. ²⁵ *Môlô ma plopet takêņ iniņ nali. Ma abô atu ba Wapômbêņ bôk havak haviņ libumi yôv, abô êņ êntêk havalonj môlô loņ denaņ. Hatôm bôk hanaņ

---

* **3:17:** Luk 23:34; 1Ti 1:13   * **3:19:** Ap 2:38   * **3:22:** Lo 18:15,18-19   * **3:25:** Stt 22:18

hadêḡ Ablaham, ‘Hathak anêḡ libumi, ma tem avômalô pik sapêḡ neja mek mavi.’ ²⁶ *Ba intu Wapômbêḡ hik anêḡ anyô ku liḡ ma hêḡ halêm hadêḡ môlô hamôḡ ek nêḡ mek mavi êndêḡ môlô lôk ende môlô tomtom liliḡ êḡjêk unim kambom takatu ba udum.”

4

Evalonḡ Pita lo Jon

¹ Pita lo Jon enaḡ abô hadêḡ avômalô imiḡ de-naḡ, ma ḡê êbôk da lôk unyak mathenḡ anêḡ sôḡ bidonḡ iniḡ anyô vovak laik ma Sadyusi doho êyô ek thai. ² Thêlô leḡḡmaniḡ hathak thai êdôḡ avômalô nena Yisu bôk haviyô hêk ḡama ba intu avômalô ḡama sapêḡ tem nimbiyô esak lonḡbô aêḡ iyom. ³ Lêk yaḡsiḡ habôk ba intu evalonḡ thai ba êdô hamô koladôḡ aleba hayaḡ wak bêḡ. ⁴ *Ma donḡtom avômalô bêḡ anôḡ elanô thai iniḡ abô ba êḡhaviḡ. Ba ḡê takatu ba êḡhaviḡ lêk halumbak hi habobo 5,000.

⁵ Haviyô hayaḡ ma ḡê bêḡbêḡ eyabiḡ avômalô lôk ḡê bêḡbêḡ ma ḡê lôkawk hathak abô balabuḡ ethak donḡtom êmô Jelusalem. ⁶ Anas, anyô bêḡ habôk da, lôk Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôk anyô bêḡ habôk da anêḡ thalalenḡ vi êmô haviḡ. ⁷ Ma ewa thai êlêm ma enaḡ hik thai liḡ nena, “Lôklokwaḡ lôk athêḡ alê intu udum ôpêḡ mavi hathak?”

⁸ Ma Lovak Mathenḡ hava Pita kapô siḡ ba hananḡ hadêḡ thêlô nena, “ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê eyabiḡ avômalô, nodanô yenaḡ abô! ⁹ Yai êḡ anyô va

---

* **3:26:** Ap 13:46   * **4:4:** Ap 2:41

kambom êntêk sa ba intu udum ek nonaᅇ yai bêᅇ lôk leminhaviᅇ noyala nena yai adum yani mavi aisê e? ¹⁰ *Aêᅇ ba môlô lôk avômalô Israeᅇ sapêᅇ noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba hamiᅇ môlô malemim hathak Yisu Kilisi anêᅇ Nasalet anêᅇ athêᅇ. Bôk uik yani vônô hathak a, ma donᅇtom Wapômbêᅇ hik yani liᅇ hêk ᅇama. ¹¹ Yani ma

“valu atu ba môlô ᅇê olav unyak ôpôlik hathak, ma lêk habitak valu landiᅇ anôᅇ.” *Kapya Yeᅇ 118:22*

¹² *Yisu da iyom anêᅇ athêᅇ hatôm nêᅇ alalô bulubiᅇ. Ma athêᅇ yaᅇ miᅇ hêk pik lo leᅇ sapêᅇ ek nêᅇ alalô bulubiᅇ ami. Mi.”

¹³ Ma thêlô êyê Pita lo Jon imiᅇ lôklokwaᅇ ma kô mi, ma eyala nena thai ma ᅇê oyaᅇ ba miᅇ bôk ethak unyak ami. Êᅇ ma thêlô eson kambom ba leᅇᅇᅇhabi nena bôk êᅇmô haviᅇ Yisu. ¹⁴ Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba hamiᅇ haviᅇ thai ba intu thêlô abô mi ek nenaᅇ. ¹⁵ Êᅇ ma enaᅇ ek neja Pita lo Jon vê êᅇᅇk Sanhedlin* anêᅇ unyak ma nede yaᅇᅇ ba ini. Ma ele yaᅇᅇ ba i ma thêlô êbôlêᅇ auk. ¹⁶ Ba enaᅇ, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk? Avômalô Jelusalem sapêᅇ lêk eyala yôv nena thai idum lavôᅇᅇᅇ bêᅇ te ba miᅇ hatôm alalô nasi ami. ¹⁷ Ma donᅇtom alalô napôm loᅇᅇndê te ek abô êᅇ miᅇ ni mayaliv êᅇᅇk avômalô malêvôᅇ ami. Aêᅇ ba nanaᅇ lôklokwaᅇ êᅇndêᅇ thai nena miᅇ nenaᅇ abô esak athêᅇ êᅇ êᅇndêᅇ avômalô la esak loᅇᅇbô ami.”

* **4:10:** Ap 3:6,13-16   * **4:12:** Mat 1:21   * **4:15:** Israeᅇ elam iniᅇ kaunsil nena ‘Sanhedlin’.

18 *Yôv ma elam thai êlêm hathak loŋbô ma enaŋ lôklokwaŋ nena miŋ nenaŋ abô êŋ lôk nêndôn avômalô esak Yisu anêŋ athêŋ ami. 19 *Ma donjom Pita lo Jon enaŋ viyaŋ, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbêŋ ma ek yai nandum? Nasopa môle nim abô mena Wapômbêŋ anêŋ abô? 20 Yai miŋ hatôm bônôn esak nô m takatu ba ayê lo alaŋô ami.”

21 Ma Sanhedlin enaŋ lôklokwaŋ ek thai nê m bônôn, êŋ ma etak thai ba i. Avômalô sapêŋ êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ hathak nô m atu ba lêk idum ba intu miŋ hatôm nêpôm loŋôndê la ek nê nê m vovaŋ êndêŋ thai ami. 22 Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêŋ sondabêŋ hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbêŋ iyom hatôm indum nô m êŋ.

Nê êvhaviŋ iniŋ mek

23 Etak Pita lo Jon ba i hadêŋ avômalô êvhaviŋ. Ma enaŋ abô takatu ba nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê bêŋbêŋ enaŋ hadêŋ thai. 24 *Thêlô elanô aêŋ ma lôkthô êv veniŋbôlek liŋ ba eteŋ mek hadêŋ Wapômbêŋ nena, “Anyô Bêŋ, nô mkama sapêŋ anêŋ alaŋ, bôk hopesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lôk nô mkama sapêŋ atu ba ê m kapô. 25 Sêbôk ma honaŋ abô hathak Lovak Matheŋ hale anê m anyô ku ma yêlôaniŋ bumalô Devit abôlek. Ba hanaŋ aêntêk, “Avômalô pik sapêŋ leniŋŋaŋa eka?

Lôk ibutiŋ abôyaŋ ek nijik vovak êndêŋ Wapômbêŋ eka?

26 Pik iniŋ kiŋ lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak. Lôk nê bêŋbêŋ pik sapêŋ ethak donjom

---

* 4:18: Ap 5:28   * 4:19: Ap 5:29   * 4:24: Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6

ek nêmo Anyô Bêᶇ lôk anêᶇ Mesia lu.’ *Kapya Yen 2:1-2*

27 *Avanôᶇ biᶇ, Helot Antipas lo Pontius Pailat ma ᶇê loᶇ buyaᶇ lôk avômalô Israeᶇ bôk ethak doᶇtom êmô malak lôᶇ êntêk ba idum ek nêmo anêᶇ anyô ku mathêᶇ Yisu lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêᶇ Mesia. 28 *Thêlô idum nômkama sapêᶇ hatôm anêᶇ auk lôk lôklokwaᶇ atu ba bôk lemhabi nena tem imbitak aêᶇ. 29 *Anyô Bêᶇ, lemimbi abô takatu ba evak ba enaᶇ ek indum yêlô nakô ba intu nêᶇ yêlô anêᶇ ᶇê ku sa ek nanaᶇ anêᶇ abô lôklokwaᶇ ma miᶇ nakô ami. 30 Ma otak bahem êyôᶇgêk avômalô lôk lijiᶇ ba undum i mavi lôk undum lavôᶇᶇiᶇ lôk nômbithi lomaloma esak anêᶇ anyô ku mathêᶇ Yisu anêᶇ athêᶇ.”

31 Thêlô eteᶇ mek yôv ma loᶇ atu ba êmô halowaliᶇ. Ma Lovak Mathêᶇ hayô hava thêlô lôkthô kapôlôᶇiᶇ siᶇ. Ba enaᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ abô bêᶇ ma miᶇ êkô ami.

Nê êvhaviᶇ sapêᶇ kapôlôᶇiᶇ doᶇtom

32 *Ma ᶇê êvhaviᶇ sapêᶇ iniᶇ auk lôk kapôlôᶇiᶇ doᶇtom iyom. Ma iniᶇ nômkama sapêᶇ ma hatôm thêlô lôkthô iniᶇ ma miᶇ evasiᶇ ami. 33 Ma aposel ethak enaᶇ Yisu anêᶇ haviyô hathak loᶇbô bêᶇ ba iniᶇ abô êᶇ anêᶇ lôklokwaᶇ ma bomaᶇ. Ma Wapômbêᶇ habi anêᶇ wapôm hayô hamô thêlô lôkthô. 34 *Ma thêlô vi iniᶇ pik lo unyak hamô ba ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu takêᶇ 35 ba êv hadêᶇ aposel ek neyabiᶇ. Ma aposel ibi

* 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28: Ap 2:23

* 4:29: Ep 6:19 * 4:32: Ap 2:44 * 4:34: Ap 2:45

valuselenj takêj sam hadêj avômalô takatu ba êv yak hathak nômkama. Ba intu thêlô te miñ hêv yak hathak nôm lôk nômkama ami.

³⁶ Ma thêlô êj te ma Josep ba anêj loj ma ngavithôm Saiplus ma habitak anêj ôdôj Livai. Ma aposel ethak elam yani nena Banabas, athêj êj anêj ôdôj nena, “Anyô hathak havatho avômalô kapôlôñij loj.” ³⁷ Yani hêv anêj pik bute ek nênem vuli. Ma hawa valu hathak pik êj ba hi hêv hadêj aposel.

5

Ananias lo Sapaila

¹ Ma anyô yan hamô ba anêj athêj nena Ananias ma yanavi ma Sapaila. Thai êv iniñ pik bute ba êv vuli. ² *Ma hawa valu pik êj vi ek thaida ma hêv vi hadêj aposel ma hasau i nena, “Valu lôkthô êntêk yahawa ba yahalêm.” Ma yanavi hayala nôm atu ba yamalô hadum.

³ *Ma Pita hanañ nena, “Ananias, hotak Sadañ ba hava kapôlôm siñ ma hosau Lovak Matheñ, ba huvuñ anêm valu pik êj vi eka? ⁴ Miñ bôk êv vuli pik êj ami denañ, êj ma anêm pik. Ma bôk êv vuli yôv, valu êj ma anêm aêj iyom. Ma donjom howa auk kambom êj anêj êsê ba honañ abôyan? Hosau nê pik lôk Wapômbêj haviñ.”

⁵ Ananias halañô abô êj ma hêv yak halôk biñ ba hama. Ma avômalô takatu ba elañô abô êj êkô ba biñdaluk havalu kambom. ⁶ Êj ma apenena muk êlêm ma ivuliv anêj kupik ma ewa ba i elav.

---

* 5:2: Ap 4:34-35   * 5:3: Jon 13:2

⁷ Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêm hayô ma hathônê nôm atu ba habitak paliņ. ⁸ Ma Pita hanan hik avi êņ liņ, “Valu êntêk ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”

Ma avi êņ hanan, “Intu êņ, vuli êņ intu hatôm.”

⁹ Êņ ma Pita hanan hadêņ avi êņ, “Aisê ka mamu ubutiņ abô ek nosaê Anyô Bêņ anêņ Lovak Mathen? Nôņgô! Nê takatu ba lêk elav vônim yôv, êntêk lêk imiņ unyak abôlêk ba tem neja o ba ini nedav imbiņ.”

¹⁰ Ma kethen oyan ma avi êņ hêv yak halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma apenena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô. Ma êyê avi êņ lêk hama. Êņ ma ewa ba i elav yani hêk yamalô vi. ¹¹ Yôv ma avômalô êvhaviņ sapêņ lôk avômalô takatu ba elanô abô êņ, lôkthô êkô kambom.

Aposel idum avômalô bêņ anôņ ibitak mavi

¹² *Ma aposel idum lavôņiņ lôk nômbithi loma-loma hêk avômalô malenij. Ma nê êvhaviņ sapêņ ethak doņtom lôbôlôņ halôk unyak mathen anêņ kapo dan atu ba elam nena Solomon anêņ Kapo Dan. ¹³ Ma avômalô vi atu ba miņ êvhaviņ ami êkô ek nesak doņtom imbiņ thêlô, ma doņtom avômalô sapêņ êyê thêlô nena nê mavi. ¹⁴ Ma anyô lo avi bêņ anôņ ethak êvhaviņ Anyô Bêņ ba ibitak êyô avômalô êvhaviņ kapô. ¹⁵ Êņ ma avômalô ethak ewa iniņ nê lôk lijiņ hayô hêk balê lo yêm ba i ililiņ hêk loņôndê anêņ dan ek Pita haven loņôndê, êņ ma dahô imbi êyôņgêk i ek nimbitak mavi esak loņbô. ¹⁶ Ma avômalô bêņ anôņ êlêm anêņ lomalak takatu

---

* **5:12:** Ap 2:43; 14:3

ba habobo Jelusalem ba êlêm ethak donjom. Ma ewa iniņ nê lôk lijiņ lôk nê takatu ba ngôk lelaik habuliņ i ma lôkthô ibitak mavi hathak lonjô.

Êv vovan hadêņ aposel

¹⁷ Ma anyô bêņ habôk da lôk nê idum ku havinġ yani, thêlô sapêņ ma Sadyusi ba êyê nôm takatu ba aposel idum ba leņiņdanġ hathak i. ¹⁸ Ba evalonġ aposel ma etak i halôk malak lôņ anêņ koladônġ. ¹⁹ *Ma bôlôvônġ êņ ma Anyô Bêņ anêņ anġela hik koladônġ abôlêk vê ma hawa i ele yaiņ. Ma hananġ, ²⁰ “Unu numiņ unyak mathenġ anêņ piklêvônġ ma nonanġ abô sapêņ esak lôkmala lukmuk êntêk êņ bêņ.”

²¹ Aposel elanġ abô êņ ba lôkbôk momanġiniņ ma i unyak mathenġ anêņ piklêvônġ. Ma êdônġ avômalô.

Ma anyô bêņ habôk da lôk anêņ nê mólô êlêm ma elam nê Sanhedlin lôk Israel iniņ nê bêņbêņ sapêņ. Ma êv abô hadêņ koladônġ ek neja aposel ba nêlêm. ²² Êņ ma nê koladônġ iniņ sôp bidonġ i ek neja aposel ma donjom miņ êmô ami. Ma êvôi ma enanġ nena, ²³ “Yêlô ayê koladônġ anêņ abôlêk putup ma nê takatu ba eyabiņ imiņ habobo. Ma donjom yêlô ik koladônġ abôlêk vê ma miņ apôm anyô late hamô kapô ami.” ²⁴ Unyak mathenġ anêņ sôp bidonġ iniņ anyô vovak laik lôk nê bêņbêņ êbôk da elanġ abô êņ ba leņiņhabi bêņ anônġ hathak ba enanġ, “Malê te tem imbitak?”

²⁵ Ma anyô te hayô ma hananġ hadêņ i, “Nodanġô! Nê takatu ba otak i hamô koladônġ, lêk imiņ unyak mathenġ anêņ piklêvônġ ba êdônġ avômalô.” ²⁶ Êņ ma

---

* **5:19:** Ap 12:7-10

anyô vovak laik lôk anêḡ sôp bidonḡ i ewa thêlô. Êkô ek avômalô nijik i esak valu ba intu minḡ êpôvinḡ thêlô ami.

²⁷ Ewa aposel êyô ma etak i haminḡ Sanhedlin maleḡinḡ ek anyô bêḡ habôk da enaḡ injik thêlô linḡ.

²⁸* “Yêlô bôk anaḡ lôklokwaḡ hadêḡ mômô nena minḡ nôndônḡ avômalô esak ôpêḡ anêḡ athêḡ ami. Ma donḡtom lêk unim abô êḡ halaḡvinḡ havenḡ Jerusalem mayaliv. Lôk lêk udum ek nonaḡ nena yêlô intu aḡgasô ôpêḡ anêḡ thalalenḡ.”

²⁹* Ma donḡtom Pita lôk aposel vi enaḡ hadêḡ i nena, “Yêlô nasopa Wapômbêḡ anêḡ abô iyom ma minḡ anyô ininḡ abô ami. ³⁰ Mômô bôk uik Yisu vônô hathak a. Ma donḡtom bumalô thêlô ininḡ Wapômbêḡ hik yani linḡ. ³¹* Wapômbêḡ bôk hawa yani hathak ba hi daku leḡ ba hadô hamô baḡ vianônḡ hatôm Anyô Môḡ lôk Anyô hêv alalô bulubinḡ ek nêḡm alalô Israeḡ sa ek nande kapôlônḡinḡ lilinḡ lôk nêḡm alalôaniḡ kambom vê. ³² Yêlô ma nê takatu ba bôk ayê nôḡm takêḡ ba lêk anaḡ abô êḡ bêḡ. Ma Lovak Matheḡ atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ avômalô takatu ba esopa anêḡ abô hik nôḡm takêḡ loḡ havinḡ.”

Gamelieḡ hanaḡ ek Sanhedlin netak aposel

³³ Sanhedlin elanô abô êḡ ma leḡinḡmaniḡ kambom ba leḡinḡhavinḡ nijik aposel vônô. ³⁴ Ma donḡtom Gamelieḡ haviyô haminḡ Sanhedlin malêvônḡ. Yani ma anyô Palisi lôk anyô lôk kauk hathak abô balabuḡ ma hadum ku Sanhedlin havinḡ. Avômalô sapêḡ ethak êv athêḡ bêḡ hadêḡ yani. Yani haminḡ ba

---

* **5:28:** Mat 27:25   * **5:29:** Ap 4:19   * **5:31:** Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2

hanan̄ ek netak aposel takê̄n ba ini yain̄ dokte vê̄mam. ³⁵ Ê̄n̄ ma hanan̄ hadê̄n thê̄lô, “Mô̄lô nê̄ Israēl, lemimimbi katô nena tem nundum malê̄ ê̄ndê̄n nê̄ takê̄ntê̄k vê̄mam. ³⁶ *Sê̄bôk ma Teudas habitak anyô lôk athê̄n̄ ba hanan̄, ‘Ya anyô bê̄n̄’. Ma anyô hatôm 400 esopa yani. Ma dōntom Lom ik yani vônô ma anê̄n̄ nê̄ ku ê̄sôv mayaliv. Ma anê̄n̄ abô ê̄n̄ hê̄v yak. ³⁷ Vê̄m ma waklavô̄n̄ ewa avômalô̄ inīn̄ athê̄n̄, ê̄n̄ ma Judas anê̄n̄ Galili habitak anyô lôk athê̄n̄ ba havôv avômalô̄ bê̄n̄ anô̄n̄ ek nijik vovak ê̄ndê̄n̄ gavman. Ma dōntom ik yani vônô, ma anê̄n̄ nê̄ ku ê̄sôv mayaliv aê̄n̄ iyom. ³⁸ Ba intu yahanan̄ hadê̄n̄ mô̄lô Sanhedlin: Notak nê̄ takê̄ntê̄k. Mīn̄ nundum nô̄mla esak i ami. Ku takatu ba idum halêm anê̄n̄ nê̄ pik inīn̄ hatôm Teudas lo Judas, ê̄n̄ ma inīn̄ ku takê̄n̄ tem nê̄m yak. ³⁹ Ma dōntom ku takatu ba halêm anê̄n̄ Wapômbê̄n̄, ma mô̄lô mīn̄ hatôm numīn̄ i lōn̄ sīn̄ ami. Yahakô tem ūngwik vovak ni ba ni, ê̄n̄ ma tem ô̄ngô nena uik vovak ê̄n̄ hadê̄n̄ Wapômbê̄n̄.”

⁴⁰ *Yôv ma thê̄lô ê̄lôk hathak Gameliel anê̄n̄ abô. Ba elam aposel ê̄lêm ma evali i. Ma enan̄ lôklokwan̄ hadê̄n̄ thê̄lô nena mīn̄ nenan̄ abô esak Yisu anê̄n̄ athê̄n̄ ami. Ê̄n̄ ma etak i ba i.

⁴¹ *Aposel etak Sanhedlin ba ele yain̄ ma thê̄lô len̄īn̄mavi hathak Wapômbê̄n̄ hayê̄ thê̄lô nena nê̄ mavi ek ewa mama hathak Yisu anê̄n̄ athê̄n̄. ⁴² Ma wak nô̄mbê̄n̄ intu ma thê̄lô i unyak mathen̄ anê̄n̄ piklê̄vô̄n̄ lôk lounyak lounyak ma ê̄dô̄n̄ avômalô̄ ba enan̄ Abô Mavi bê̄n̄ nena Yisu ma Mesia atu.

* **5:36:** Ap 21:38   * **5:40:** Ap 4:18   * **5:41:** Mat 5:10-12; 1Pi 4:13

6

Etak anyô bahenji ba lahavuju ek nênem aposel sa

¹ *Avômalô êvhaviņ ilumbak ba êv liņ siņ, êņ ma avômalô Israeļ vi atu ba êvhaviņ ba enaņ abô Glik, etatale avômalô Israeļ vi atu ba êvhaviņ ba enaņ abô Hiblu. Ba enaņ, “Wak nômbêņ intu ba ibi nôm sam ma miņ evani yêlôaniņ avi tôp iniņ sam ami.”

² Êņ ma aposel laumiņ ba lahavuju takatu elam nê êvhaviņ sapêņ ethak doņtom ma enaņ, “Miņ mavi ek yêlô natak ku nanaņ Wapômbêņ anêņ abô ma nandum ku nambi nôm sam ami. ³ Aêņ ba, aiyaņ thêlô, nômbôlêm môlônim anyô lôkauk bahenji ba lahavuju takatu ba Lovak Matherņ hava kapôlôņiņ siņ ek nanêm ku êņ êndêņ i. ⁴ Êņ ma tem yêlô hatôm namô tiņiņ ek nateņ mek lôk nanaņ Wapômbêņ anêņ abô lôk nandôņ avômalô.”

⁵ Avômalô sapêņ eļaņô abô êņ ma leņiņmavi. Ma etak Stiven, yani anyô hêvhaviņ lôklokwaņ lôk Lovak Matherņ hava yani kapô siņ, ma Pilip lôk Plokolus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Israeļ iniņ êvhaviņ kapô vêm ma hêvhaviņ Yisu. ⁶ Ewa nê êņ ba i hadêņ aposel. Ma aposel etak bahenji hayô hêk i ma eteņ mek hathak i.

⁷ *Aêņ ba Wapômbêņ anêņ abô hi ba hi. Ma avômalô anêņ Jelusalem takatu ba êvhaviņ ilumbak hi ba hi. Ma nê êbôk da bêņ anôņ êvhaviņ ba esopa Yisu haviņ.

Evaloņ Stiven

---

* **6:1:** Ap 4:35   * **6:7:** Ap 2:41; 16:5

⁸ Ma Wapômbêñ habi anêñ wapôm sam ba hêv lôklokwanj bêtñ anôn hadêñ Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nômbithi lôk lavônjinj lomaloma hêk avômalô malêvônj. ⁹ Ma doñtom nê doho êpôlik hathak yani. Nê êñ iniñ unyak yeñ ma elam nena, “Nê takatu ba bôk iniñ alañ hêv athêñ ku vê hêk i ma êmô oyanj havin i”. Thêlô sapêñ ma avômalô Isiael, doho anêñ Sailini ma doho anêñ Aleksandlia ma doho anêñ plovins Silisia lo Esia. Ma nê takêñ êkôki hathak Stiven anêñ abô. ¹⁰ *Ma doñtom Lovak Mathenj hêv auk mavi hadêñ Stiven ba miñ hatôm nêmo anêñ abô lu ami.

¹¹ Êñ ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho leñin liñ ek nenanj nena, “Yêlô bôk alañô ôpêñ hanañ abôma hathak Mose lo Wapômbêñ.”

¹² Aênj ba thêlô ibi avômalô lôk nê bêñbêñ ma nê lôkauk hathak abô balabunj leñin liñ. Ma i evalonj Stiven ba ewa ba i êdô hamiñ Sanhedlin maleñin.

¹³ Ma êv anyô doho ek nenanj abôyanj esak yani. Ba enanj, “Wak nômbêñ intu ma ôpêntêk hathak hanañ abô kambom hathak unyak mathenj lôk Mose anêñ balabunj. ¹⁴ Yêlô alañô yani hanañ, ‘Yisu anêñ Nasalet tem indiniñ unyak mathenj êntêk ma injik Mose anêñ kobom sêbôk ba hêv hadêñ alalô liliñ.’ ”

¹⁵ Ma nê nômbêñ atu ba êmô Sanhedlin ititinj Stiven lôklokwanj ma êyê thohavloma lêk hatôm anjela te.

7

Stiven hanañ abô hadêñ Sanhedlin

---

* **6:10:** Luk 21:15

1 Ma anyô bêṅ habôk da hanaṅ, “Abô takêṅ ma avanôṅ e?”

2 *Ma Stiven hanaṅ, “Aiyaṅ thêlô lo wakamik thêlô, nodanô yenaṅ abô! Sêbôk atu ba alalôaniṅ bumalô Ablaham hamô Mesopotemia denaṅ ma miṅ hi Halan ami, ma Wapômbêṅ lôkmanṅiṅ hayô ek yani. 3 *Ma hanaṅ, ‘Otak anêm pik lôk avômalô ma nu pik atu ba tem yaṅgik thô êndêṅ o.’

4 *‘Êṅ ma hatak Kaldia iniṅ pik ba hi hamô Halan. Vêm ba lambô hama ma Wapômbêṅ hêv yani ba halêm pik êntêk atu lêk alalô amô. 5 *Ma wak êṅ ma Wapômbêṅ miṅ hêv pik bute ek yani ami, milôk. Ma donṅtom havak abô nena embeṅ yam ma tem yani lôk anêṅ limi neja pik bêṅ êṅ lôkthô. Waklavôṅ atu ba Wapômbêṅ hanaṅ abô takêṅ ma Ablaham nakaduṅ mi denaṅ. 6 *Ma donṅtom Wapômbêṅ hanaṅ nena, ‘Anêm libumi tem nêmô êtôm ṅê masôm êmô malak yaṅ iniṅ pik. Ma ṅê pik êṅ tem nimbitak thêlôninṅ alaṅ ba nênem malainṅ êndêṅ i êtôm sondabêṅ 400. 7 *Vêm ma tem yanêm vovaṅ êndêṅ alaṅ takêṅ. Ma embeṅ yam ma tem netak pik yaṅ êṅ ma nêbônêlêm pik êntêk ma nênem yeṅ êndêṅ ya.’ 8 *Vêm ma Wapômbêṅ havak abô haviṅ Ablaham ba hêv tabô nenṅothe kupik vê hadêṅ yani. Ma havenṅ yam ma Ablaham habitak Aisak anêṅ lambô ma hatôm wak bahenṅvi ba lahavulô ma hanṅothe Aisak anêṅ kupik vê. Vêm ma Aisak habitak Jekop anêṅ lambô, ma

* 7:2: Stt 11:31; 15:7 * 7:3: Stt 12:1 * 7:4: Stt 11:31–12:5

* 7:5: Stt 12:7; 15:18; 17:8 * 7:6: Stt 15:13-14; Kis 12:40 * 7:7:

Kis 3:12 * 7:8: Stt 17:9-14; 21:4

Jekop habitak hatôm bumalô laumiņ ba lahavuju takatu iniņ lambô. Ma thêlô sapêņ esopa tabô atu ba hêv.

⁹* “Bumalô thêlô leņiņdaņ hathak Josep ba intu êv hadêņ nê loņ buyaņ ba êv vuli ba intu anyô Ijip te habitak Josep anêņ alaņ. Ma donțom Wapômbêņ hamô haviņ yani ba ¹⁰*hêv yani bulubiņ hathak malaiņ lomalama. Ba hêv auk mavi hadêņ Josep ek indum Ijip iniņ kiņ Pelo lamavi esak yani. Ba intu hatak yani ek imbitak anyô bêņ ek eyabiņ Ijip lôk anêņ unyak lôkmaņgiņ sapêņ.

¹¹* “Haveņ yam ma bôm bêņ lôk malaiņ lomalama habitak Ijip lo Kenan iniņ loņ sapêņ ba bumalô thêlô miņ hatôm nêpôm nômi. ¹²Ma Jekop halaņô nena nômi hamô Ijip. Êņ ma hêv bumalô thêlô ba i môm anôm. ¹³*Ma i bôlôm yaņ, ma Josep hanaņ yanida bêņ hadêņ iviyaņ. Ma Pelo halaņô nena Josep anêņ lambô lôk iviyaņ êmô. ¹⁴*Êņ ma Josep hêv abô ek lambô Jekop lôk anêņ avômalo sapêņ nêlêm. Thêlô hatôm 75. ¹⁵*Ma Jekop halôk ba hi Ijip ba hamô aleba hama ma bumalô thêlô ema haviņ. ¹⁶*Ma ewa iniņ kupik ba i elav hêk malak Sekem. Siô êņ ma Ablaham bôk hêv vuli hêk Hamol anêņ nali.

¹⁷* “Waklavôm atu ba Wapômbêņ bôk havak abô haviņ Ablaham lêk habobo injik anôm, êņ ma alalôaniņ avômalo lêk ilumbak ba êv liņsiņ êmô Ijip.

---

* **7:9:** Stt 37:11,28; 39:2,21-23   * **7:10:** Stt 41:37-44   * **7:11:** Stt 41:54; 42:1-2   * **7:13:** Stt 45:1-4,16   * **7:14:** Stt 45:9-11; 46:27   * **7:15:** Stt 46:1-7; 49:33   * **7:16:** Stt 23:2-20; 33:19; Jos 24:32   * **7:17:** Kis 1:7

18 *Vêm ma kin̄ yaŋ habitak anêŋ Ijip ba hathôn̄ Josep paliŋ. 19 *Ôpêŋ hasau alalôaniŋ avômalô ba hêv malaiŋ hadêŋ bumalô thêlô lôk hanaŋ lôklokwaŋ nena neja avômena kasek ende yaiŋ ma nimbi i ni ek nema.

20 *“Êŋ ma Mose talêbô havathu yani, ma yani amena mavi hêk Wapômbêŋ ma. Ma hatôm ayôn̄ lô ma eyabiŋ yani hamô lambô anêŋ unyak. 21 *Vêm ma êdô yani hamô yaiŋ ma Pelo nalavi hawa ba hi hayabiŋ yani hatôm anêŋ namalô. 22 Ma Mose hathak unyak ba êdôn̄ yani hathak avômalô Ijip iniŋ auk mavi sapêŋ. Anêŋ abô lôk ku ma lôklokwaŋ anôn̄.

23 “Mose anêŋ sondabêŋ hatôm 40 ma lahaviŋ ni ek ênjê anêŋ avômalô Israeal. 24 *Ma hayê Ijip te habuliŋ Israeal yaŋ. Êŋ ma hêv Israeal êŋ sa ba hik anyô Ijip atu anêŋ kambom liliŋ ba hik ôpêŋ vônô. 25 Ma lahabi nena tem anêŋ avômalô neyala nena Wapômbêŋ hêv yani ek nêm thêlô bulubiŋ. Ma doŋtom mi. 26 Haviyô hayaŋ ma Mose hi ma hayê anyô Israeal ju ik i. Ma hadum ek nêm thai thêvô ek leŋŋimbiŋ i ba hanaŋ, ‘Ai, mamu ŋê loyaŋ. Ma uik am eka?’

27 “Ma doŋtom ôpatu ba habuliŋ yaŋ hathô Mose pôn̄êŋ ba hanaŋ, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniŋ anyô bêŋ lôk anyô nindum abô esak? 28 *Tem nuŋgwik ya vônô êtôm wakbôk ba huik Ijip alaŋ vônô e?’ 29 *Mose halaŋô abô êŋ ma hasôv ba hi

---

* 7:18: Kis 1:8   * 7:19: Kis 1:11-22   * 7:20: Kis 2:2   * 7:21: Kis 2:3-10
 * 7:24: Kis 2:11-15   * 7:28: Kis 2:14   * 7:29: Kis 2:21-22; 18:3-4

hamô Midian iniņ pik hatôm anyô masôm. Ma hawa nakaduņ ju.

30 * “Sondabêņ 40 hale ba hi ma aņela te hayô ek Mose hêk loņ thiliv habobo dum Sainai. Aņela êņ hamô atum atu ba hathaņ hamô alokwaņ yaônate kapô. 31 Mose hayê ma hasoņ kambom. Ma hi habobo ek êņjê katô, êņ ma Anyô Bêņ hanaņ nena, 32 ‘Ya libumi iniņ Wapômbêņ, Ablaham lo Aisak ma Jekop iniņ Wapômbêņ.’ Êņ ma Mose hakô kambom ba halowaliņ ba miņ hatôm êņjê ami.

33 “Ma Anyô Bêņ hanaņ hadêņ yani, ‘Ômbi anêm vem bokņgôp thô. Loņ êntêk ba humiņ ma loņ mathêņ. 34 Yahayê kambom takatu ba Ijip idum hathak yenaņ avômalô. Ma lêk yahalaņô iniņ asêņ ba êntêk yahalêm ek yanêm thêlô vê. Aêņ ba ôlêm ek yanêm o ba ondenu Ijip esak loņbô.’

35 * “Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba enaņ nena, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniņ anyô bêņ lôk anyô nindum abô esak?’ Ma doņtom hathak aņela atu ba Mose hayê hatôm atum ba hathaņ hamô alokwaņ thaņaņ, Wapômbêņ da hatak yani ek imbitak iniņ anyô bêņ lôk nêm thêlô bulubiņ. 36 *Mose hawa thêlô vê hêk Ijip ba hi ma hadum nômbithi lôk lavôņiņ hêk Ijip lôk Ngwêk Thalaleņ ma loņ thiliv hatôm sondabêņ 40.

37 * “Êntêk ma Mose atu ba hanaņ hadêņ avômalô Israeļ nena, ‘Wapômbêņ tem etak môlôda te ba imbitak plopet. Ma tem enaņ Wapômbêņ anêņ abô êtôm êntêk ba lêk yahanaņ hadêņ môlô.’ 38 *Yani êņ

---

* 7:30: Kis 3:1-10   * 7:35: Kis 2:14   * 7:36: Kis 7:3; 14:21;
 Nam 14:33   * 7:37: Lo 18:15   * 7:38: Kis 19:3

intu hamô havin bumalô takatu ba ethak donjom êmô loŋ thiliv. Ma hathak ba hi dum Sainai ma anjela hanaŋ abô hadêŋ yani. Ma hawa Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba hêv lôkmala ek nêŋ êndêŋ alalô.

³⁹ “Ma donjom bumalô thêlô êpôlik hathak anêŋ abô. Lôk êdô yani ma ik kapôlônin liliŋ hale hi Ijip hathak loŋbô. ⁴⁰ *Ma enaŋ hadêŋ Alon nena, ‘Ope-saŋ ngôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba hawa yêlô vê hêk Ijip ba alêm lêk hi doho ba yêlô athôn paliŋ.’ ⁴¹ *Aêŋ ba intu epesaŋ bokmaŋkao map te anêŋ dahô ba êv da hadêŋ yani. Ma eŋgabôm nôŋ lôk eloyeŋ bêŋ ek êv athêŋ bêŋ hadêŋ nôŋ atu ba epesaŋ hathak bahenin. ⁴² Ba intu Wapômbêŋ havôlin dôŋ hadêŋ thêlô ba hatak thêlô ek nêŋem yeŋ êndêŋ wak lo ayôn ma vulin. Hatôm bôk eto hêk plopet iniŋ kapya nena,

“ ‘Sêbôk atu ba môlô Isael
ômô sondabêŋ ⁴⁰ hamô loŋ thiliv,
oson nena uik bokmaŋkao lôk boksipsip ba
ôêv hatôm da hadêŋ ya e? Milôk.

⁴³ Môlô bôk owa unim ngôk Molek anêŋ malak yeŋ
lôk ngôk Lepaŋ anêŋ vulin dahô,
ma ngôk dahô takatu ba opesaŋ ek nôŋem yeŋ
êndêŋ.

Aêŋ ba intu tem yanêŋ môlô vê ba unu Babilon
vidôm doho.’

⁴⁴ “Sêbôk atu ba bumalô thêlô êmô loŋ thiliv ma
malak yeŋ hamô havin thêlô hatôm tabô. Thêlô
elav malak yeŋ êŋ hatôm Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ
Mose nena endav aêŋ, lôk hatôm dahô atu ba
Mose hayê. ⁴⁵ *Vêŋ ma Josua halom thêlô ba ewa

* **7:40:** Kis 32:1   * **7:41:** Kis 32:2-6   * **7:45:** Jos 3:14-17

avômalô takatu ba Wapômbêḅḅ haliti i ba i iniḅ pik. Ma iniḅ bumalô bôk êv malak yeḅ êḅ hadêḅ i ba ewa ba i pik lukmuk êḅ haviḅ i. Ma êmô pik êḅ aleba Devit habitak. ⁴⁶ *Wapômbêḅḅ lamavi hathak Devit. Ma Devit hateḅ mek ek endav malak yeḅ ek Jekop anêḅ Wapômbêḅḅ êmô. ⁴⁷ *Ma doḅtom nakaduḅ Solomon halav unyak êḅ.

⁴⁸ “Ma Wapômbêḅḅ Lôkmaḅḅḅ miḅ hathak hamô unyak atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanaḅ:

⁴⁹ “Wapômbêḅḅ hanaḅ nena,

‘Leḅ ma yenaḅ balê atu ba yahayô hamô hatôm kiḅ,

ma pik ma yenaḅ balê yaôna ek yahatak yaveḅkapô hayô hamiḅ.

Ma môlô udum ek nodav unyak alê te ek ya?

Ma tem yamô êsê ek yanja lovak?

⁵⁰ Ek malê nena yada yahapesaḅ nôm kama takêḅ sapêḅ. Avanôḅ e?” *Aisaia 66:1-2*

⁵¹ * “Môlô ḅê lemimôndôḅ kôtôḅ. Môlô kapôlômim ma thektheḅ hatôm ḅê daluk. Wak nômbêḅḅ intu ma môlô ôpôlik hathak Lovak Mathêḅ anêḅ abô hatôm libumi taksêbôk. ⁵² *Môlônim libumi bôk idum kambom hadêḅ plopet sapêḅ! Ma plopet takatu ba bôk enaḅ nena Anyô Thêthôḅ atu tem êlêm ma ik i pôpônô haviḅ. Ma lêk môlô onaḅ ôpêḅda bêḅ haviḅ ba uik vônô. ⁵³ Môlô ma ḅê takatu ba bôk owa Wapômbêḅḅ anêḅ abô balabuḅ takatu ba aḅela êv, ma doḅtom miḅ osopa ami.”

* **7:46:** 2Sml 7:1-16   * **7:47:** 1Kin 6:1-38   * **7:51:** Ais 63:10

* **7:52:** Mat 23:31

Ik Stiven hathak valu ba hama

⁵⁴ Thêlô elañô abô êñ ma leñiñmaniñ kambom hadêñ Stiven ma ethañ veñiñbôlêk lokwañ loñ. ⁵⁵*Ma donjom Lovak Mathen hadum ku lôklokwañ hamô Stiven kapô ba yani hayê leñ lôklokwañ ma hayê Wapômbêñ anêñ deda lôkmañgiñ lôk Yisu hamiñ Wapômbêñ bañ vianôñ. ⁵⁶*Êñ ma hanañ nena, “Ôñgô! Yahayê leñ abyañ ba Anyô Anêñ Nakaduñ atu hamiñ Wapômbêñ bañ vianôñ.”

⁵⁷ Êñ ma thêlô ibi leñiñôndôñ siñ ma elam kaêk lôklala bomañ ma elañviñ ba i evaloñ Stiven. ⁵⁸Ma êvôv yani hale malak lôñ viyaiñ ma ik yani hathak valu. Nê takatu ba bôk enañ yani bêñ, ibi iniñ kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anêñ valuvi ek eyabiñ. Ôpêñ anêñ athêñ nena Sol.

⁵⁹ Ik Stiven hathak valu ma yani hateñ mek nena, “Anyô Bêñ Yisu, onja yadahôlôñ.” ⁶⁰*Ma yani hêv yak ba habi vadôñ halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêñ, miñ ombaloñ iniñ kambom êntêk viyañ loñ ami.” Halam aêñ ma hama.

8

¹⁻² Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma nê vi atu ba esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ elav yani lôk kapôlôñiñ malaiñ kambom.

Sol habuliñ avômalô êvhaviñ

Hadêñ wak êñ ba hi ma êv malaiñ lomalama hadêñ avômalô êvhaviñ anêñ Jelusalem. Êñ ma êsôv mayaliv ba i hadêñ loñ bêñ Judia lo Samalia.

---

* **7:55:** Sng 110:1   * **7:56:** Kol 3:1   * **7:60:** Luk 23:34

Ma aposel iyom êmô Jelusalem denaŋ. ³ *Êŋ ma Sol hadum ek imbuliŋ avômalô êvhaviŋ. Yani hi lounyak lounyak ba havalonŋ anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladôŋ.

Pilip hi Samalia

⁴ Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi havenŋ lonŋ nômbêŋ atu ba êyô. ⁵ Ma Pilip hi hayô malak bêŋ te anêŋ Samalia ba hanaŋ abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu. ⁶ Avômalô bêŋ anôŋ elanô Pilip anêŋ abô ba êyê lavôŋiŋ lôk nômbithi takatu ba hadum, ba intu elanô anêŋ abô takatu ba hanaŋ katô. ⁷ Ma Pilip hêv ŋgôk kambom bêŋ anôŋ vê hêk avômalô, ma ŋgôk takêŋ elanŋ ba enŋgaliak lôklokwanŋ ba ele yaiŋ ba i. Ma hadum ŋê ivuviŋ lôk ŋê veniŋ kambom bêŋ anôŋ mavi hathak lonŋbô. ⁸ Aêŋ ba avômalô malak bêŋ êŋ leniŋmavi bêŋ anôŋ.

Saimon anyô lôk ŋgôk songonŋ

⁹ Anyô te hamô malak bêŋ êŋ ba anêŋ athêŋ nena Saimon. Yani ma anyô lôk ŋgôk songonŋ ba hadum anêŋ aloyak hamô lonŋ êŋ sondabêŋ bêŋ anôŋ ba avômalô Samalia êyê ba esonŋ kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athêŋ.” ¹⁰ Ma avômalô lôk athêŋ bêŋ lôk athêŋ yaô ethak ititiŋ yani ba enaŋ nena, “Yani intu ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwanŋ atu ba elam nena Lôklokwanŋ Bêŋ.” ¹¹ Wak bêŋ anôŋ ma yani hadum nôm takêŋ ba intu avômalô esopa yani ek êyê anêŋ aloyak takatu ba hadum ba nômbithi hathak habitak lôbôlôŋ. ¹² Ma donŋtom Pilip hayô ba hanaŋ Abô Mavi hathak

---

* **8:3:** Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak lôk Yisu Kilisi anêñ athêñ. Êñ ma anyô lo avi bêñ anôñ êvhaviñ ba ithik ñañ. ¹³ Ma Saimon hêvhaviñ haviñ ba ithik yani halôk ñañ. Ma hasopa Pilip haven loñ nômbêñ atu ba yani hi ek hayê lavôñiñ lôk nômbithi lomaloma takatu ba Pilip hadum. Êñ ma hasoñ kambom.

¹⁴ Aposel anêñ Jerusalem elañô nena avômalô Samalia lêk êvhaviñ Wapômbêñ anêñ abô. Êñ ma êv Pita lo Jon ba i hadêñ thêlô. ¹⁵⁻¹⁶ Thai êyô ma elañô nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhaviñ lo ithik ñañ hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ, ma doñtom miñ ewa Lovak Mathen ami. Êñ ma thai eten mek ek thêlô neja Lovak Mathen. ¹⁷ *Etak baheñ hayô hêk thêlô, ma Lovak Mathen hayô hamô i.

¹⁸ Saimon hayê aposel ju atu etak baheñiñ hayô hêk avômalô ma Lovak Mathen hayô hamô i. Êñ ma hadum ek nêñ valuseleñ êndêñ thai ba hanañ, ¹⁹ “Nônêñ lôklokwañ intu êndêñ ya imbiñ ek yahatak yabaheñ hayô hêk anyô te, ma ôpêñ tem enja Lovak Mathen.”

²⁰ Ma Pita hanañ nena, “Aisê? Hoson nena hatôm nêñ Wapômbêñ anêñ wapôm vuli e? O nêñ yak ba nu loñ atum imbiñ anêñ valu! ²¹ O miñ hatôm undum Wapômbêñ anêñ ku êntêk imbiñ yêlô ami. Mi anôñ! Kapôlôm miñ thêthôn hêk Wapômbêñ ma ami. ²² Aêñ ba onde kapôlôm liliñ ma otak anêñ kambom êñ. Ma oten mek êndêñ Anyô Bêñ ek etak anêñ kapô esak anêñ kambom takatu ba havuñi hêk kapôlôm. ²³ Yahayê nena kapôlôm putup hathak kambom lomaloma

---

* 8:17: Ap 19:6

ma kambom anêḡ lôklokwanḡ havalonḡ o lonḡ majanḡ bomanḡ.”

²⁴ Ma Saimon hanaḡ nena, “Notenḡ mek êndêḡ Anyô Bêḡ esak ya ek malainḡ takatu ba honaḡ minḡ êpôm ya ami.”

²⁵ Ma Pita lo Jon enaḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô bêḡ lôk enaḡ hathak nôḡ takatu ba bôk êyê. Vêḡ ma êvôi Jelusalem hathak lonḡbô ba enaḡ Abô Mavi bêḡ haveḡ Samalia iniḡ malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

²⁶ Ma Anyô Bêḡ anêḡ aḡela hanaḡ hadêḡ Pilip, “Umbiyô ma ôndôk ba nu tamu lonḡondê atu ba hatak Jelusalem ma hi Gasa, lonḡ êḡ ma lonḡ thiliv.”

²⁷ Êḡ ma Pilip haviyô ma hasopa lonḡondê êḡ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêḡ atu ba hayabinḡ Itiopia iniḡ kwin Kandas anêḡ valuselenḡ. Ôpêḡ bôk êvê thalôk vê ek indum anêḡ ku. Ma hi Jelusalem ek hêv yenḡ hadêḡ Wapômbêḡ. ²⁸ Vêḡ ma hale hi anêḡ lonḡ hathak lonḡbô. Ma hathak anêḡ kalis ba hi ma hasam kapya atu ba plopêt Aisaia bôk hato. ²⁹ Ma Lovak Mathenḡ hanaḡ hadêḡ Pilip, “Nu bidonḡ ek kalis intu ma ombenḡ imbinḡ.”

³⁰ Êḡ ma Pilip halanḡvinḡ ba hi habobo kalis ma halanḡ ôpatu hasam plopêt Aisaia anêḡ kapya. Ma Pilip hanaḡ hik linḡ, “Hoyala abô intu ba hosam anêḡ ôdônḡ e?”

³¹ Ma ôpêḡ hanaḡ, “Tem yayala aisê? Anyôla minḡ hamô ek enaḡ anêḡ ôdônḡ bêḡ êndêḡ ya ami.”

Êḡ ma hanaḡ nena Pilip esak anêḡ kalis ba ni êmô imbinḡ yani.

32 Ma Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba ôpêḡ hasam
 ma aêntêk,
 “Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom
 hi ek nijik vônô.
 Lôk hatôm boksipsip nakaduḡ atu ba ekapiḡ vuluk
 vê
 ba bônôḡ iyom,
 lôk miḡ hanaḡ ba hanaḡ abô te ami.

33 Thêlô êv mama bêḡ hadêḡ yani,
 ma miḡ idum abô thêthôḡ hathak yani ami.
 Thêlô ik yani vônô,
 ba intu limi mi.”

Aisaia 53:7-8

34 Ma anyô êḡ hanaḡ hik Pilip liḡ, “Plopet êḡ
 hanaḡ hathak yanida, mena anyô yaḡ?” 35 Êḡ ma
 Pilip hanaḡ Abô Mavi bêḡ anôḡ hathak Yisu hadêḡ
 ôpêḡ, môḡ ma Aisaia anêḡ abô atu ba lêk hasam
 vêm ma hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô vi haviḡ.

36-37 *Thai evenḡ loḡondê aleba êyô ḡaḡ te, ma
 ôpêḡ hanaḡ hadêḡ Pilip, “Nôḡô, ḡaḡ êntêk hêk.
 Hatôm usik ya mena mi e?”* 38 Êḡ ma ôpêḡ hanaḡ
 ek nebalonḡ kalis loḡ. Ma thai lôk Pilip ibup ḡaḡ ma
 Pilip hathik yani. 39 Etak ḡaḡ ma kethenḡ oyaḡ ma
 Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Mathenḡ hawa Pilip vê. Ma
 ôpêḡ miḡ hayê Pilip hathak loḡbô ami. Ma hi lôk
 lamavi. 40 *Ma Pilip hasonḡ kambom ek lêk habitak
 hayô Asotas. Êḡ ma hi lomalak lomalak ba hanaḡ
 Abô Mavi bêḡ havenḡ aleba hayô Sisalia.

* **8:36-37:** Ap 10:47 * **8:36-37:** Nê lôkauk vi enaḡ nena abô
 doho atu ba Luk hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Êḡ ma Pilip
 hanaḡ, ‘Hôêvhaviḡ avanôḡ hêk kapôlôm, êḡ ma o hatôm.’ Ma yani
 hanaḡ viyaḡ, ‘Yahêvhaviḡ Yisu Kilisi Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ.’

* **8:40:** Ap 21:8

9

Sol hale kapô liliŋ

¹*Ma Sol hanaŋ abô lôklokwaŋ denaŋ nena tem imbuliŋ lôk injik avômalô takatu ba esopa Anyô Bêŋ Yisu vônô. Ma hi hadêŋ anyô bêŋ habôk da ²ek eto kapyâ êndêŋ nê bêŋbêŋ takatu ba eyabiŋ Israeŋ iniŋ unyak yeŋ takatu hamô Damaskas. Kapyâ êŋ hanaŋ nena Sol hapôm avômalô la esopa Yisu anêŋ loŋôndê, anyô mena avi, êŋ ma embaloŋ i ba enja ba êlêm Jelusalem êtôm nê koladôŋ. ³Êŋ ma hatak Jelusalem ma hi Damaskas. Ma habobo Damaskas ma kethêŋ oyaŋ ma deda bêŋ te anêŋ leŋ hatôm damak hêv ba habi hayô hêk yani. ⁴Ma hêv yak halôk pik ma halaŋô abô te dalam hadêŋ yani aêntêk, “Sol, Sol, hubuliŋ ya eka?”

⁵Ma Sol hanaŋ, “Anyô Bêŋ, o opalê?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Ya Yisu ôpatu ba hubuliŋ.

⁶Umbiyô ba nu malak lôŋ kapô. Ma tem nenan êndêŋ o esak nôm atu ba undum.”

⁷Ma nê takatu ba evenŋ haviŋ Sol imiŋ bônôŋ iyom. Thêlô elanô abô, ma doŋtom miŋ êyé anyôla ami. ⁸Êŋ ma Sol haviyô ma doŋtom miŋ hatôm ênjê tak ami. Ba intu evaloŋ yani baŋ ma edadi ba i Damaskas. ⁹Hatôm wak lô ma yani mapusip ba miŋ hayaŋ nôm lo hanum ŋaŋ ami.

¹⁰Yisu anêŋ anyô ku te hamô Damaskas ba anêŋ athêŋ nena Ananias. Ma hayê wêŋ te atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani nena, “Ananias!”

Ma yani hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya êntêk yahamô.”

¹¹Ma Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, “Umbiyô ba nu Judas anêŋ unyak hêk loŋôndê atu anêŋ athêŋ

---

* 9:1: Ap 8:3

nena Thêthôn. Ma onan injik lin nena, ‘Sol anên Tasmus hamô mena mi e?’ Yani lêk hateŋ mek. ¹²Ma hatulak ma hayê wên te nena anyô te anên athên nena Ananias halêm hatak ban hayô hêk yani ek ênjê tak esak lonbô.”

¹³Ma Ananias hanaŋ viyaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yahalaŋô abô bêŋ anôn hathak ôpên. Yani hadum nô m kambom lomaloma hadên anêm avômalô mathen anên Jerusalem. ¹⁴Ma ñê bêŋbêŋ êbôk da êv lôklokwan hadên yani ba halêm lon êntêk ek embalon avômalô takatu ba êvhaviŋ anêm athên.”

¹⁵*Ma donjom Anyô Bêŋ hanaŋ hadên Ananias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpên yôv ek imbitak yenaŋ anyô ku ba enja yenaŋ athên ba ni ek avômalô lon buyaŋ lôk iniŋ kiŋ ma avômalô Israe l imbiŋ. ¹⁶*Ma tem yaŋgik malaiŋ lomaloma takatu ba tem êpôm yani esak yenaŋ athên thô êndên yani.”

¹⁷Êŋ ma Ananias hi unyak atu kapô ma hatak ban hayô hêk Sol ma hanaŋ, “Aiyaŋ Sol, Anyô Bêŋ Yisu atu ba hapôm o halôk lonôndê hêv ya ba yahalêm ek nôŋgô tak esak lonbô lôk Lovak Mathen êmbôlô kapôlôm siŋ.” ¹⁸Ma kethen oyaŋ ma nômla hatôm alim anên kalak hagililiŋ hêk Sol madaluk. Ma hayê tak hathak lonbô. Haviyô ma Ananias hathik yani. ¹⁹Vêm ma hayaŋ nô m doho ma hawa lôklokwan hathak lonbô.

Sol hanaŋ Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô haviŋ Yisu anên ñê ku takatu ba êmô Damaskas hatôm wak doho. ²⁰Vêm ma hi Israe l iniŋ unyak yeŋ takatu ba hamô lon êŋ,

---

* **9:15:** Ap 26:2; 27:24; Lom 1:5   * **9:16:** 2Ko 11:23-28

ma hanaŋ bêŋ nena Yisu ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. ²¹ *Avômalô takatu ba elanô anêŋ abô eson kambom ba enaŋ, “Ôpêntêk ma ôpatu ba bôk habuliŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu anêŋ athêŋ anêŋ Jelusalem e? Ma lêk halêm lon êntêk ek embalon thêlô êtôm nê koladôn ba enja ba ni ek nê bêŋbêŋ êbôk da, aêŋ e?” ²² *Ma donjom Sol anêŋ lôklokwan halumbak hi ba hi. Ma anêŋ abô hik thô hadêŋ avômalô Islael takatu ba êmô Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma thêlô eson kambom ba miŋ hatôm nenaŋ abôla ami.

²³ Wak bêŋ anôn hale ba hi ma avômalô Islael anêŋ lon êŋ ethak donjom ba ibutiŋ abô ek nijik Sol vônô. ²⁴ Ma donjom Sol halaŋô abô hathak iniŋ auk êŋ. Wak lo bôlôvôn ma nê takêŋ eyabiŋ malak lôŋ êŋ anêŋ badêŋ abôlêk ek nijik yani vônô. ²⁵ *Ma donjom bôlôvôn te ma Sol anêŋ nê ku ewa yani ba etak halôk vak sam bêŋ te kapô. Ma êlêlô halôk badêŋ anêŋ lon lovak te ba hi tamu badêŋ viyaŋ.

Sol hi Jelusalem

²⁶ *Vêm ma Sol hi Jelusalem. Hayô ma lahaviŋ êmô imbiŋ avômalô êvhaviŋ, ma donjom thêlô sapêŋ êkô ek yani lôk miŋ êvhaviŋ nena yani ma Yisu anêŋ anyô ku te ami. ²⁷ *Ma donjom Banabas hawa Sol ba hi hayô ek aposel. Ma hanaŋ abô hathak Sol nena bôk hayê Anyô Bêŋ halôk lonôndê ma Anyô Bêŋ hanaŋ abô hadêŋ yani. Ma hanaŋ nena Sol hamô Damaskas ma hanaŋ abô lôklokwan hathak Yisu anêŋ athêŋ ma miŋ hakô ami. Ma

* **9:21:** Ap 8:3   * **9:22:** Ap 18:28   * **9:25:** 2Ko 11:32-33

* **9:26:** Gal 1:17-19   * **9:27:** 1Ko 9:1

apospel êvhaviņ anêņ abô. ²⁸ Aêņ ba Sol hamô haviņ i. Ma hi ba halêm hamô Jelusalem kapô ma hanaņ abô bêņ hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ ma kô mi. ²⁹ Ma yani hi hanaņ abô haviņ avômalô Israeġ takatu ba ethak enaņ abô Glik. Ma hawa iniņ auk vose ek nênemimbiņ Yisu. Ma donġtom thêlô leņiņmaniņ ba idum ek nijik yani vônô. ³⁰ Ma abô êņ hi hapôm nê êvhaviņ. Ba intu ewa yani ba i Sisalia ma etak halôk yeņ te ek ni Tasus.

³¹ Êņ ma avômalô êvhaviņ anêņ Judia lo Galili ma Samalia êmô labali ba miņ anyôġa hêv malaiņ hadêņ i ami. Ma thêlô ibitak lôklokwaņ ma Lovak Mathen havatho thêlô kapôlôņiņ loņ. Thêlô êmô Anyô Bêņ vibiiņ ma êbô anêņ athêņ. Ma avômalô êvhaviņ ilumbak hi ba hi.

Pita hadum anyô havuviņ te mavi

³² Pita hi havenġ lomalak lomalak. Ma wak te ma hi ek êņjê avômalô mathen anêņ Lida. ³³ Loņ êņ ma hapôm anyô te ba anêņ athêņ nena Ainas. Yani kupik bôk havuviņ ma hêk biņ iyom hatôm sondabêņ bahenġvi ba lahavulô. ³⁴ Ma Pita hanaņ, “Ainas, Yisu Kilisi lêk hadum o mavi. Umbiyô ma umbuvi anêm yêm.” Ma kethen oyaņ ma haviyô. ³⁵ Êņ ma avômalô Lida lôk Salon sapêņ êyê yani, ma ele i liliņ ba esopa Anyô Bêņ.

Pita hik avi ŋama te liņ

³⁶ Anêņ Jopa ma avi êvhaviņ te ba anêņ athêņ nena Tabita, ma hathak abô Glik nena Dokas. Wak nômbêņ intu ma yani hadum kobom mavi lomalama lôk hêv avômalô siv sa. ³⁷ Pita hamô Lida denaņ ma Dokas hapôm lijiņ ba hama. Ma

ithik anêḡ kupik ba êdô hêk unyak kapô te atu ba hêk daku vuliḡ. ³⁸ Jopa hamô habobo Lida ba intu avômalô êvhaviḡ elañô nena Pita lêk hamô Lida, êḡ ma êv anyô ju ba i hadêḡ yani ma enañ lôklokwan nena, “Ôlêm kethen!”

³⁹ Êḡ ma Pita hi haviḡ thai ba êyô Jopa. Ma ewa yani ba i unyak kapô ali atu ba hêk daku vuliḡ. Avi tôp bêḡ anôḡ êmô unyak kapô êḡ ba elañ. Thêlô ekalabu Pita siḡ ma ewa iniḡ kwêv thilibuḡ lôk sôp takatu ba Dokas bôk hamô ma hadu ba hêv hadêḡ i ma ik thô hadêḡ yani.

⁴⁰ Ma Pita hanaḡ ba avômalô sapêḡ ele yaiḡ ba i. Ma halek vadôḡ lêlô ma hateḡ mek. Vêḡ ma hik i liliḡ hadêḡ avi ḡama êḡ ma hanaḡ, “Tabita, umbiyô.” Ma madaluk hakyav ba hayê Pita ma haviyô hamô. ⁴¹ Ma Pita havalonḡ baḡ ma hêv yani liḡ haviyô hamiḡ. Ma halam avômalô matheḡ lôk avi tôp takatu ba êlêm. Ma hik thô nena yani lêk haviyô lôkmala hathak lonbô.

⁴² Abô hathak nôḡm atu ba Pita hadum halanḡviḡ havenḡ Jopa iniḡ lonḡ sapêḡ ba avômalô bêḡ anôḡ êvhaviḡ Anyô Bêḡ Yisu. ⁴³ Ma Pita hamô Jopa sonda doho haviḡ Saimon, ôpatu ba hapesanḡ nôḡmkama hathak alim kupik.

10

Konilias dalam Pita

¹ Anyô Lom te hamô Sisalia ba anêḡ athêḡ nena Konilias. Yani ma anyô vovak laik te ba hayabiḡ ḡê vovak ôdôḡ te hatôm 100 takatu ba êmô Lom iniḡ ḡê vovak kapô ba elam i nena Nê Vovak Itali. ² Yani ma anyô hêv lêlê ek esopa Wapômbêḡ

anêḡ lahaviḡ. Ba yani lôk vêḡi lôk nali ethak êmô Wapômbêḡ vibinḡ. Yani hathak hêv valuselenḡ bêḡ anôḡ hadêḡ Israeḡ iniḡ avômalô siv, ma wak nômbêḡ intu ma hathak hateḡ mek. ³ Wak te hatôm 3 kilok yaḡsiḡ ma hayê wêḡ te nena Wapômbêḡ anêḡ aḡela te halêm ma hanaḡ, “Konilias!”

⁴ Ma Konilias hatitiḡ aḡela êḡ lôklokwanḡ ba hakô kambom ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, aisê?”

Ma aḡela hanaḡ, “Anêm mek nômbêḡ atu ba hotenḡ lôk wapôm takatu ba hôêv hadêḡ avômalô siv, lêk habitak hatôm da mavi hêk Wapômbêḡ ma. ⁵ Aêḡ ba nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja anyô te anêḡ athêḡ nena Saimon, ma athêḡ yaḡ nena Pita ba nêlêm. ⁶ Ôpêḡ hamô haviḡ anêḡ wase Saimon, ôpatu ba hapesaḡ nômkama hathak alim kupik. Anêḡ unyak hamô habobo ḡgwêk daḡ.”

⁷ Aḡela hanaḡ abô takêḡ yôv ma hi. Êḡ ma Konilias dalam anêḡ anyô ku ju lôk anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa Wapômbêḡ. Ôpêḡ ma Konilias anêḡ anyô hamô haviḡ yani. ⁸ Ma Konilias hanaḡ abô takêḡ sapêḡ hadêḡ thêlô yôv, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wêḡ te

⁹ Haviyô hayaḡ anêḡ wاكلêvôḡ biḡ ma thêlô lêk ebobo nêyô malak bêḡ Jopa. Ma wakma êḡ iyom ma Pita hathak unyak vôv atu ba kalôḡ ek etenḡ mek. ¹⁰ Ma hama kisi ba lahaviḡ enjaḡ nôm. Ma doḡtom êpôpêk nôm denaḡ ba ma hatulak ma hayê wêḡ te aêntêk. ¹¹ Leḡ abyanaḡ ma nômla hatôm sôp bêḡ te ba ibutiḡ anêḡ daḡ ayova loḡ ma êlêlô halôk ba halêm. ¹² Sôp êḡ kapô ma alim lomaloma hamô. Alim doho evenḡ hathak veniḡ lo baheniḡ ma vi

êyêyê hathak bôbônin ma vi ma menak lenjêvôn.
¹³ Ma abô te halêm hadên yani nena, “Pita, umbiyô. Nungwik ba nonqwan.”

¹⁴ *Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya milôk. Nôm takên ma balabuñ hanañ nena lelaik ba miñ bôk yahañ ami.”

¹⁵ *Ma abô êñ hanañ hathak loñbô nena, “Nôm takatu ba Wapômbên hadum ba habitak mabuñ ma miñ onañ nena lelaik ami.”

¹⁶ Nôm êñ habitak hatôm bôlôn lô ma kethen oyañ ma sôp lôk alim takên hathak lenj hathak loñbô ba hi.

¹⁷ Ma Pita lahabi wên êñ anên ôdôn denañ ma nê takatu ba Konilias hêv i ba êlêm êyô. Thêlô êbôlêm Saimon anên unyak aleba êyô imin unyak abôlêk.
¹⁸ Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?

¹⁹ Ma Pita lahabi wên atu denañ ma Lovak Mathen hanañ, “Ondañô, anyô lokwanlô êbôlêm o even. ²⁰ Ba intu nu tamu pik. Ma miñ ôkô ek nu imbin thêlô ami. Mi, yahêv thêlô ba êlêm ba intu nu imbin i.”

²¹ Ma Pita habup ma hanañ, “Ya ôpatu ba môlô ôbôlêm êñ êntêk. Môlô ôlêm eka?”

²² Ma thêlô enañ, “Konilias hêv yêlô ba alêm. Yani ma Lom inin anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthôn ba hathak hamô Wapômbên vibin. Ma avômalô Israel takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma añela mathen te hanañ hadên yani ek endam o ba nu anên unyak ek endañô abô takatu ba tem onañ.” ²³ Pita halañô

---

* **10:14:** Wkp 11:1-47; Ese 4:14   * **10:15:** Mak 7:15,19

iniᅇ abô ma hanaᅇ ek ini nêmoᅇ unyak kapô imbiᅇ yaᅇi.

Pita hayô Konilias anêᅇ unyak

Lôkbôk ma Pita hi haviᅇ thêlô ma ᅇê êvhaviᅇ doho anêᅇ Jopa i haviᅇ. ²⁴ Thêlô evenᅇ aleba êk loᅇondê, ma haviyô hayaᅇ ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hêv ma ek thêlô. Ma halam anêᅇ avômalô lôk anêᅇ ᅇê môlô ba thêlô ethak doᅇtom êmô anêᅇ unyak kapô ba eyabiᅇ Pita. ²⁵ Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadôᅇ lêlô hamô valuvi ma habô yaᅇi. ²⁶ *Ma doᅇtom Pita hanaᅇ nena, “Umbyô, ya ma anyô pik hatôm o.”

²⁷ Ma Pita hanaᅇ abô haviᅇ yaᅇi ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bêᅇ anôᅇ lêk ethak doᅇtom ba êmô. ²⁸ Ma hanaᅇ hadêᅇ thêlô, “Môlô oyala nena Israeᅇ iniᅇ balabuᅇ hanaᅇ lôklokwaᅇ nena yêlô Israeᅇ miᅇ hatôm namô imbiᅇ avômalô loᅇ buyaᅇ ba nambitak nayô iniᅇ unyak kapô ami. Ma doᅇtom Wapômbêᅇ hik thô hadêᅇ ya nena miᅇ hatôm yandam anyô te nena lelaik mena kambom ami. ²⁹ Ba intu ôêv anyô ba êlêm ek neja ya, ma miᅇ yahanaᅇ abôla ami. Mi, yahalêm iyom. Aêᅇ ba hatôm onaᅇ anêᅇ auk atu ba holam ya ba yahalêm hathak bêᅇ êndêᅇ ya mena mi e?”

³⁰ Ma Konilias hanaᅇ, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenaᅇ unyak kapô ba yahateᅇ mek hadêᅇ wakma êntêk hatôm 3 kilok yaᅇsiᅇ. Êᅇ ma anyô te hamiᅇ yamaleᅇ ba anêᅇ kwêv lôk sôp ma thapuk anôᅇ oyaᅇ. ³¹ Ma hanaᅇ, ‘Konilias, Wapômbêᅇ lêk halaᅇô anêᅇ mek lôk wapôm takatu ba hôêv

---

* **10:26:** Ap 14:13-15; ALK 19:10

hadêḡ ḡê siv. ³² Aêḡ ba nêḡ abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita. Yani hamô haviḡ anêḡ wase Saimon ôpatu ba hapesaḡ nôḡkama hathak alim kupik. Anêḡ unyak hamô habobo ḡgwêk daḡ.’ ³³ Aêḡ ba yahêv abô kethêḡ ek o, ma hudum nôḡ mavi ba lêk hôlêḡ yôv. Lêk yêlô sapêḡ athak doḡtom ba amô Wapôḡbêḡ ma ek nadaḡô abô takatu ba Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ o ek onaḡ êndêḡ yêlô.”

Nê loḡ buyaḡ elañô Abô Mavi

³⁴ *Êḡ ma Pita hanaḡ abô hadêḡ thêlô nena, “Avanôḡ biḡ, lêk yahayala nena Wapôḡbêḡ hadum kobom doḡtom hadêḡ avôḡmalô lodôḡlodôḡ. Ma miḡ lamavi hathak ôdôḡ te iyom ami. ³⁵ Mi, yani lamavi hathak avôḡmalô lodôḡlodôḡ sapêḡ atu ba elovak yani vibiḡ ba idum nôḡ takatu ba thêthôḡ. ³⁶ Môlô oyala abô atu ba Wapôḡbêḡ hêv hadêḡ yêlô avôḡmalô Israêl. Abô êḡ hanaḡ hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avôḡmalô nêḡmô yôḡhok imbiḡ yani hathak Yisu Kilisi anêḡ ku. Yani ma avôḡmalô sapêḡ iniḡ Anyô Bêḡ. ³⁷ *Ma môlô bôk oyala nôḡbêḡ atu ba habitak Israêl iniḡ loḡ yôv. Môḡ ma habitak anêḡ Galili ba Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ ek avôḡmalô nisik ḡaḡ. ³⁸ *Lôk oyala nena Wapôḡbêḡ bôk hêv Lovak Matheḡ lôk lôkliḡyak bêḡ hadêḡ Yisu anêḡ Nasalet hatôm mek ek indum ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum mavi. Wapôḡbêḡ hamô haviḡ yani ba intu hadum avôḡmalô takatu ba êḡmô Sadaḡ anêḡ lôklokwaḡ vibiḡ ibitak mavi hathak loḡbô.

* **10:34:** Lo 10:17; Lom 2:11
Mat 3:16; Luk 4:17-21

* **10:37:** Mat 4:12-17

* **10:38:**

39 “Ma yêlô aposel anañ hathak nô m takatu ba yêlô ayê yani hadum haven Jelusalem lôk Islael iniñ loñ sapêñ bêñ hadêñ avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba hama, 40 ma donjom wak te lô ma Wapômbêñ hik yani liñ hathak loñbô ek injik i thô êndêñ avômalô. 41 *Avômalô sapêñ miñ êyê yani ami. Mi, yêlô nê takatu ba bôk halam yôv ek nanañ nô m takêntêk bêñ intu añ lo anum havinñ yani hadêñ waklavôñ haviyô hathak loñbô. 42 *Ma yani hanañ hadêñ yêlô ek yêlô nanañ anêñ Abô Mavi bêñ êndêñ avômalô lôk nanañ bêñ aêntêk, ‘Wapômbêñ bôk hatak yani yôv ek endañô avômalô lôkmala lôk nanañ abô.’ 43 *Plopet bô sapêñ bôk enañ nena avômalô takatu ba êvhavinñ yani ma tem Wapômbêñ nê m iniñ kambom vê esak anêñ athêñ.”

44 *Pita hanañ abô êñ denañ ma Lovak Mathen hayô hamô avômalô takatu ba elañô anêñ abô. 45-46 *Ma Islael iniñ nê êvhavinñ takatu ba ivinñ Pita ba i, elañô thêlô enañ abô masôm lôk êbô Wapômbêñ anêñ athêñ. Ba intu eson kambom ba enañ nena, “Wapômbêñ hêv Lovak Mathen hadêñ avômalô loñ buyañ hatôm alalô.”

Êñ ma Pita hanañ, 47 “Thêlô ewa Lovak Mathen hatôm alalô nê Islael. Ma opalê hatôm iminñ thêlô loñ siñ ek nisik nãñ?” 48 *Êñ ma hanañ nena, “Môlô nusik nãñ esak Yisu Kilisi anêñ athêñ.” Nê takêñ ithik nãñ yôv ma enañ ek Pita êmô wak doho imbinñ thêlô.

---

* 10:41: Luk 24:42-43; Ap 1:8 * 10:42: Ap 17:31; 1Pi 4:5

* 10:43: Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38 * 10:44: Ap 11:15; 15:8

* 10:45-46: Ap 2:4; 19:6 * 10:48: Ap 19:5

11

Pita hanaŋ hathak ku takatu ba hadum haviŋ avômalô loŋ buyaŋ

¹ Aposel lôk avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô Judia elañô nena avômalô loŋ buyaŋ lêk ewa Wapômbêŋ anêŋ abô haviŋ. ² Vêm ma Pita havôhi Jelusalem hathak loŋbô ma nê êvhaviŋ takatu ba lôklokwan ek neŋgothe kupik, ethaŋ yani ³ *ba enaŋ, “Hu nê loŋ buyaŋ takatu ba miŋ engothe kupik ami iniŋ unyak ma hoañ nôm haviŋ i eka?”

⁴ Êŋ ma Pita hanaŋ hathak nômkama takatu ba habitak ba hanaŋ nena, ⁵ * “Yahamô malak bêŋ Jopa ba yahaten mek hamô, êŋ ma yahatulak ma yahayê wêŋ te aêntêk. Nôm late hatôm sôp bêŋ te ba ibutiŋ anêŋ daŋ ayova loŋ ma êlêlô anêŋ leŋ halôk ba halêm habup ek ya. ⁶ Ma sôp êŋ kapô ma yahayê alim pik lomaloma takatu ba even hathak veŋiŋ lo baheniŋ ma alim kamuŋ kambom lôk alim vi atu ba êyêyê hathak bôbôŋiŋ ma menak leŋlêvôŋ haviŋ. ⁷ Êŋ ma yahalaŋô abô te dalam hadêŋ ya nena, ‘Pita, umbiyô, nuŋgwik ba nonŋwan.’

⁸ “Ma donjom yahanan, ‘Anyô Bêŋ, ya milôk. Nôm takêŋ ma balabuŋ hanaŋ nena lelaik ba miŋ bôk yahaŋ dokte ami.’

⁹ “Êŋ ma abô anêŋ leŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, ‘Nôm takatu ba Wapômbêŋ hadum ba habitak mabuŋ, ma miŋ onaŋ nena lelaik ami.’ ¹⁰ Abô êŋ habitak hatôm bôlôŋ lô. Ma nôm takêŋ hathak leŋ hathak loŋbô ba hi.

---

* **11:3:** Ap 10:28; Gal 2:12   * **11:5:** Ap 10:9-48

11 “Êñ ma kethen oyan ma anyô lokwanlô êyô imiñ unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêñ te anêñ Sisalia hêv i ba êlêm ek ya. 12 Ma Lovak Mathen hanañ hadêñ ya, ‘Nu umbiñ thêlô ma miñ ôkô ba lemluvi ami.’ Ma aiañ bahenvi ba lahavute anêñ Jopa atu ba bôk i haviñ ya êntêk lêk êlêm. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpêñ anêñ unyak kapô. 13 Ma ôpêñ hanañ nena yani hayê añela hayô anêñ unyak kapô ba hanañ, ‘Nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêñ athên yan nena Pita ba êlêm. 14 *Yani tem enañ abô êndên mômô. Ma hathak abô êñ ma Wapômbên tem nêm o lôk anêm avômalo bulubiñ.’

15 *‘‘Aên ba yahadum ek yanañ abô êndên thêlô ma kethen oyan ma Lovak Mathen halôk ba halêm hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba môñ anôñ ma hayô hamô alalô. 16 *Êñ ma yalenhabi Anyô Bêñ anêñ abô atu ba bôk hanañ nena, ‘Jon hathik avômalo hathak ñañ, ma donjom Wapômbên tem isik esak Lovak Mathen.’ 17 Thêlô êvhaviñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhaviñ yani. Êñ ma Wapômbên hêv anêñ Lovak Mathen hatôm wapôm hadên thêlô hatôm bôk ba hêv hadên alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yanğêk Wapômbên anêñ lahaviñ loñ siñ?’

18 *Thêlô elañô abô êñ ma bônôn ba êbô Wapômbên anêñ athên ba enañ, ‘Intu êñ, avômalo takatu ba ele kapôlônin liliñ ma Wapômbên tem enja thêlô ba nêm lôkmala êndên i ma alalô Israêl lôk ñê loñ buyañ imbiñ.’

* 11:14: Ap 16:31 * 11:15: Ap 2:4 * 11:16: Ap 1:5 * 11:18: Ap 13:48; 14:27

Avômalô êvhaviņ anêņ Antiok

19 *Ma ik Stiven vônô ma êv malaiņ hadêņ avômalô êvhaviņ vi haviņ. Ba intu nê êvhaviņ bêņ anôņ anêņ Jelusalem êsôv ba i luvuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ŋgavithôm Saiplus ma vi i Antiok. Ma enaņ Yisu anêņ Abô Mavi hadêņ avômalô Islael takatu ba êmô loņ takêņ iyom, ma nê loņ buyaņ ma mi. 20 Ma doņtom nê êvhaviņ doho anêņ Saiplus lo Sailini, i Antiok ma enaņ Anyô Bêņ Yisu anêņ Abô Mavi hadêņ avômalô Glik haviņ. 21 Ma Anyô Bêņ anêņ lôkliņyak hamô haviņ thêlô. Ba intu avômalô bêņ anôņ êvhaviņ ba ik kapôlôņiņ liliņ hadêņ Anyô Bêņ.

22 *Êņ ma avômalô êvhaviņ anêņ Jelusalem elañô abô hathak nôm takatu ba habitak Antiok ma êv Banabas ba hi loņ êņ. 23 Ma hi hayô ma hayê Wapômbêņ hêv anêņ wapôm hadêņ thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapêņ iniņ auk liņ ek nesopa Anyô Bêņ êņjêk kapôlôņiņ êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. 24 Banabas ma anyô mavi ba hêvhaviņ lôkliņyak. Ma Lovak Mathen hadum ku lôklokwaņ hamô yani kapô. Ma avômalô bêņ anôņ anêņ loņ êņ êvhaviņ Anyô Bêņ.

25 *Vêm ma Banabas hi Tasus ek êmbôlêm Sol. 26 Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak loņbô ba thai êmô hatôm sondabêņ te haviņ avômalô êvhaviņ anêņ Antiok ma êdôņ avômalô bêņ anôņ hathak Wapômbêņ anêņ abô. Antiok ma loņ môņ anôņ atu ba elam avômalô êvhaviņ nena Kilisi anêņ avômalô.

---

* 11:19: Ap 8:1-4   * 11:22: Ap 4:36   * 11:25: Ap 9:30

27 Banabas lo Sol êmô Antiok denaṅ ma plopet doho etak Jelusalem ba i tamu Antiok. 28 *Ma thêlô te, anêṅ athêṅ nena Agabas, hamiṅ ba hanaṅ hathak Lovak Matherṅ anêṅ lôklokwanṅ nena bôm bêṅ tem imbitak pik sapêṅ. (Hadêṅ waklavôṅ Klodias hamô hatôm Lom iniṅ kiṅ ma abô êṅ hik anôṅ.) 29 Aêṅ ba avômalô êvhaviṅ evak abô ek nêṅnêṅ valuselenṅ ni ek iviyaṅ takatu ba êmô Judia ek nêṅ thêlô sa. Nê êvhaviṅ tomtom êv valuselenṅ hatôm atu ba thêlô êpôm. 30 *Thêlô isup yôv ma êv hadêṅ Banabas lo Sol ek nêṅnêṅ êndêṅ avaka takatu ba eyabiṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ Jelusalem.

12

Helot hik Jems vônô ma hadô Pita hamô koladôṅ

1 Waklavôṅ atu ba nôṅ takêṅ habitak ma Kiṅ Helot Aglipa havalonṅ avômalô êvhaviṅ doho ek nêṅ vovaṅ êndêṅ i imbiṅ. 2 Ma hanaṅ ba edabêṅ Jon anêṅ yaṅ Jems laselo kisi hathak biṅ vovak ba hama. 3 Ma hayê nena avômalô Israeḷ leniṅmavi hathak nôṅ êṅ, êṅ ma evalonṅ Pita haviṅ. Yani hadum nôṅ êṅ hadêṅ waklavôṅ Eyaṅ Polom Yis Mi. 4 Havalonṅ Pita, êṅ ma hadô hamô koladôṅ ma hatak yani halôk nê vovak ôdôṅ ayova baheniṅ. Nê vovak ôdôṅ ayova êṅ iniṅ nê vovak hatôm ayova ayova eyabiṅ yani. Helot lahabi nena waklavôṅ Hale ba Hi anêṅ daṅ, ma tem enja Pita ende yaiṅ ba imiṅ avômalô maleniṅ ek enaṅ yani bêṅ.

5 Pita hamô koladôṅ ma avômalô êvhaviṅ eteṅ mek lôklokwanṅ ek Wapômbêṅ nêṅ yani sa.

---

* 11:28: Ap 21:10   * 11:30: Ap 12:25

⁶ Ma bôlvôv te ma Pita hêk sôm hêk nê vovak lokwanju malêvôv. Ma ekak ban luvi hathak sen ju ba êthô hathak anyô vovak ju atu baheñ. Ma sôp bidon vi eyabin koladon abôlêk. Helot bôk hanañ yôv nena biyamon lôkbok ma tem neja yani ende yain ek indum abô. ⁷ Ma kethen oyan ma deda ben habi halok koladon kapo ma Anyô Ben anen anela te hayo. Ma hapetav Pita baya vi ma hik lin ba hanañ, “Umbiyô kethen!” Ma sen ju atu hev yak hêk Pita ban.

⁸ En ma anela hanañ haden yani, “Umbuliv o sin esak anem sop ma nungwik anem bokngop.” Ma Pita hadum aen ma anela hanañ, “Nungwik anem kwêv daim ba osopa ya.” ⁹ En ma Pita hasopa anela ba thai i, ma donjom hason nena yani haye wen ma min nom avanon ami. ¹⁰ *Thai ele ba i ma ev ne eyabin koladon abôlêk lokwanju atu liliñ ba ele ba i. En ma thai i eyo baden abôlêk atu ba epesan hathak aen, ma baden abôlêk en da hakyav ma thai ele yain ba i malak ben. Ma esopa lonondê te ba i. Ma kethen oyan ma anela hatak Pita ba hi.

¹¹ Yov ma Pita anen auk hathak ba hanañ, “Lêk yahayala avanon nena Anyô Ben hev anen anela ba halêm hawa ya ve hêk Helot ban lok nomkama sapen atu ba avomalô Israe elson nena tem nindum aen esak ya.”

¹² Yani lahabi abo en yov ma hi Jon talêbo Malia anen unyak. Jon anen athen yan nena Mak. Avomalô ben anon lek ethak donjom ba eten mek emô. ¹³ Ma Pita hapididin unyak abôlêk hamin viyain ma avi ku te ba anen athen nena Loda, hi

---

* **12:10:** Ap 5:19

ek injik unyak abôlêk vê. ¹⁴ Ma donptom halanô Pita laselo katô, êñ ma lamavi anôn ba halanvin hi unyak kapô hathak lonbô ma minj hik unyak abôlêk vê ami. Ma hanañ hadênñ thêlô, “Pita haminj unyak abôlêk!”

¹⁵ Ma thêlô minj êvhavinj yani ami ba enañ, “O avi molo.” Ma donptom yani lôklokwanj ba hanañ, “Mi anôn, yanida intu haminj.” Êñ ma enañ nena, “Betha Pita anênñ anela la.”

¹⁶ Ma donptom Pita hapididinj unyak abôlêk haminj denañ. Êñ ma thêlô ik unyak abôlêk vê ma êyê Pita ba esonj kambom. ¹⁷ Ma Pita hik thô hathak banj nena thêlô bônônñ ma hanañ hathak nôñ takatu ba Anyô Bêñ hadum ba hawa yani vê hêk koladônñ. Ma hanañ, “Nonañ abô êntêk êndênñ Jems lôk nê êvhavinj vi imbinj.” Ma hatak i ba hi buyañ.

¹⁸* Haviyô hayañ ma nê vovak takatu ba eyabinj koladônñ êyê nena Pita minj hamô ami. Êñ ma eboloba ba enañ mayaliv, “Pita hamô sê?” ¹⁹ Ma Helot hêv nê vovak ba i ek nêmbôlêm Pita, ma donptom minj êpôm ami. Êñ ma hanañ hik nê takatu ba eyabinj Pita hamô koladônñ linj lôklokwanj nena idum aisê? Ma donptom thêlô enañ nena injo. Êñ ma Helot hanañ ek nijik sapênñ vônô.

Vêm ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi hamô Sisalia.

Kinj Helot Aglipa hama

²⁰ Ma Helot bôk lamaninj hathak avômalô Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êñ ma thêlô evak

---

* **12:18:** Ap 5:22-24

abô ek ini nepesaj abô imbiņ yani ek malê nena thêlô ethak ewa nô m halêm anêņ kiņ anêņ loņ. Ba intu thêlô enaj abô haviņ Blastas ôpatu ba hayabiņ Helot anêņ unyak kapô ma yani halôk ek nê m thêlô sa. Êņ ma hatak wakma te ek thêlô nepesaj abô imbiņ kiņ.

²¹ Ma wakma êņ hayô ma Helot hik kiņ iniņ nô mkama kêkêlô ma hi hamô anêņ loņ kiņ. Êņ ma hanaņ abô hadêņ avômalô takêņ. ²² Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miņ anyô leņselo ami. Mi, wapômbêņ te laselo.” ²³ *Ma Helot halaņô iniņ abô ba lamavi hathak i ma miņ habam Wapômbêņ anêņ athêņ ami. Ba intu kethêņ oyaņ ma Anyô Bêņ anêņ aņela hik yani ba matiņyak yaônena eyaņ yani ba hama.

²⁴ *Malaiņ lomaloma hapôm avômalô êvhaviņ, ma doņtom Wapômbêņ anêņ abô halumbak ba halaņviņ ba hi luvuluvu.

²⁵ *Ma Banabas lo Sol ik iniņ ku atu ba êv hadêņ thai daņ siņ halôk Jelusalem, ma ele i Antiok hathak loņbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi haviņ thai.

13

Êv Banabas lo Sol ek ini nenaņ Wapômbêņ anêņ abô

¹ Êntêk ma plopet lôk ñê êdôņ Wapômbêņ anêņ abô takatu ba êmô Antiok iniņ athêņ: Banabas lo Simeon elam nena Niga* ma Lusius anêņ Sailini lo

---

* **12:23:** Dan 5:20 * **12:24:** Ais 55:11 * **12:25:** Ap 11:29-30; 15:37 * **13:1:** Niga anêņ ôdôņ nena ñê kupik loņgavu.

Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kiñ Helot Antipas yaôna ma evenj haviñ i. ² *Wak te ma thêlô ethak donjom ba evak balabuñ nôm ek neteñ mek ma êv yeñ hadêñ Anyô Bêñ. Êñ ma Lovak Matheñ hanañ nena, “Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum.” ³ *Êñ ma thêlô evak balabuñ ek netak nôm lôk neteñ mek esak loñbô. Vêm ma etak bahenñ hayô hêk thai ma êv thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Matheñ hanañ.

Banabas lo Sol i ngavithôm Saiplus

⁴ Ma Lovak Matheñ hêv thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yeñ te ba i ngavithôm Saiplus. ⁵ *Thai ethak malak Salamis ma enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hamô Israeł iniñ unyak yeñ takatu ba êmô loñ êñ. Ma Jon Mak havenj haviñ thai ek nêm thai sa.

⁶ Thai evenj ngavithôm Saiplus anêñ lomalak nenanena aleba êyô Papos. Loñ êñ ma thai êyé anyô Israeł te atu ba hathak hadum ngôk songoñ. Yani ma plopet abôyanj haviñ. Ba anêñ athêñ nena Ba-Yisu. ⁷ Yani hathak hamô haviñ Lom iniñ anyô bêñ atu ba hayabiñ loñ êñ, ba anêñ athêñ nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahaviñ endanô Wapômbêñ anêñ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêm. ⁸ Ma donjom Ba-Yisu hadum ek esale thai iniñ abô thô ma lahaviñ injik Lom iniñ anyô bêñ anêñ auk liliñ ek miñ nêmbiñ thai iniñ abô ami. (Ba-Yisu anêñ athêñ hathak abô Glik nena Elimas ma anêñ ôdôn ma anyô lôk ngôk songoñ.) ⁹ Êñ ma Lovak Matheñ hava Sol

---

* 13:2: Ap 9:15   * 13:3: Ap 6:6   * 13:5: Ap 12:12; 15:39

atu ba elam nena Pol kapô siņ, ma hatitiņ Elimas lôklokwaņ ma hanaņ nena, ¹⁰ “O ma Sadaņ anêņ nakaduņ ba intu hôpôlik hathak kobom takatu ba thêthôn! Kapôlôm hayô siņ hathak abôyaņ lôk kambom lomaloma sapêņ. Wak nômbêņ intu ma hothavuthiņ Anyô Bêņ anêņ abô thêthôn ba habitak hatôm abôyaņ. ¹¹ *Aêņ ba ondaņô! Anyô Bêņ anêņ baņ tem epetav o êndêņ êntêk. Ba malem tem pusip ba miņ hatôm nôņgô wak anêņ deda ami ma tem ômô aêņ dokte vêmam.”

Ma ketheņ oyaņ ma Elimas hayê nômlate hatôm buliv lôk momaņiniņ hava madaluk siņ. Ma yani havalonj nômkama yakyak ek êpôm anyô te ek em-balonj yani baņ ba endom yani ba ni. ¹² Anyô bêņ Lom atu hayê nôm êņ ma hasonj kambom hathak Anyô Bêņ anêņ abô atu ba thai enaņ ma hêvhaviņ.

Thai enaņ Abô Mavi hamô Antiok anêņ Pisidia

¹³*Ma Pol thêlô etak Papos ma ewa yeņ ba i Pega anêņ plovins Pampilia. Ma donjom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi Jelusalem hathak loņbô. ¹⁴ Êņ ma etak Pega ma i Antiok anêņ Pisidia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô Islael iniņ unyak yeņ ma êlôk êmô. ¹⁵ Esam abô balabuņ lôk plopet iniņ abô yôv, êņ ma unyak yeņ iniņ nê bêņ êv abô hadêņ Pol thêlô ba enaņ, “Aiyaņ thêlô, unim abôla hamiņ ek nobatho avômalô iniņ kapôlôņiņ loņ, êņ ma nonaņ.”

¹⁶ Ma Pol haviyô hamiņ ma hik thô hathak baņ ba hanaņ, “Môlô avômalô Islael lôk nê loņ buyaņ takatu ba ôêv yeņ hadêņ Wapômbêņ, nodanô

* **13:11:** Ap 9:8   * **13:13:** Ap 15:38

ya! ¹⁷ *Sêbôk ma Islael iniņ Wapômbêņ halam alalôaniņ bumalô thêlô ba etak iniņ loņ ba i êmô Ijip ma habi anêņ wapôm sam hadêņ i ba ibitak lôkmaņgiņ. Ma havenņ yam ma halom thêlô vê hêk Ijip hathak anêņ lôklokwaņ bêņ. ¹⁸ *Ma êmô loņ thiliv hatôm sondabêņ 40 ba idum kambom lomaloma, ma doņtom hayabiņ thêlô mavi. ¹⁹ *Ma yani hêv avômalô Kenan ôdôņ bahenņvi ba lahavuju vê ma hêv iniņ pik hadêņ avômalô Islael ba evaloņ hatôm iniņ pik. ²⁰ *Nôm takêņ bôk habitak ba hale ba hi hatôm sondabêņ 450.

“Vêm ma Wapômbêņ hatak nê doho ek neyabiņ avômalô Islael. Ma hatak tomtom da iniņ waklavôņ neyabiņ endeba êyô plopet Samuel anêņ waklavôņ. ²¹ *Vêm ma avômalô Islael enaņ hik Wapômbêņ liņ ek nêm kiņ êndêņ thêlô ma Wapômbêņ hatak Sol ek imbitak kiņ. Yani ma Kis nakaduņ ba habitak anêņ Benjamin anêņ ôdôņ. Yani hayabiņ Islael hatôm sondabêņ 40. ²² *Vêm ma Wapômbêņ hêv yani vê ma hatak Devit habitak thêlô iniņ kiņ. Ma hanaņ hathak Devit aêntêk, ‘Yahayê Jesi nakaduņ Devit kapô ma hatôm yada yakapôlôņ. Yani tem indum nômkama sapêņ êtôm yenaņ yalenņhaviņ.’

²³ * “Ma Devit anêņ limi ma Wapômbêņ hêv Yisu ôpatu ba nêm Islael bulubiņ hatôm bôk ba habutiņ abô haviņ i. ²⁴ *Yisu miņ bôk hadum anêņ ku

* **13:17:** Kis 1:7; 6:6; 12:51   * **13:18:** Nam 14:34; Lo 1:31-32

* **13:19:** Lo 7:1; Jos 14:1   * **13:20:** Het 2:16; 1Sml 3:20   * **13:21:**

1Sml 8:5,19; 10:20-24   * **13:22:** 1Sml 13:14; 16:12; Sng 89:20

* **13:23:** 2Sml 7:12-16   * **13:24:** Mat 3:1-2

ami denaᅇ ma Jon hananᅇ ek avômalô Israeᅇ nede kapôlônᅇᅇ liliᅇ ba nisik ᅇanᅇ. ²⁵ *Jon anêᅇ ku anêᅇ danᅇ lêk habobo ma hananᅇ, ‘Môlô lemimhabi aisê hathak ya? Ya ma miᅇ Mesia atu ba môlô oyabinᅇ ek nêᅇ môlô bulubiᅇ ami. Mi, yani tem embeᅇ ya yam. Yani ma anyô lôk athêᅇ ma ya ma yaônalôk ba intu miᅇ hatôm yakôm ba yapole anêᅇ vakapô bokᅇᅇᅇ anêᅇ yak vê ami.’

²⁶ “Aiyaᅇ thêlô, môlô takatu ba Ablaham anêᅇ limi lôk môlô takatu ba ᅇê loᅇ buyanᅇ ba ôᅇᅇ Wapômbêᅇ vibinᅇ, odanᅇ. Abô takatu ba hathak bulubiᅇ, êᅇ ma Wapômbêᅇ hêv ek alalô sapêᅇ.

²⁷ Avômalô Jelusalem lôk iniᅇ ᅇê bêᅇbêᅇ miᅇ eyala Yisu êᅇ ami. Ba intu thêlô enaᅇ ek nijik yani vônô, êᅇ ma esopa plopet iniᅇ abô takatu ba esam hadêᅇ Sabat sapêᅇ ba abô takêᅇ intu hik anônᅇ. ²⁸ *Thêlô miᅇ êpôm anêᅇ kambom la ek nijik yani vônô ami, ma donᅇtom enaᅇ hik Pailat liᅇ ek injik yani vônô. ²⁹ *Thêlô idum nôᅇkama sapêᅇ hatôm bôk ba plopet eto hathak yani, êᅇ ma êv yani vê hêk alovalanᅇᅇᅇ ma êdô yani hêk siô. ³⁰ Ma donᅇtom Wapômbêᅇ hik yani liᅇ haviyô hêk ᅇama hathak loᅇbô, ³¹ *ma wak bêᅇ anônᅇ ma anêᅇ avômalô takatu ba bôk evenᅇ haviᅇ yani anêᅇ Galili ba i Jelusalem êyê yani. Ma ᅇê takatu ba bôk êyê nôᅇm takêᅇ intu lêk enaᅇ bêᅇ hadêᅇ alalôaniᅇ avômalô.

³²⁻³³ “Ma lêk yêlô anaᅇ Abô Mavi êntêk bêᅇ hadêᅇ môlô nena Wapômbêᅇ lêk hik Yisu liᅇ hêk ᅇama ba intu abô takatu ba Wapômbêᅇ bôk havak haviᅇ bumalô thêlô ma lêk hik anônᅇ hathak iniᅇ nali

* **13:25:** Jon 1:20,27   * **13:28:** Mat 27:22-23   * **13:29:** Mat 27:59-60   * **13:31:** Ap 1:3,8

alalô. Hatôm bôk eto hêk Kapya Yeŋ anêŋ abô ju nena,

“ ‘O ma yenaŋ Okna,
lêk yahabitak anêm Lemambô.’ *Kapya Yeŋ*
2:7

34 “Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama ba miŋ hatôm ema esak loŋbô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena,

“ ‘Yahanaŋ avanôŋ biŋ nena tem yanêm mek mathenŋ mavi êndêŋ môlô êtôm bôk ba yahabutiŋ ek yanêm êndêŋ Devit.’ *Aisaia*
55:3

35 “Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyaŋ nena,
“ ‘Ma tem miŋ ôdô anêm Anyô Mathenŋ anêŋ kupik ênjêk siô ba epalê ami.’ *Kapya Yeŋ 16:10*

36 “Devit miŋ hato abô êŋ hathak yanida ami. Mi, Wapômbêŋ halam yani ek indum anêŋ ku êtôm anêŋ waklavôŋ atu ba hamô lôkmala vêm ma hama. Ma elav yani haviŋ limi ba anêŋ kupik hapalê. 37 Ma donjom ôpatu ba Wapômbêŋ hik liŋ, miŋ kupik hapalê ami.

38 “Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, nodanô katô. Lêk yêlô anaŋ hadêŋ môlô nena hathak Yisu ma Wapômbêŋ tem nêm môlônim kambom vê. 39 *Anyôla miŋ hatôm esopa Mose anêŋ abô balabuŋ lôkthô ek Wapômbêŋ endam yani nena anyô thêthôŋ ami. Mi anôŋ, ma donjom lêk avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu, Wapômbêŋ hayê thêlô nena ŋê thêthôŋ ba miŋ lahabi iniŋ kambom hathak loŋbô ami. 40 Noyabiŋ am ek abô takatu ba plopet bôk enaŋ miŋ injik anôŋ imiŋ môlô ami. Thêlô bôk enaŋ aêntêk,

---

* 13:39: Lom 10:4

41 “ Mólô nê obi Wapômbêḅ liliḅ, nodanô katô!
 Tem yandum nômla bêḅ te imbitak êḅjêk mólô
 malêvôḅ.

Ba anyôla hananḅ nôḅ atu ba tem imbitak bêḅ
 hadêḅ mólô,

ma tem miḅ nônêḅmimiḅ ami.

Ba intu tem indum mólô nosoḅ kambom lôk
 yambuliḅ mólô ba noma.’ ” *Habakuk 1:5*

42 Pol hananḅ abô yôv ma thai lôk Banabas idum
 ek nede yaiḅ ma avômalô enanḅ nena, “Sabat yanḅ
 endake ma mamu nonanḅ abô esak nôḅ takêntêk
 esak loḅbô.” 43 Sa anêḅ danḅ ma avômalô Israeḅ
 lôk nê loḅ buyanḅ takatu ba ibitak êyô Israeḅ iniḅ
 êvhaviḅ kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enanḅ
 abô doho haviḅ hadêḅ thêlô ek injik thêlôniḅ auk
 liḅ ek nesopa Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ ba nimiḅ
 lôklokwanḅ ek anêḅ wapôm embatho thêlô loḅ.

44 Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok
 sapêḅ êyô ek nedanô Wapômbêḅ anêḅ abô takatu
 ba thai tem nenanḅ. 45 Ma donḅtom nê bêḅbêḅ Israeḅ
 vi êyê avômalô nôḅbêḅ êḅ ba leḅḅdanḅ ba enanḅ
 abôḅma hathak abô takatu ba Pol hananḅ.

46 *Êḅ ma Pol lo Banabas miḅ êkô ami ma enanḅ
 hadêḅ thêlô nena, “Wapômbêḅ hêv yai ba alêḅ
 ek nananḅ anêḅ abô êndêḅ mólô nê Israeḅ êḅmôḅ.
 Ma donḅtom mólô ôpôlik hathak abô êḅ. Mólô ôdô
 lôkmala atu ba tem nêḅmô êtôm wak nôḅbêḅ intu
 sapêḅ e? Aêḅ ba yai lêk atak mólô ba a ek avômalô
 loḅ buyanḅ. 47 Hatôm atu ba Anyô Bêḅ hananḅ hadêḅ
 yai nena,

“Yahatak o hatôm deda ek avômalô loḅ buyanḅ

---

* 13:46: Ap 3:26; 18:6

ek onañ Abô Mavi esak bulubiñ atu ba tem yanêm êndên avômalô emben pik bêñ êntêk endeba êyô anên dañ.’ ” *Aisaia 49:6*

⁴⁸ Avômalô loñ buyañ elañô abô êñ ba leññmavi ba enañ nena Anyô Bêñ anên abô ma mavi anôn. Ma avômalô takatu ba Wapômbên bôk hatak i yôv ek nêmô lôkmala êtôm wak nômbên intu sapên, lôkthô êvhaviñ.

⁴⁹ Ma Anyô Bêñ anên abô halilup haven loñ êñ sapên. ⁵⁰ Ma donjom nê Israe doho i hadên malak êñ anên nê bêñbên lôk avi bêñbên takatu ba ethak êmô Wapômbên vibin ma ik iniñ auk liñ ek nimbuliñ Pol lo Banabas. Êñ ma thêlô evatho avômalô malak êñ loñ ek nênêm vovan êndên thai. Idum aên vêm ma êv thai vê hêk iniñ loñ ba i. ⁵¹* Êñ ma thai ik vongovañ vê hêk venñkapô ek injik thô nena thêlô idum kambom ma thai etak i ba i malak Aikoniam. ⁵² Ma donjom nê êvhaviñ anên Antiok leññmavi anôn ba Lovak Mathen hava thêlô kapôlônjin sin.

14

Pol lo Banabas êmô Aikoniam

¹ Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa iniñ kobom ba i Israe iniñ unyak yen. Ma thai enañ abô mavi anôn ba intu avômalô Israe lôk nê loñ buyañ bêñ anôn êvhaviñ. ² Ma donjom nê Israe takatu ba miñ êvhaviñ ami ik avômalô loñ buyañ iniñ kapôlônjin liñ ba idum thêlô leññmaniñ kambom hadên avômalô êvhaviñ. ³* Aên ba thai êmô loñ êñ sawa daim ma enañ Anyô Bêñ anên abô bêñ ma

---

* **13:51:** Mat 10:14; Ap 18:6   * **14:3:** Mak 16:20; Hib 2:4

kô mi. Ma Anyô Bêñ havatho thai loñ ek nindum lavôñiñ lôk nômbithi lomaloma. Hathak nôm êñ ma hik thô hadêñ avômalô nena anêñ wapôm takatu ba hêv ek nêñ avômalô bulubiñ ma avanôñ biñ. ⁴ Êñ ma avômalô malak êñ evak i vose hi ôdôñ ju. Ôdôñ yañ imiñ haviñ avômalô Israeñ takatu ba miñ êvhaviñ ami ma yañ imiñ haviñ aposel. ⁵ *Vêñ ma avômalô loñ buyañ lôk avômalô Israeñ takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbuliñ thai ba nitu thai vônô esak valu. ⁶ Ma don̄tom thai elañô abô êñ ma êsôv ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loñ vi atu ba hêk habobo loñ êñ. ⁷ Ma thai even loñ takêñ ba enañ Abô Mavi hadêñ avômalô.

Pol lo Banabas êmô Listla

⁸ Malak Listla ma anyô vavuviñ te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miñ bôk haven̄ dokte ami. ⁹ Wak te ma Pol hanañ Abô Mavi hadêñ avômalô ma yani halañô anêñ abô. Ma Pol hatitiñ yani ma hayê nena anêñ hêvhaviñ hatôm indum yani mavi. ¹⁰ Êñ ma Pol halam nena, “Umbiyô umiñ.” Ma kethen̄ oyañ ma ôpêñ haviyô hamiñ ba haven̄.

¹¹ *Ma avômalô takatu ba êmô loñ êñ êyê nôñ atu ba Pol hadum. Ma elam hathak iniñ abô Likonia nena, “Lêk wapômbêñ lokwan̄ju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêm ek alalô!” ¹² Thêlô iniñ wapômbêñ môñ ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniñ wapômbêñ atu ba hathak hanañ abô hamôñ. ¹³ Wapômbêñ Sus anêñ malakba hamô

---

* **14:5:** Ap 14:19   * **14:11:** Ap 28:6

malak bêñ viyainj. Ma anêñ anyô habôk da lôk avômalô sapêñ leñinjhavinj nêñem da êndêñ thai. Aêñ ba Sus anêñ anyô habôk da hawa bokmanjkaos malô doho lôk alokwanj vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêñ anêñ badêñ abôlêk ek nêñem da êndêñ thai.

¹⁴ Ma donjom aposel Banabas lo Pol elanj abô êñ, ma ekakavinj ininj kwêv ma elanjvinj ba i iminj avômalô nômbêñ atu malêvôñ ma elam, ¹⁵ * “Avômalô Listla! Mólô udum aêñ eka? Yai ma anyô pik hatôm mólô. Yai alêm ek nanañ Abô Mavi êndêñ mólô ek notak nôñ oyanj takêntêk atu ba ôêv yerj hadêñ i ma unu êndêñ Wapômbêñ lôkmala. Yani hapesanj pik lo leñ ma ñgwêk lôk nômkama sapêñ atu ba hamô kapô. ¹⁶ *Sêbôk ma yani hatak avômalô sapêñ ek nesopa thêlôda ininj auk. ¹⁷ *Ma donjom hathak lavôñinj ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêñ mólô ba hêv ôthôm lôk hadum ba unim nôñ ku kapô hik anôñ. Ma hêv nôñ bêñ anôñ hadêñ mólô lôk hadum ba mólô lemimmavi anôñ.” ¹⁸ Thai enanj abô takêñ, ma donjom avômalô nômbêñ êñ ininj auk ma mayaliv ba idum lôklokwanj ek nêñem da êndêñ thai.

¹⁹ *Vêm ma ñê Israêl doho anêñ Antiok lo Aikoniam êyô ma enanj abô bêñ anôñ hadêñ avômalô Listla aleba ik ininj auk liliñ ba êyê Pol lo Banabas nena ñê kambom. Êñ ma ik Pol hathak valu ma êvôv yani hale malak bêñ viyainj ba hi ba esonj

---

* **14:15:** Sng 146:6; Ap 10:26   * **14:16:** Ap 17:30   * **14:17:** Jer 5:24   * **14:19:** Ap 17:13; 2Ko 11:25

nena l k hama y v. ²⁰ Ma donjom n  êvhavin  y  ba ekalabu yani sin,  n ma yani haviyô ma havôhi malak b n kap  hathak lonb . Haviyô hayanj ma thai l k Banabas i malak Debi.

Thai  v i Antiok an n Silia

²¹ Thai enanj Ab  Mavi havenj malak b n Debi. Ma idum ba avômalô b n an n ibitak n   vhavin. V m ma  v i Listla l k Aikoniam ma Antiok hathak lonb  ²² *ek evatho n  êvhavin ininj kapôlônjin lon l k enanj nena nebalon ininj êvhavin lon lôklokwanj. Ma enanj havinj nena, “Alal  tem naja malainj lomaloma ek nasopa Wapômbên an n lon lôklinyak an n lon nd .” ²³ Ma Pol lo Banabas etak avaka hat m lomalak lomalak ek neyabinj av mal  êvhavin.  v mek hathak th l  ma etak i hal k Any  B n atu ba th l  êvhavin banj. V m ma th l  sapênj evak balabunj ek n m ma etanj mek ek Any  B n embalon th l  lonj.

²⁴ Ma thai i plovins Pampilia ma elom h k lonôndê atu h k plovins Pisidia ba i  y  Pampilia. ²⁵  n ma thai enanj Yisu an n ab  had n avômalô Pega an n Pampilia. V m ma  l k ba i Atalia.

²⁶ *Ma an n Atalia ma ethak yenj ba i Antiok an n Silia, lonj s b k atu ba ewa mek ek Wapômbên n m an n wap m  nd n thai esak ku takatu ba idum aleba l k an n danj. ²⁷ * y  Antiok ma isup avômalô êvhavin ethak donjom ma enanj hathak n m takatu ba Wapômbên h v thai sa ba idum b n. L k enanj nena, “Wapômbên hakyav n  lon buyanj ininj unyak abôlêk êvhavin v  ba vi dedaun

* **14:22:** Ap 15:32; 1Te 3:3
15:4,12

* **14:26:** Ap 13:1-2

* **14:27:** Ap

lêk êvhaviņ.” 28 Ma thai êmô loņ êņ sawa daim haviņ avômalô êvhaviņ.

15

Sam habitak Jelusalem

1 *Ma nê Judia doho êlôk ba i Antiok ma êdôņ avômalô êvhaviņ ba enaņ nena, “Môlô miņ oņgothe kupik vê hatôm bôk ba Mose hanaņ ami, êņ ma Wapômbêņ tem miņ nêm môlô bulubiņ ami.”

2 *Pol lo Banabas elañô iniņ abô takatu ba enaņ ma miņ êlôk hathak iniņ auk êņ ami. Ba intu thêlô êkôki bêņ anôņ. Êņ ma nê êvhaviņ elam Pol lo Banabas lôk nê êvhaviņ doho ek ini Jelusalem ek nepesaņ abô êņ imbiņ aposel lôk avaka vi. 3 Ba intu êv i ba i. Ma even Pinisia lo Samalia malêvôņ ba enaņ hadêņ avômalô êvhaviņ anêņ lomalak nena-nena hathak nôm takatu ba Wapômbêņ bôk hadum ba avômalô loņ buyaņ ele kapôlôņiņ liliņ ba êvhaviņ Wapômbêņ. Ma avômalô êvhaviņ takêņ elañô abô êņ ma leņiņmavi anôņ.

4 *Êyô Jelusalem ma avômalô êvhaviņ lôk iniņ avaka doho lôk aposel ewa thêlô thô. Ma Pol lo Banabas enaņ hathak nôm takatu ba Wapômbêņ hêv thai sa ba idum bêņ. 5 Êņ ma Palisi vi atu ba êvhaviņ Yisu iviyô imiņ ma enaņ, “Avômalô loņ buyaņ takatu ba êvhaviņ, êņ ma nêmô Mose anêņ abô balabuņ vibinļ lôk neņgothe anyô iniņ kupik vê. Ma êdô ma dô.”

6 Aêņ ba aposel lôk avaka takatu ba êmô ethak doņtom ek nekaksa esak abô êņ. 7 *Thêlô enaņ

---

* 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal 2:1 * 15:4: Ap 14:27 * 15:7: Ap 10:1-43

abô pôk bêñ anôñ aleba Pita haviyô hamiñ ma hanañ, “Aiyañ thêlô, mólô oyala nena sêbôk ma Wapômbêñ halam ya hêk mólô malêvôñ ek yanañ Abô Mavi êndêñ avômalô loñ buyañ ek nedañô ba nêñemimbiñ. ⁸ *Wapômbêñ hayala avômalô kapôlôñiñ. Ma hêv anêñ Lovak Mathenñ hadêñ avômalô loñ buyañ hatôm hêv hadêñ alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlô imbiñ. ⁹ Wapômbêñ miñ hadum nômlate hadêñ alalô avômalô Israel ma hadum nômla yañ hadêñ thêlô ami. Mi, thêlô êvhaviñ yani ba intu yani havôkwiñ thêlô kapôlôñiñ. ¹⁰ *Ma alalô lôk bumalô thêlô miñ hatôm naja malaiñ takatu ba Mose anêñ bal-abuñ hanañ ami. Ma aisê ka mólô udum ek nônêm malaiñ êndêñ avômalô loñ buyañ takatu ba êvhaviñ? Mólô udum aêñ ek nômbi Wapômbêñ la liñ e? ¹¹ *Ma dorñtom alalô êvhaviñ nena Wapômbêñ hêv alalô bulubiñ hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ wapôm. Ma thêlô aêñ iyom.”

¹² Pita hanañ yôv ma Pol lo Banabas iviyô enañ abô ma lôkthô elañô ba bônôñ iyom. Thai enañ abô hathak lavôñiñ lôk nômbithi lomaloma takatu ba Wapômbêñ hatak halôk thai baheñiñ ba idum haveñ avômalô loñ buyañ malêvôñ.

¹³ *Thai enañ yôv ma Jems hanañ, “Aiyañ thêlô, nodañô yenañ abô. ¹⁴ Saimon lêk hanañ hadêñ alalô yôv nena Wapômbêñ hik anêñ lahaviñ thô hathak hawa avômalô loñ buyañ vi ek nimbatak êtôm anêñ avômalô. ¹⁵ Ma plopet iniñ abô bôk enañ aêñ iyom. Ba te bôk hatô nena,

---

* **15:8:** Ap 10:44; 11:15   * **15:10:** Mat 11:30; Gal 3:10   * **15:11:** Gal 2:16; Ep 2:5-8   * **15:13:** Gal 2:9

16 “Embenj yam ma tem yandeaalêm,
ma yapesañ Devit anêñ loñ lôklinyak atu ba
bôk hapu yôv ek imbitak lôklokwan esak
loñbô.

Ma loñ lôklinyak êñ anêñ nômkama takatu ba bôk
kambom,
ma tem yapesañ lukmuk esak loñbô.

17 Ek avômalô takatu ba êmô denañ lôk avômalô
loñ buyañ takatu ba bôk yahêv yenañ athêñ
hadêñ i hatôm nêpôm Anyô Bêñ.

Ya Anyô Bêñ atu ba tem yandum nôm
takêntêk, intu yahanañ aêñ.

18 Ma nôm takêñ intu bôk yahik thô hadêñ yenañ
avômalô.’ *Amos 9:11-12*

19 “Aêñ ba yenañ auk ma aêntêk. Avômalô loñ
buyañ takatu ba bôk ele kapôlôñiñ liliñ ba i hadêñ
Wapômbêñ ma miñ nanêm malaiñ êndêñ i ami.

20 *Mi, alalô nato kapy a êndêñ thêlô ma nanañ ek
miñ nejan nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêñ
ngôk dahô ami, nôm êñ intu lelaik hêk Wapômbêñ
ma. Lôk netak sek waliliñ, ma miñ nejan alim
takatu ba evak laselo siñ ba thalalen hamô kapô
siñ lôk ninum thalalen ami. 21 Êñ ma hatôm. Ek
malê nena sêbôk aleba lêk ma enañ Mose anêñ abô
bêñ havenj lomalak lomalak lôk esam hamô Israe
l iniñ unyak yeñ hadêñ Sabat sapêñ. Ba intu nê loñ
buyañ hatôm neyala.”

Eto kapy a hi ek nê êvhavin anêñ loñ buyañ

22 Êñ ma aposel lôk avaka ma avômalô êvhavin
sapêñ ibutiñ abô nena nendam iniñ anyô doho ek

---

* 15:20: Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16

ini Antiok imbiņ Pol lo Banabas. Ma elam iniņ anyô bêņ ju. Yaņ ma Judas, anêņ athêņ yaņ nena Balsabas, ma yaņ ma Silas. ²³ Ma eto kapyā te ba êv hadêņ thêlô. Kapyā êņ hanaņ aêntêk.

Yêlô avaka lôk aposel, môlônim môlôviyaņ, yêlô ato kapyā êntêk hadêņ môlô avômalô loņ buyaņ takatu ba ôêvhaviņ ba ômô malak Antiok lôk plovins Silia lôk Silisia. Aiyaņ thêlô, waklêvôņ mavi.

²⁴ Yêlô alaņô yôv nena yêlôaniņ avômalô doho bôk êthôk ba ibuliņ môlônim auk ba êv malaiņ hadêņ môlô hathak abô takatu ba enaņ. Yêlô miņ êv i ba êthôk ami. Mi, thêlôda êthôk. ²⁵ Ba intu yêlô alôk ek nanêm anyô doho ba nêsôk imbiņ Pol lo Banabas, thai atu ba yêlô leņiņhaviņ bêņ anôņ. ²⁶ Thai bôk etak iniņ lôkmala ek nindum Yisu Kilisi anêņ ku.

²⁷ Aêņ ba yêlô êv Judas lo Silas ek nepesaņ abô ek embatho kapyā êntêk loņ. ²⁸ *Yêlô lôk Lovak Mathen adô nanêm malaiņ êndêņ môlô. Ba intu yêlô leņiņhaviņ môlô nosopa abô takêntêk iyom.

²⁹ Miņ oņgwaņ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêņ ngôk dahô ami. Lôk miņ nunum thalaleņ ami ma miņ oņgwaņ alim takatu ba ekak leņselo siņ ba thalaleņ hamô kapô ami, lôk notak sek waliliņ. Môlô udum aêņ, ma mavi.

Waklêvôņ mavi môlô lôkthô.

³⁰ Eto kapyā êņ yôv ma êv hadêņ thêlô ba ewa ba i tamu Antiok. Êyô Antiok ma elam avômalô êvhaviņ ethak doņtom ma êv kapyā êņ hadêņ thêlô.

³¹ Ma avômalô Antiok esam kapyā êņ, ma kapyā êņ

---

* 15:28: Mat 23:4

havatho thêlô loŋ ba thêlô leniŋmavi anôŋ. ³² Judas lo Silas, thai ma plopet. Ba enaŋ abô bêŋ anôŋ ek evatho nê êvhaviŋ loŋ lôk idum thêlô nimbatak lôklokwaŋ. ³³⁻³⁴ Êmô loŋ êŋ wak doho vêm ma avômalô êvhaviŋ anêŋ loŋ êŋ êv mek labali hadêŋ thai ma êv thai ba êvôi hadêŋ nê taksêbôk ba êv thai ba êlêm.* ³⁵ Ma doŋtom Pol lo Banabas êmô Antiok ma idum ku haviŋ avômalô bêŋ anôŋ ek enaŋ lo êdôŋ avômalô hathak Anyô Bêŋ anêŋ abô.

Pol lo Banabas evak i vose

³⁶ Wak doho hale ba hi ma Pol hanaŋ hadêŋ Banabas, “Alai ana ek nagê avômalô êvhaviŋ emben malak nenanena taksêbôk ba alai anaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô hadêŋ i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?” ³⁷* Ma Banabas lahaviŋ enja Jon atu ba elam nena Mak imbiŋ thai, ³⁸* ma doŋtom Pol hanaŋ nena, “Ôpêŋ bôk hatak alai halôk plovins Pampilia ma miŋ haviŋ alai ba hadum ku ami. Ba intu dô.” ³⁹ Thai êkôki mathalalen aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak haviŋ yani ba thai ethak yeŋ ba i ŋgavithôm Saiplus. ⁴⁰ Ma Pol hawa Silas haviŋ yani. Êŋ ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Antiok êv mek ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ thai. Vêm ma etak i ⁴¹ ba i plovins Silia lôk Silisia iniŋ malak nenanena ba evatho avômalô êvhaviŋ loŋ.

---

* **15:33-34:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ma doŋtom Silas hik auk liliŋ ba hamô Antiok ba miŋ havôhi ami. * **15:37:** Ap 12:12,25

* **15:38:** Ap 13:13; Kol 4:10

16

Timoti hi haviņ Pol lo Silas

¹ *Pol hi hayô Debi lo Listla. Loņ êņ ma anyô hêvhaviņ te hamô ba anêņ athêņ nena Timoti. Talêbô ma avi Islael te atu ba hêvhaviņ. Ma lambô ma anyô Glik te. ² *Ma avômalô êvhaviņ anêņ Listla lo Aikoniam enaņ nena Timoti ma anyô mavi. ³ Aêņ ba Pol lahaviņ ôpêņ ni imbiņ yani. Ma donțom lahabi nena avômalô Islael takatu ba êmô loņ êņ eyala nena Timoti anêņ lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek neņgothe anêņ kupik vê. ⁴ *Ma thêlô even ba i lomalak lomalak ma enaņ abô takatu ba aposel lôk avaka bôk evak anêņ Jelusalem ek avômalô nesopa. ⁵ Aêņ ba avômalô êvhaviņ ibitak lôklokwaņ hathak iniņ êvhaviņ ba wak nômbêņ intu ma êvôv avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wêņ hathak anyô Masedonia te

⁶ *Ma Lovak Matheņ miņ halôk ek Pol thêlô ini nenaņ Wapômbêņ anêņ abô embeņ plovins Esia ami. Ba intu i Plijia lo Galesia iniņ malak nena-nena. ⁷ Ma êyô pik Misia anêņ daņ ma idum ek ini plovins Bitinia, ma donțom Yisu anêņ Lovak Matheņ miņ halôk ek ini loņ êņ ami. ⁸ Ba intu thêlô êv Misia liliņ ma i tamu Tloas. ⁹ Ma bôlôvôņ ma Pol hatulak ma hayê wêņ te nena anyô plovins Masedonia te hamiņ ma hapetenak nena, “Ôlêm Masedonia ek nêm yêlô sa.” ¹⁰ Pol hayê wêņ êņ yôv

* **16:1:** Ap 14:6; 2Ti 1:5   * **16:2:** Plp 2:19-22   * **16:4:** Ap 15:23-29   * **16:6:** Ap 18:23

ma yêlô apesañ i kethen ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbênj halam yêlô ek ana nananj Abô Mavi ênj bênj êndênj thêlô.

Lidia halanjô Pol anênj abô ba hêvhavinj Yisu

¹¹ Vêm ma yêlô athak yenj te hêk Tloas ba a nôjnônj hadênj ngavithôm Samotles ma wak yanj ma a Niapolis. ¹² Vêm ma yêlô a Pilipai. Malak ênj ma Masedonia iniñ malak bênj ma avômalô Lom takatu ba eyabinj pik takênj ethak êmô lonj ênj. Ma yêlô amô wak doho hamô lonj ênj.

¹³ Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bênj anênj badênj abôlêk ba a nanj te hêk viyaiñ. Yêlô leñijnhabi nena lonj etenj mek hêk habobo nanj ênj la. Ma nanj ênj ma yêlô ayê avi doho ethak donjom ba êmô. Ênj ma yêlô alôk amô havinj thêlô ma ananj abô hadênj i. ¹⁴ Ma avi Taiataila te halanjô abô ênj, ba anênj athênj nena Lidia. Avi ênj hadum ku valu hathak sôp thalalenj ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yenj hadênj Wapômbênj. Anyô Bênj hik avi ênj anênj kapô lilin ek halanjô Pol anênj abô ba hêvhavinj. ¹⁵ Vêm ma yani lôk avômalô takatu ba êmô anênj unyak sapênj ithik nanj. Ênj ma yani hananj hadênj yêlô, “Môlô lêk ôyé ya hatôm avi yahêvhavinj Anyô Bênj, ênj ma nôlêm nômô yenanj unyak.” Ma yani hanjasi yêlô aleba yêlô a anênj unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladônj

¹⁶ Wak te ma yêlô a lonj netenj mek ma avi te atu ba anênj alañsi êmô hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ngôk ba anênj ngôk hathak hêv yani sa ek hayala nôm takatu ba tem imbitak embenj yam ba hananj bênj. Yani hathak havôv valu bênj hathak anênj

ku êᶇ ba hêv hadêᶇ anêᶇ alaᶇsi. ¹⁷ *Yani hasopa yêlô lôk Pol ma halam kaêk lôbôlôn aêntêk, “Nê êntêk êᶇ ma Wapômbêᶇ Leᶇ Anôᶇ Biᶇ anêᶇ nê ku. Ba lêk enaᶇ hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbêᶇ nêᶇ mômô bulubiᶇ.” ¹⁸ Wak bêᶇ anôᶇ ma yani hathak halam aêᶇ aleba habuliᶇ Pol kapô kambom anôᶇ. Ba intu hik i liliᶇ ma hanaᶇ hadêᶇ ᶇgôk êᶇ nena, “Hathak Yisu Kilisi anêᶇ athêᶇ ma yanaᶇ êndêᶇ o nena otak avi intu ba nu!” Ma kethêᶇ oyaᶇ ma ᶇgôk êᶇ hatak avi êᶇ.

¹⁹ Ma avi êᶇ anêᶇ alaᶇsi êyê nena iniᶇ loᶇôndê nêbôv valuseleᶇ lêk mi, êᶇ ma evaloᶇ Pol lo Silas ba êvôv thai ba i malak lôᶇ êᶇ anêᶇ loᶇ ethak doᶇtom halôk ek nimiᶇ nê idum abô hathak maleᶇiᶇ. ²⁰⁻²¹ *Ewa thai ba êyô ek nê takatu ba idum abô hathak ba enaᶇ, “Anyô ju êntêk ma nê Israeᶇ. Thai enaᶇ ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêᶇ êntêk leᶇiᶇ liᶇ ba leᶇiᶇᶇaᶇa mayaliv.”

²² *Ma avômalô bêᶇ anôᶇ enaᶇ abô lôk leᶇiᶇmaniᶇ hathak thai haviᶇ. Êᶇ ma nê takatu ba idum abô hathak enaᶇ ek nimbi iniᶇ kwêv thô ma nebali thai esak yak wabeᶇ. ²³ Evali thai kambom anôᶇ vêᶇ ma ibi thai halôk koladôᶇ kapô. Ma enaᶇ hadêᶇ ôpatu ba hayabiᶇ koladôᶇ nena eyabiᶇ thai dedaᶇ mavi. ²⁴ Ôpêᶇ halaᶇô abô êᶇ, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu koladôᶇ kapô ali atu ba hêk vibinᶇ anôᶇ ma eson veᶇiᶇ halôk alokwaᶇ abyanaᶇ ba hadahaliᶇ veᶇiᶇ loᶇ.

²⁵ Ma bôlôvôᶇ biᶇ ma Pol lo Silas eteᶇ mek

---

* **16:17:** Mak 1:24   * **16:20-21:** Mak 13:9   * **16:22:** 2Ko 11:25; 1Te 2:2

ba êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ, ma nê koladôŋ vi elanô. ²⁶ Ma kethen oyaŋ ma duviaŋ bêŋ te hayô ba hayôkwiŋ koladôŋ anêŋ landiŋ. Ma koladôŋ abôlêk sapêŋ hakyav ma seŋ takatu ba ibutiŋ thêlô veŋiŋ lo baheniŋ sapêŋ hêv yak. ²⁷ *Ma ôpatu ba hayabiŋ koladôŋ haviyô ma hayê koladôŋ anêŋ abôlêk sapêŋ lêk abyaŋ. Ma lahabi nena nê koladôŋ sapêŋ lêk êsôv ba i, ba intu hadadi anêŋ biŋ vovak ek embatho yanida vônô esak. ²⁸ Ma donjom Pol halam lôklokwaŋ, “Miŋ ômbi o vônô ami! Yêlô sapêŋ êntêk amô!”

²⁹ Êŋ ma ôpêŋ halam ek neja atum êlêm ma halanviŋ ba hi koladôŋ kapô, ma hakô ba halowaliŋ ba hêv yak halôk Pol lo Silas maleniŋ. ³⁰ *Vêm ma hawa thai ba hi yaŋ ma hanaŋ, “Anyô bêŋ luvi, yandum malê ek yanja bulubiŋ?”

³¹ Ma thai enaŋ viyaŋ, “Ônêmbiŋ Anyô Bêŋ Yisu ma tem Wapômbêŋ nêŋ o lôk anêŋ avômalô bulubiŋ.” ³² Êŋ ma thai enaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô hadêŋ yani lôk avômalô takatu ba êmô anêŋ unyak kapô. ³³ Bôlôvôŋ denaŋ ma yani hawa thai ba hi hathik iniŋ palê. Vêm ma Pol lo Silas ithik ôpêŋ lôk anêŋ avômalô sapêŋ. ³⁴ Ma yani hawa thai ba hi anêŋ unyak ma hêv nôŋ hadêŋ thai. Yani lôk anêŋ avômalô sapêŋ leŋiŋmavi anôŋ ek lêk êvhaviŋ Wapômbêŋ.

³⁵ Haviyô hayaŋ lôkbôk ma nê takatu ba idum abô hathak êv iniŋ sôp bidon ba i hadêŋ ôpatu ba hayabiŋ koladôŋ ma enaŋ nena, “Otak anyô ju intu ba ini.” ³⁶ Ma ôpatu ba hayabiŋ koladôŋ hi

* **16:27:** Ap 12:18-19   * **16:30:** Ap 2:37

hanañ hadêñ Pol nena, “Nê takatu ba idum abô hathak enañ nena mamu lôk Silas notak koladôn ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

³⁷ Ma donjom Pol hanañ hadêñ sôp bidon takên nena, “Yai ma nê Isael ma Lom haviñ.* Ma donjom ik yai oyañ ma miñ enañ yaianiñ kambom bêñ ami. Ma ibi yai halôk koladôn kapô. Ma Lom iniñ balabuñ hanañ nena miñ hatôm nindum aêñ êndêñ nê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menaña ba ana e? Mi anôn! Thêlôda nêlêm ma neja yai vê ênjêk koladôn.”

³⁸ Ma sôp bidon ewa abô êñ ba i enañ hadêñ nê takatu ba idum abô hathak. Ma elañô nena thai ma nê Lom haviñ, êñ ma thêlô êkô kambom.

³⁹ Ma thêlô i ma ibui hadêñ Pol lo Silas ma ewa thai ele yaiñ. Ma enañ nena, “Hatôm mamu notak loñ êntêk ba unu e?” ⁴⁰ Êñ ma thai etak koladôn ma ele yaiñ ma i Lidia anêñ unyak. Ma êyê avômalô êvhaviñ ma enañ abô doho ek embatho iniñ kapôlônñ loñ. Vêm ma etak i ba i.

17

Pol lo Silas êmô Tesalonaika

¹ Pol lo Silas êv malak Ampipolis lo Apolonia liliñ ma i thêthô ba êyô Tesalonaika. Ma Isael iniñ unyak yeñ te hamô loñ êñ. ² Sabat te lô ma Pol hasopa anêñ kobom ba habitak hayô unyak yeñ

---

* **16:37:** Abô êñ anêñ ôdôn hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hanañ nena thai ma Isael citizen lôk Lom citizen haviñ. Lom iniñ abô majan te nena miñ hatôm nijik Lom iniñ citizen te oyañ ami. Ba intu nê bêñ idum abô hathak ibuliñ Lom iniñ abô majan. Nôngô abô êñ vi hêk Aposel 22:25-29.

êḡ kapô. Ma hadôḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ kapya. ³Ma hik thô nena kapya êḡ ma hanan nena Mesia tem enja vovanḡ ba ema ma imbiyô esak loḡbô. Êḡ ma Pol hik thô nena, “Yisu atu ba yahananḡ hadêḡ môlô, ôpêḡ intu Mesia êḡ.” ⁴Ma avômalô Israeḡ doho lôk avômalô Glik bêḡ anôḡ atu ba êmô Wapômbêḡ vibiḡ lôk avi lôk athêḡ bêḡ doho elanô ma êvhaviḡ ba i iviḡ Pol lo Silas.

⁵Ma donḡtom avômalô Israeḡ lenḡdanḡ ba ewa ḡê kambom doho anêḡ loḡ ethak donḡtom halôk ba isup avômalô bêḡ anôḡ ethak donḡtom ek nijik avômalô malak êḡ iniḡ kapôlôḡniḡ liḡ. Ma thêlô elanviḡ ba i Jeson anêḡ unyak ek nêmbôlêm Pol lo Silas ek nebalonḡ thai ba neja ende yaiḡ ba ini nênem êndêḡ avômalô nômbêḡ atu. ⁶Ma donḡtom miḡ êpôm thai ami, êḡ ma êvôv Jeson lôk ḡê êvhaviḡ doho ba ewa i hi hadêḡ ḡê bêḡbêḡ loḡ êḡ malenḡniḡ ma elam aêntêk, “ḡê êntêk êḡ idum nôḡm kambom havenḡ pik lôkthô aleba lêk êyô loḡ êntêk. ⁷*Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêḡ unyak. ḡê takêḡ êdô nêḡmô Lom iniḡ Kiḡ Sisa anêḡ abô majanḡ vibiḡ ba enanḡ nena, ‘Kiḡ yanḡ hamô ba anêḡ athêḡ nena Yisu.’” ⁸ḡê bêḡbêḡ lôk avômalô nômbêḡ atu elanô abô êḡ ma esonḡ kambom ba kapôlôḡniḡ halinḡ i kambom. ⁹Yôv ma malak êḡ anêḡ ḡê bêḡbêḡ enanḡ hadêḡ Jeson thêlô nena, “Nônêm valuseḡniḡ ek injik thô nena tem miḡ nundum kambom êḡ esak loḡbô ami. Ba ômô tiḡniḡ, ma tem noja unim valu esak loḡbô.” Êḡ ma êv valu ma etak i ba i.

Avômalô Belia bêḡ anôḡ êvhaviḡ Yisu

---

* **17:7:** Luk 23:2; Jon 19:12

10 Bôlôvônê êñ iyom ma nê êvhaviñ êv Pol lo Silas vê hêk Tesalonaika ba i Belia. Êyô Belia ma i Israel iniñ unyak yeñ. 11 Avômalô Belia iniñ kobom ma mavi anônê ek avômalô Tesalonaika iniñ. Thêlô elañô Pol lo Silas iniñ abô lôk kapôlônêñ mavi ba wak nômbêñ intu ma êyê Wapômbêñ anêñ kapya ek nêgê nena iniñ abô ma avanônê mena mi. 12 Êñ ma avômalô Israel bêñ anônê êvhaviñ ma avi Glik lôk athêñ bêñ doho lôk anyô Glik bêñ anônê êvhaviñ aêñ iyom.

13 Vêm ma avômalô Israel anêñ Tesalonaika elañô nena Pol hanañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ avômalô Belia. Êñ ma thêlô i loñ êñ ma elela iniñ auk ek thêlô lenjñmaniñ. 14 Kethêñ oyañ ma nê êvhaviñ anêñ Belia êv Pol ba hi ngwêk dan, ma Silas lo Timoti iyom êmô Belia. 15 Ma nê takatu ba elom Pol ba i ma iviñ yani ba i Atens. Ma etak Pol ek nêbôni, ma hêv abô hadêñ i ek nenañ êndêñ Silas lo Timoti nena ini kethêñ.

Pol hamô Atens

16 Pol hayabiñ thai hamô Atens ma hayê nena nê lôñ êñ iniñ ngôk dahô bêñ anônê êmô ba kapô malaiñ kambom. 17 *Aêñ ba yani hi avômalô Israel iniñ unyak yeñ kapô ma hanañ abô haviñ avômalô Israel lôk avômalô loñ buyañ takatu ba êmô Wapômbêñ vibij. Ma wak nômbêñ intu ma yani hathak hi loñ ethak donjom halôk ek enañ abô imbiñ avômalô takatu ba êmô loñ êñ. 18 Ma nê lôkawk ôdônê ju êmô, yañ iniñ athêñ nena Epikulian ma yañ ma Stoik. Thêlô elañô Pol hanañ Abô Mavi

---

* 17:17: Ap 18:19

hathak Yisu lôk anêḡ haviyô hathak loḡbô. Ba intu thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enaḡ, “Anyô abô mayaliv êntêk hadum ek enaḡ malê?” Ma vi enaḡ, “Yani hanaḡ hathak wapômbêḡ masôm doho.” ¹⁹ Yôv ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô Aliopagas, loḡ atu ba avômalô ethak doḡtom ek enaḡ abô hathak auk lomaloma anêḡ ôdôḡ. Ma thêlô enaḡ, “Yêlô leḡḡhaviḡ nayala auk lukmuk takatu ba honaḡ hadêḡ avômalô. ²⁰ Abô takatu ba honaḡ ma hatôm abô masôm ek yêlô. Aêḡ ba yêlô leḡḡhaviḡ nayala anêḡ ôdôḡ.” ²¹ Wak nômbêḡ intu ma avômalô Atens lôk avômalô loḡ buyaḡ takatu ba êmô Atens ethak doḡtom ek nedaḡô abô esak auk lukmuk takatu ba hayô ek nenaḡ abô pôk esak. Ma miḡ idum nômla yaḡ haviḡ ami. Ba intu leḡḡhaviḡ nedaḡô Pol anêḡ abô.

²²⁻²³ Êḡ ma Pol haviyô hamiḡ Aliopagas malaḡḡ ma hanaḡ, “Môlô ḡê Atens, lêk yahaveḡ môlônim loḡ ba yahayê nôḡ takatu ba môlô ôêv yeḡ hadêḡ. Ma yahapôm loḡ êbôk da te ba abô te hanaḡ nena, ‘Loḡ êntêk ma wapômbêḡ te atu ba yêlô athôḡ paliḡ anêḡ loḡ êbôk da.’ Ba intu yahayala nena môlô udum nôḡ lomaloma ek ôêv athêḡ bêḡ hadêḡ unim wapômbêḡ lomaloma. Ma wapômbêḡ atu ba môlô ôthôḡ paliḡ ba ôêv yeḡ hathak, êntêk tem yanaḡ bêḡ êndêḡ môlô.

²⁴ * “Wapômbêḡ atu ba hapesaḡ pik lôk anêḡ nôḡkama sapêḡ, ma yani ma pik lo leḡ iniḡ alaḡ. Ma miḡ hamô unyak mathêḡ atu ba elav hathak baheḡḡ ami. ²⁵ *Yanida hêv lovak kapôlôḡḡḡ lôk lôkmala ma nôḡkama sapêḡ hadêḡ avômalô

* **17:24:** 1Kin 8:27; Ap 7:48   * **17:25:** Sng 50:12; Ais 42:5

lôkthô. Ma yani miñ hêv yak hathak nômlate ek anyôla nêmi yani sa ami, ma mi. ²⁶ Hathak anyô doñtom iyom ma yani habi avômalô lodôñlodôñ sapêñ vê ek nêmi pik bêñ êntêk sapêñ. Yanida hatak iniñ waklavôñ lôk iniñ loñ takatu ba nêmi. ²⁷*Wapômbêñ hadum nômi takêñ ek avômalô sapêñ nêgê ba nêmbôlêmi yani atu ba êthôñ. Ma doñtom miñ hamô daim ek alalô tomtom ami.

²⁸ “Mi, hatôm anyô lôkawk te bôk hatô nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vôv ba awa lôkmala lôk avenñ ma lôkmala anêñ ôdôñ ma halêmi anêñ yani iyom.’ Ma unim ñê lôkawk te bôk hatô nena, ‘Alalô ma yani anêñ nali.’

²⁹* “Avanôñ biñ nena alalô ma Wapômbêñ anêñ nali ba intu miñ mavi ek leññimbi nena yani ma hatôm dahô takatu ba epesañ hathak gol lo seleva ma valu ami. Mi, dahô takêñ ma anyô epesañ hathak bahenññ lôk iniñ auk iyom. ³⁰ Sêbôk ma avômalô êthôñ Wapômbêñ paliñ ba intu yani miñ hêv kambom êñ anêñ viyañ hadêñ i ami. Ma doñtom yani lêk hanañ lôklokwañ hadêñ avômalô pik sapêñ nena nede kapôlôññ liliñ. ³¹*Yani bôk hatak waklavôñ te yôv ek nindum abô. Ma bôk hatak anyô te ek indum ku êñ thêthôñ. Ôpêñ bôk hama ma Wapômbêñ hik liñ hêk ñama ek injik thô nena yani tem endañô avômalô sapêñ iniñ abô.”

³² Thêlô elañô Pol anêñ abô hathak anyô haviyô hêk ñama, êñ ma vi ibi anêñ abô êñ liliñ ma doñtom vi enañ, “Yêlô leññihaviñ nadañô anêmi abô esak nômi êntêk esak loñbô.” ³³ Vêmi ma Pol hatak thêlô

* **17:27:** Sng 145:18; Jer 23:23

* **17:29:** Ais 40:18-20; 44:10-17;

Ap 19:26 * **17:31:** Sng 96:13

ba hi. ³⁴ Thêlô doho êvhaviņ ba esopa yani. Thêlô êņ te ma Dionisius, yani ma Aliopagas iniņ anyô te, lôk avi te ba anêņ athêņ nena Damalis, ma doho haviņ.

18

Pol hi Kolin

¹ Vêm ma Pol hatak Atens ma hi Kolin. ² *Ma hapôm anyô Israeł te ba anêņ athêņ nena Akwila. Yani anêņ malak ôdôņ ma plovins Pontus. Bôk lovêņ Plisila êmô malak Lom anêņ Itali vêm ma Kiņ Klodias hanaņ ek avômalô Israeł sapêņ netak Lom ba ini. Aêņ ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek êņjê thai. ³ *Thai ethak idum ku epesaņ unyak hathak alim kupik ek nênmê vuli. Ku êņ ma Pol anêņ ku hathak hadum ba intu hamô haviņ thai ba hadum ku êņ haviņ. ⁴ Sabat sapêņ ma Pol hi Israeł iniņ unyak yeņ ma hanaņ abô haviņ thêlô ek injik avômalô Israeł lôk Glik iniņ auk liliņ ek nênmimbiņ.

⁵ *Ma Silas lo Timoti etak Masedonia ma êlôk ba i Kolin, êņ ma Pol hatak anêņ ku epesaņ sôp ma hanaņ Wapômbêņ anêņ abô iyom. Ba hanaņ bêņ hadêņ avômalô Israeł nena, “Yisu ma Mesia atu.”

⁶ *Vêm ma thêlô êpôlik hathak Pol ma enaņ abôma hathak yani. Êņ ma yani hik vonņgovaņ vê hêk anêņ kwêv ek injik Wapômbêņ anêņ lamaniņ thô ma hanaņ hadêņ thêlô, “Malaiņ atu ba tem êpôm môlô, êņ ma môlôda unim kambom ma miņ yenaņ

---

* **18:2:** Lom 16:3   * **18:3:** Ap 20:34   * **18:5:** Ap 17:14-15

* **18:6:** Ap 13:46,51; 20:26

kambom ami. Ma l  k yahatak m  l   av  mal   Israel ma yaha ek av  mal   loŋ buyaŋ.”

⁷   ŋ ma Pol hatak unyak yeŋ h  k ma hi ham   Titius Jastas an  ŋ unyak.   p  ŋ ma any   loŋ buyaŋ atu ba hathak h  v yeŋ had  ŋ Wap  mb  ŋ ba an  ŋ unyak ham   habobo unyak yeŋ atu. ⁸ Ma Klispus, any   b  ŋ atu ba hayabiŋ Israel iniŋ unyak yeŋ, l  k an  ŋ av  mal   takatu ba   m   an  ŋ unyak   vhaviŋ Any   B  ŋ. Ma av  mal   Kolin b  ŋ an  ŋ elan   Pol an  ŋ ab   ba   vhaviŋ ma ithik   aŋ.

⁹ Ma b  l  v  ŋ te ma Pol hay   w  ŋ ma Any   B  ŋ hanaŋ had  ŋ yani nena, “Onaŋ ab   tak  ŋ b  ŋ ma miŋ   k   ba o b  n  ŋ ami. ¹⁰ *Yaham   haviŋ o ba miŋ hat  m any   late   y   ba imbuliŋ o ami. Mi, yenaŋ av  mal   b  ŋ an  ŋ   m   malak   nt  k.” ¹¹ A  ŋ ba Pol ham   Kolin ba had  ŋ av  mal   hathak Wap  mb  ŋ an  ŋ ab   hat  m sondab  ŋ te l  k ay  ŋ baheŋvi ba lahavute haviŋ.

¹² Waklav  ŋ Galio hayabiŋ plovins Akaiia,   ŋ ma av  mal   Israel an  ŋ Kolin ethak doŋtom ba idum leŋiŋ  aŋa hathak Pol ba ewa yani ba i loŋ idum ab  . ¹³   ŋ ma th  l   enaŋ, “  p  nt  k had  ŋ avômalô ek n  n  m yeŋ   nd  ŋ Wapômbêŋ hathak loŋôndê yaŋda atu ba habuliŋ ab   balabuŋ.”

¹⁴ Pol hadum ek enaŋ ab     ŋ viyaŋ,   ŋ ma Galio hanaŋ had  ŋ avômalô Israel takatu nena, “M  l   avômalô Israel, m  l     y   nena ôpêntêk hadum nômlate ba habuliŋ Lom iniŋ ab   majaŋ mena hadum kambom b  ŋ te,   ŋ ma mavi ek yandaŋ   môlônim ab  . ¹⁵ Ma doŋtom ab   takatu ba m  l   onaŋ hathak   p  nt  k ma hathak ab   l  k ath  ŋ

* **18:10:** Jos 1:9; Ais 41:10

doho ma mólô Israeel da unim abô balabuñ. Ba intu tem miñ yandanô abô êñ ami. Mi, mólôda nopesan abô êñ.” ¹⁶ Ba intu hêv thêlô vê hêk loñ idum abô. ¹⁷ Êñ ma thêlô evaloñ Israeel iniñ unyak yeñ anêñ anyô bêñ te anêñ athêñ nena Sostenes hêk ba ik yani habobo loñ atu ba idum abô viyaiñ. Ma Galio hayê ma hadum hatôm hathônñ paliñ.

Pol havôhi Antiok

¹⁸ *Pol hamô Kolin sawa daim dokte. Vêma ma hatak ñê êvhaviñ ma hi tamu Senklian ek enja yeñ ba ni Silia. Ma Plisila lo Akwila iviñ yani ba i. Pol bôk havak abô havinñ Wapômbêñ hathak nômlate ba intu miñ hakapiñ wakadôk ñauñ ami aleba hayô Senklian. Êñ ma abô êñ anêñ dañ ba intu hakapiñ wakadôk ñauñ vê. ¹⁹⁻²¹ Vêma ma ethak yeñ te ba i Epesus. Ma Pol hi Israeel iniñ unyak yeñ ma hanañ abô havinñ avômalô Israeel. Ma thêlô enañ ek yani êmô imbiñ thêlô wak doho vêmam, ma donjom yani miñ halôk hathak iniñ abô ami. Ba hathak yeñ ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Wapômbêñ anêñ lahaviñ ma tem yambôalêm êndêñ mólô esak loñbô.” Êñ ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êmô Epesus. ²² Ma yeñ hi Sisalia ma Pol hatak yeñ êñ ma hathak ba hi Jelusalem ek ênjê avômalô êvhaviñ anêñ loñ êñ. Vêma ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

²³ Pol hamô wak doho hamô Antiok vêma ma hi plovins Galesia lo Plijia iniñ malak nenanena ek embatho avômalô êvhaviñ kapôlônñ loñ.

Apolo hanañ abô hamô Epesus lo Kolin

---

* **18:18:** Nam 6:18; Ap 21:24

24 Ma anyô Islael te anêḡ athêḡ nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anêḡ malak ôdôḡ ma Aleksandlia. Yani ma anyô lôkauk bêḡ ba hayala Wapômbêḡ anêḡ abô dedaunḡ mavi. 25 Bôk êdôḡ yani hathak Anyô Bêḡ anêḡ loḡôndê ba intu kapô lôklokwanḡ ek êdôḡ avômalô esak auk thêthôḡ êḡ. Ma hanaḡ abô thêthôḡ hathak Yisu anêḡ bôk lo loḡ vi. Ma donḡtom hayala ḡaḡ atu ba Jon hathik avômalô hathak iyom. 26 Yani hi avômalô Islael iniḡ unyak yeḡ ma hanaḡ abô hathak Yisu ma miḡ hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elañô anêḡ abô ma elam yani ba hi iniḡ unyak ma ewa Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba miḡ hayala ami sa hadêḡ yani.

27 Vêḡ ma Apolo lahaviḡ ni plovins Akaia, ma avômalô êvhaviḡ anêḡ Epesus evatho yani anêḡ auk loḡ ek indum aêḡ. Ba eto kapyā hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, êḡ ma hêv avômalô takatu ba êvhaviḡ Wapômbêḡ hathak anêḡ wapôm sa bêḡ anôḡ. 28 *Yani hamiḡ lôklokwanḡ ba hanaḡ avômalô Islael iniḡ abô viyaḡ hêk avômalô sapêḡ maleḡniḡ. Ma hawa Wapômbêḡ anêḡ kapyā sa ba hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêḡ bôk havak abô yôv ek nêḡ êlêḡ.

19

Pol hi Epesus hathak loḡbô

1 *Apolo hamô Kolin denaḡ ma Pol hi havenḡ plovins Galesia lo Plijia kapô ba havenḡ aleba hayô Epesus. Loḡ êḡ ma hapôm avômalô êvhaviḡ doho

---

* 18:28: Ap 9:22   * 19:1: 1Ko 3:6

2 *ma hanañ hik thêlô liñ, “Bôk ôêvhaviñ ba owa Lovak Matheñ e?”

Ma thêlô enañ, “Mi, yêlô miñ bôk alañô abô te hathak Lovak Matheñ ami.”

3 Êñ ma Pol hanañ, “Ñañ malê intu bôk môlô uthik?” Ma enañ, “Jon anêñ ñañ.”

4 *Ma Pol hanañ, “Jon bôk hathik avômalô hathak ñañ nede kapôlôñiñ liliñ ma hanañ ek avômalô nêñemimbiñ ôpatu ba haveñ yani yam. Ôpêñ ma Yisu.” 5 Thêlô elañô abô êñ, ma ithik ñañ hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ. 6 *Ma Pol hatak bañ hayô hêk thêlô, êñ ma Lovak Matheñ hayô hamô thêlô ba enañ abô masôm lôk abô plopet. 7 Nê takêñ ma hatôm laumiñ ba lahavuju la.

8 Êñ ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayôñ lô. Ma hathak hi avômalô Israel iniñ unyak yeñ ma hanañ abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak ek thêlô nêñemimbiñ ma miñ hakô ami. 9 Ma doñtom thêlô doho evaloñ kapôlôñiñ loñ ba miñ êvhaviñ ami ma enañ abôma hathak Anyô Bêñ anêñ loñôndê bêñ ek avômalô sapêñ nedañô. Aêñ ba Pol hatak thêlô ma hawa ñê êvhaviñ ba i Tailanus anêñ kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbêñ intu ma thêlô enañ abô hamô loñ êñ. 10 Pol hadum aêñ hatôm sondabêñ ju. Aêñ ba intu avômalô Israel lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovins Esia elañô Anyô Bêñ anêñ abô.

Skeva nali

11 *Wapômbêñ hêv lôklokwañ hadêñ Pol ba hadum nômbithi yañda lomalama. 12 *Ba intu

* 19:2: Ap 8:16 * 19:4: Mat 3:11 * 19:6: Ap 8:17; 10:44,46

* 19:11: Ap 14:3 * 19:12: Ap 5:15

sôp selen lo sôp dan takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk lijin ba ibitak mavi ma ngôk etak i ba i.

¹³ Ma avômalô Israeël doho idum ku nênenêm ngôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku êñ, ma elam Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ hayô nê lôk ngôk takêñ vov ba enañ, “Hathak Yisu atu ba Pol hanañ abô hathak anêñ athêñ, yahanañ nena otak ôpêntêk ba nu.” ¹⁴ Ma Israeël iniñ nê bêñbêñ êbôk da te anêñ athêñ nena Skeva namalô bahenvi ba lahavuju idum aêñ havin. ¹⁵ Ma wak te ma ngôk hawê iniñ abô viyañ ba hanañ, “Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môlô ma opalê?” ¹⁶ Êñ ma ôpatu ba ngôk havalon lon hasôv kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomañ aleba thêlô sapêñ ewa thalalen ba êsôv lenvinpopam ele unyak viyaiñ ba i.

¹⁷ *Ma avômalô Israeël lo Glik anêñ Epesus elañ abô êñ, ma êkô kambom ba êv athêñ bêñ hadêñ Anyô Bêñ Yisu. ¹⁸ Ma avômalô êvhavin bêñ anôñ êlêm ma enañ iniñ kambom lomalama bêñ. ¹⁹ Thêlô vi êbôk siniñ ma vi idum aloyak, aêñ ba isup iniñ kapy aloyak sapêñ hathak donjom ma êbôk hathak atum hêk avômalô maleñin. Ekaton kapy takêñ ba anêñ vuli hatôm 50,000 seleva. ²⁰ Hathak kobom êñ ma Anyô Bêñ anêñ abô halanvin ba hi mayaliv ma anêñ lôklokwan halumbak bêñ.

²¹ *Nôm takêñ habitak vêm ma Pol lahavi ni Jelusalem ba halom hêk lonondê yañ atu hi plovins Masedonia lo Akaia. Ma hanañ, “Yaha Jelusalem

---

* **19:17:** Ap 5:11   * **19:21:** Ap 23:11; Lom 1:13

vêm ma tem yana Lom imbiņ.” ²² Ma yani hêv Timoti lo Elastus, anyô ju atu ba idum ku havinġ yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovins Esia dokte vêmam.

Ngalakŋgalak bêġ habitak Epesus

²³ *Wak êġ ma avômalô ethaġ i hathak Yisu anêġ loġôndê ba ŋgalakŋgalak bêġ habitak. ²⁴ Anyô atu ba hadum ba nôġ êġ habitak anêġ athêġ nena Demitlius. Ôpêġ ma anyô hapesaġ nôġkama hathak seleva. Ba hathak hapesaġ ŋgôkba avi Atemis anêġ malakba anêġ dahô ek avômalô nêndô êġ inġ unyak kapô. Yani lôk anyô doho ethak êvôv valu bêġ hathak inġ ku êġ. ²⁵ Wak te ma ôpêġ halam ŋê ku êġ sapêġ ethak doġtom ba hanaġ, “Aiyaġ thêlô, odaġô. Môlô oyala nena alalô avôv valu bêġ hathak alalôaniġ ku êntêk. ²⁶ Ma doġtom lêk ôyé lo olaġô abô hathak nôġ atu ba Pol hadum. Ôpêġ hathak hanaġ nena ŋgôk takatu ba anyô epe-saġ hathak baheniġ, êġ ma miġ wapômbêġ anôġ ami. Yani hanaġ aêġ ba avômalô bêġ anôġ êvhavinġ anêġ abô ba etak alalôaniġ ŋgôkba Atemis. Yani hadum aêġ hamô Epesus ma bidonġ oyaġ ma tem anêġ abô êġ endanġviġ embenġ plovins Esia sapêġ. ²⁷ Nôġ êġ tem indum ba avômalô nêġê alalôaniġ ku êtôġ nôġ kambom. Lôk nêġê ŋgôk lôk athêġ bêġ ŋgôkba avi Atemis anêġ malakba êtôġ nôġ oyaġ. Ma ŋgôk avi êġ atu ba avômalô plovins Esia lôk avômalô pik bêġ êntêk sapêġ ethak êv yeġ hathak, yanida anêġ athêġ tem nêġ yak.”

²⁸ Thêlô elanġô abô êġ ma lenġiġmaniġ kambom ba elam kaêk lôklala nena, “Atemis anêġ Epesus

---

* **19:23:** 2Ko 1:8

ma ngôkba lôkmanġin anôŋ!”²⁹ *Bidon oyaŋ ma ngalakngalak bêŋ êŋ haven Epesus sapêŋ. Ma avômalô evalonġ Gaius lo Alistakas, thai ma nê Masedonia ju atu ba ethak evenġ haviŋ Pol, ma elanġviŋ hathak donġtom ba i iniŋ lonġ evalonġ sa bêŋbêŋ halôk.³⁰ Ma Pol lahaviŋ ni lonġ êŋ kapô ek enaŋ abô êndêŋ avômalô nômbêŋ êŋ, ma donġtom nê êvhaviŋ imiŋ yani lonġ siŋ.³¹ Ma nê bêŋbêŋ doho anêŋ plovins Esia takatu ba êmô Epesus, thêlô ma Pol anêŋ nê môlô ba êv abô hadêŋ Pol ba enaŋ nena, “Miŋ ôyô kapô ami. Tem nijik o vônô ba dô.”

³² Ma avômalô nômbêŋ atu ba êmô lonġ êŋ kapô iniŋ auk hêv yak ba elam kaêk lomaloma. Ma bêŋ anôŋ miŋ eyala iniŋ ethak donġtom êŋ anêŋ ôdôŋ ami.³³ Ma avômalô Israeġ isisuŋ iniŋ anyô te anêŋ athêŋ nena Aleksanda ek ni imiŋ avômalô nômbêŋ atu malenġin ek enaŋ abô esak malaiŋ êŋ. Êŋ ma Aleksanda hêv baŋ hathak leŋ ek avômalô bônôŋ ek enaŋ abô.³⁴ Ma donġtom avômalô nômbêŋ êŋ êyê nena yani ma anyô Israeġ te, êŋ ma thêlô êvôlô venġnbôlêk hathak donġtom ba elam lôklala nena, “Atemis anêŋ Epesus ma ngôkba lôkmanġin anôŋ!” Elam aêŋ halôk ba halôk hatôm wakma lokwanġju.

³⁵ Vêŋ ma Epesus iniŋ anyô bêŋ hapesaŋ kapya hanaŋ ek avômalô lôkthô bônôŋ. Êŋ ma hanaŋ, “Avômalô Epesus, avômalô pik sapêŋ eyala nena Epesus ma malak bêŋ atu ba hayabiŋ ngôkba lôkmanġin Atemis anêŋ malakba lôk anêŋ valu mathenġ atu ba hêv yak halôk leŋ ba habup.³⁶ Auk êŋ ma hêk yaiŋ ba avômalô pik sapêŋ eyala. Ba intu môlô bônôŋ ma noyabiŋ am ek miŋ nundum

* **19:29:** Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

nômplate mayaliv ami. ³⁷ Môlô ovalonj anyô ju êntêk ba owa ba ôlêm, ma donjom miñ enañ abôma hathak alalôaniñ ngôkba avi mena ewa malakba anêñ nômla vani ami. Mi. ³⁸ Ma alalôaniñ unyak nedañô abô lôk anêñ nê bêñbêñ nindum abô esak i intu êmô. Aêñ ba Demitlius lôk nê takatu ba epesañ nômkama hathak seleva iniñ malaiñ la hêk, êñ ma neja ba ini ek nê idum abô hathak. ³⁹ Aêñ ba abô yañ hamiñ denañ, êñ ma waklavônj atu nê idum abô hathak ethak donjom, ma nê m êndêñ i. ⁴⁰ Noyabiñ am mavi. Nê bêñ Lom idum abô ek alalô hathak nô m ngalakngalak takatu ba lêk habitak, êñ ma tem alalô abô mi ek malê nena nô m ngalakngalak êñ anêñ ôdôn mi.” ⁴¹ Yani hanañ abô êñ yôv ma hêv avômalô ba i iniñ lonj mayaliv.

20

Pol hadum ku hamô plovins Masedonia lo Glis

¹ Ngalakngalak bêñ êñ lêk yôv, ma Pol halam avômalô êvhaviñ ethak donjom. Ma hanañ abô doho ek embatho thêlô lonj. Vê m ma hanañ waklêvônj hadêñ i ma hatak Epesus ba hi Masedonia. ² Yani haveñ lonj êñ anêñ lomalak nenanena ma hanañ abô bêñ anônj ek embatho i lonj aleba hayô Glis. ³ Êñ ma hamô lonj êñ ayônj lô. Ma hadum ek enja yeñ ba ni Silia, ma donjom halanô nena avômalô Israe l ibutiñ abô nena hathak yeñ ma thêlô nesak imbiñ ek nijik yani vônô. Aêñ ba Pol lahabi nena êmbôni endom plovins Masedonia esak lonjbô. ⁴ Êntêk ma nê takatu ba ethak evenj haviñ Pol iniñ athêñ: Sopata anêñ Belia, yani ma Pailas anêñ nakaduñ, ma Alistakas lo Sekandas

anêᶇ Tesalonaika, ma Gaius anêᶇ Debi, ma Tikikus lo Tlopinas anêᶇ plovins Esia, ma Timoti. ⁵ Nê takêntêk êmôᶇ ba i eyabiᶇ yêlô êmô Tloas. ⁶ Ma yêlô a amô Pilipai aleba avômalô Israêl iniᶇ waklavôᶇ Eyaᶇ Polom Yis Mi hale ba hi. Êᶇ ma yêlô atak Pilipai ma athak yeᶇ ba aveᶇ hatôm wak bahenᶇvi ma yêlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yêlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas liᶇ

⁷⁻⁹ Sonda te anêᶇ wak môᶇ ma yêlô lôk ᶇê êvhaviᶇ athak doᶇtom ek nanᶇaᶇ Anyô Bêᶇ anêᶇ polom mathenᶇ. Yêlô athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te lô atu hêk vuliᶇ ma avômalô êtôm atum lam bêᶇ anôᶇ ba êthôkwêᶇ haveᶇ. Pol lahabi etak thêlô êndêᶇ lôkbôk ba intu hanaᶇ abô daim aleba bôlôvôᶇ biᶇ. Ma anyô muk te anêᶇ athêᶇ nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma halaᶇô Pol anêᶇ abô aleba ma hayaᶇ ma hêk sôm. Êᶇ ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma doᶇtom lêk hama yôv. ¹⁰ Ma Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêᶇ ma havalonᶇ yani ma hanaᶇ, “Môlô miᶇ noboloba ami. Yani hêk lôkmala.” ¹¹ Vêᶇ ma Pol thêlô êvôi unyak vuliᶇ hathak loᶇbô ma eyaᶇ Anyô Bêᶇ anêᶇ polom mathenᶇ. Êᶇ ma Pol hanaᶇ abô bêᶇ anôᶇ hathak loᶇbô aleba hayaᶇ wak bêᶇ ma hi. ¹² Ma anyô muk atu ba Pol hik liᶇ anêᶇ avômalô ewa yani ba i unyak lôk lenᶇiᶇmavi anôᶇ.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

¹³ Pol lahaviᶇ embenᶇ pik ba ni Asos ma hanaᶇ ek yêlô nasak yeᶇ ba ana napôm yani êndôk loᶇ êᶇ. ¹⁴ Pol hapôm yêlô halôk Asos ma yêlô awa yani

hathak yeŋ ba a Mitilini. ¹⁵ Ma haviyô hayaŋ ma atak Mitilini ma yêlô a ŋgavithôm Kios ma doŋtom miŋ athak liŋ ami. Ma hayaŋ hathak loŋbô ma yêlô a ayô apôm ŋgavithôm Samos. Ma hayaŋ te ma yêlô ayô Miletus. ¹⁶ Pol lahaŋ ênjê waklavôŋ Pentikos êndôk Jelusalem ba intu lahaŋ ni ketheŋ. Aêŋ ba hadô ni Epesus ek malê nena hi loŋ êŋ ma tem êmô plovins Esia sawa daim.

Pol hanaŋ waklêvôŋ hadêŋ ŋê bêŋbêŋ anêŋ Epesus

¹⁷ *Pol hamô Miletus ma hêv abô hadêŋ Epesus nena avômalô êvhaviŋ iniŋ avaka sapêŋ ini êndêŋ yani. ¹⁸ *Thêlô êyô ma yani hanaŋ, “Môlô oyala ku takatu ba yahayô Esia môŋ anôŋ ma yahamô haŋiŋ môlô ba yahadum aleba lêk. ¹⁹ Avômalô Israeŋ ethak êv malaiŋ lomaloma hadêŋ ya lôk ibutiŋ abô ek nimbuliŋ ya lôbôlôŋ. Ma doŋtom yahatauviŋ ya aleba yaôna ma yahadum Anyô Bêŋ anêŋ ku lôk yamaleŋ thôk. ²⁰ Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv môlô sa, êŋ ma yahaŋaŋ abô takêŋ bêŋ lôk yaleŋvidonŋ iyom. Ma yahadôŋ môlô hamô loŋ yaiŋ lôk haveŋ môlônim unyak nenanena haŋiŋ. ²¹ Ma yahaŋaŋ abô doŋtom êntêk hadêŋ avômalô Israeŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ nena nede kapôlôŋiŋ liliŋ êndêŋ Wapômbêŋ ba nêŋêmbiŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu.

²² “Ma lêk Lovak Matherŋ hakak ya ek yana Jelusalem. Ma miŋ yahayala nena malê intu tem êpôm ya anêŋ loŋ êŋ ami. ²³ *Nôm doŋtom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbêŋ atu ba yahayô

---

* **20:17:** Ap 18:21   * **20:18:** Ap 18:19–19:41   * **20:23:** Ap 9:16; 21:11

ma Lovak Mathen hanan hadên ya nena, “Tem malain lomaloma êpôm o lôk ômô koladôn.” ²⁴*Ma miñ yalen hik ya hathak nôm takên ami. Lôk miñ yahayê yalenvinakupik hatôm nômbên ek ya ami. Mi, yenan auk bên ma yamiñ lôklokwan ba yandum ku takatu ba Anyô Bên Yisu hêv hadên ya endeba êyô anên dan am. Ku êñ ma aêntêk: yanan Abô Mavi bên esak Anyô Bên anên wapôm.

²⁵ “Ma môlô takatu ba bôk yahamô havin ba yahanan abô hathak Wapômbên anên lonj lôklinyak, ondanô. Lêk yahayala nena môlô te tem miñ ênjê yamalen esak lonjô ami. ²⁶ Aên ba yahanan bên hadên môlô nena anyôla hadô Wapômbên anên abô ba hapôm malain, êñ ma miñ yenan kambom ami. ²⁷ Ek malê nena yahanan Wapômbên anên lonjondê sapên bên hadên môlô ma miñ yahakô ami. ²⁸ *Noyabin am lôk avômalô takatu ba bôk Lovak Mathen hêv hadên môlô ek noyabin i. Ma noyabin Wapômbên anên avômalô êvhavin takatu ba yani bôk hêv i vuli hathak yanida anên thalalen. ²⁹ *Yahayala nena yahatak môlô ba yaha, êñ ma kêdônwaga abôyan tem nêlêm êtôm avun yatap ek nimbulin boksipsip. ³⁰ Ma môlôda doho tem nonan abôyan ba nunduvin abô avanôn ek nôbôv nê êvhavin vi ek nesopa i. ³¹ *Aên ba noyabin am ma lemimimbi nena hatôm sondabên lô anên wak lo bôlôvôn ma yahanan abô hadên môlô lôk yamalen thôk ek yambatho môlô lôñ.

³² “Ma lêk yahatak môlô halôk Wapômbên banj lôk anên abô hathak anên wapôm. Abô êñ ma

* **20:24:** Ap21:13; 2Ti4:7 * **20:28:** 1Ti4:16; 1Pi5:2-4 * **20:29:**

Mat 7:15; Jon 10:12 * **20:31:** 1Te 2:11

hatôm embatho môlô loŋ ba nêŋ loŋ ênjêk malak leŋ ek môlô imbiŋ nê mathen takatu ba bôk êmô yôv. ³³ *Ma miŋ yamalenkilik hathak anyôla anêŋ seleva lo gol ma sôp ami. ³⁴ *Ma môlôda oyala nena yada yahadum ku hathak yabahen ek yahêv yada sa lôk nê takatu ba idum ku iviŋ ya. ³⁵ Ku takatu ba yahadum hik thô hadêŋ môlô nena mavi ek alalô nandum ku bêŋ ek nanêm avômalô siv sa. Ma lemimimbi abô takatu ba Anyô Bêŋ Yisu bôk hanaŋ nena, ‘Anyô yaŋ hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma donjom hôêv nômlate ek nêŋ anyô yaŋ sa, êŋ ma tem lemmavi anôŋ.’ ”

³⁶ Pol hanaŋ abô takêŋ yôv, ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ mek haviŋ thêlô. ³⁷ Ma thêlô sapêŋ evaloŋ yani ba iliŋu ma elaŋ bêŋ hathak yani. ³⁸ Êŋ ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yeŋ. Thêlô leŋiŋ malaiŋ kambom hathak abô takatu ba bôk hanaŋ nena tem miŋ nêgê yani ma esak loŋbô ami.

21

Pol hi Jelusalem

¹ Yêlô atak thêlô lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ, ma yeŋ hatak ngwêk dan anêŋ Miletus ba hi nôŋnôŋ hadêŋ ngavithôm Kos. Haviyô hayaŋ ma yêlô ayô ngavithôm Lodes vêm ma a Patala. ² Ma yêlô atak yeŋ êŋ ma apôm yeŋ yaŋ atu ba tem ni Pinisia, êŋ ma yêlô athak yeŋ êŋ ba a. ³ Ma yêlô a aleba ayê ngavithôm Saiplus hamô vituvulu bahenvi keŋ ma yêlô alom bahenvi anôŋ aleba ayô Taia hêk plovins Silia. Loŋ êŋ ma yeŋ hadum ek etak anêŋ nômkama

* **20:33:** 1Ko 9:11-12   * **20:34:** Ap 18:3; 1Te 2:9

êndôk biñ. ⁴ *Êñ ma yêlô apôm nê êvhaviñ anêñ loñ êñ ba amô haviñ thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Mathenñ ma thêlô enañ lôklokwanñ hadêñ Pol nena miñ ni Jêlusalem ami. ⁵ Ma donjom sonda daluk êñ anêñ dañ, ma yêlô a ek nasak yeñ esak loñbô. Ma nê êvhaviñ lôk vênji lôk nali elom yêlô ibup ñgwêk dañ. Ma ñgwêk dañ ma yêlô alek veñññ lêlô ma atenñ mek. ⁶ Vêm ma ekam yêlô ma yêlô athak yeñ ba a ma thêlô êvôi iniñ loñ hathak loñbô.

⁷ Ma yeñ hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêñ Tolemes ma yêlô a ek nagê nê êvhaviñ ba namô imbiñ thêlô êtôm wak te. ⁸ *Haviyô hayañ ma yêlô athak yeñ ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêñ unyak. Yani ma anyô hanañ Anyô Bêñ anêñ abô bêñ. Bôk etak nê bahenñvi ba lahavuju ek nêñem aposel sa ba Pilip ma nê êñ te. ⁹ Yani anêñ nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enañ abô hatôm plopet.

¹⁰ *Yêlô amô wak doho ma plopet te anêñ athênñ nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêm Sisalia. ¹¹ *Yani halêm hayô ek yêlô ma hawa Pol anêñ bokñgôp ba hakak yanida bañ lo va loñ hathak ma hanañ, “Lovak Mathenñ hanañ nena, ‘Avômalô Israêl anêñ Jêlusalem tem nekak bokñgôp êntêk anêñ alañ aênñ iyom ba nêñem yani êndôk avômalô loñ buyañ bahenñ.’ ”

¹² Yêlô alañô abô êñ, ma yêlô lôk avômalô loñ êñ alañ ba anañ hadêñ Pol nena miñ ni Jêlusalem ami. ¹³ *Êñ ma Pol hanañ nena, “Môlô olañ ba

* **21:4:** Ap 20:23   * **21:8:** Ap 6:5; 8:40   * **21:10:** Ap 11:28

* **21:11:** Ap 20:23; 21:33   * **21:13:** Ap 20:24

ômô yabinjaluk lu eka? Ya lêk yahapesañ ya yôv ek yamô koladôñ mena ik ya vônô halôk Jelusalem hathak Anyô Bêñ Yisu anêñ athêñ la. Êñ ma hatôm.” ¹⁴ Yêlô ayê nena yani miñ hatôm endañô yêlôaniñ abô ami ba intu yêlô atak auk êñ ma anañ, “Anyô Bêñ anêñ lahaviñ injik anôñ.”

Pol hayô Jelusalem

¹⁵ Vêm ma yêlô apesañ i ek ana Jelusalem. ¹⁶ Ma nê êvhaviñ doho anêñ Sisalia elom yêlô ba i Neson anêñ unyak ek namô. Yani ma anyô Saipulus te atu ba bôk êvhaviñ môñ anôñ.

¹⁷ Yêlô ayô Jelusalem ma nê êvhaviñ ewa yêlô thô lôk leniñmavi anôñ. ¹⁸ Haviyô hayañ ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhaviñ iniñ avaka sapêñ êmô haviñ. ¹⁹ *Ma Pol hakam thêlô ma hanañ hathak nôm takatu ba Wapômbêñ hadum hathak yani hêk avômalô loñ buyañ malêvôñ.

²⁰ *Thêlô elañô abô êñ, ma êbô Wapômbêñ. Ba enañ hadêñ Pol, “Aiyañ, onañô. Avômalô Israêl lubunlubun bôk êvhaviñ Yisu yôv ba thêlô lôklokwañ ek nesopa Mose anêñ balabuñ. ²¹ Ma thêlô bôk elañô yôv nena hôdôñ avômalô Israêl takatu ba êmô nê loñ buyañ malêvôñ nena netak Mose anêñ balabuñ lôk miñ nengothe nali iniñ kupik vê ami lôk miñ nebalon yêlôaniñ kobom ami. ²² Tem nedañô nena lêk hôlêm ba alalô nandum malê? ²³ *Osopa yêlôaniñ auk êntêk. Yêlôaniñ anyô ayova êmô ba bôk ibutiñ abô haviñ Wapômbêñ ek nindum nômlate ek nimbitak mathen. ²⁴ Onja nê takêntêk

---

* **21:19:** Ap 15:12   * **21:20:** Ap 15:1,5   * **21:23:** Nam 6:1-20; Ap 18:18

ba nu unyak mathen ma umbin thêlô esak lojôndê atu ba esopa ek indum thêlô nimbitak mabun ênjêk Wapômbên ma. Ma nêma valu ek thêlô nênem êtôm iniñ da vêm ma nengulu lenj kadôk ñaun sapên vê. Undum aên ma tem avômalô sapên neyala nena abô takatu ba elanô ma abôyan. Ma oda hôwê balabun vibin havin. ²⁵ *Ma hathak avômalô loj buyan takatu ba êvhavin, yêlô bôk ato kapy hadên thêlô yôv ek nenan abô takatu ba alalô bôk abutin nena thêlô miñ nejan alim takatu ba êv hatôm da hadên ngôk dahô ami, lôk miñ ninum thalalen ami, ma miñ nejan alim takatu ba ekak lenselo sin ami, ma netak sek walilin.”

²⁶ *Haviyô hayan ma Pol lôk nê ayova atu i unyak mathen ba esopa lojôndê atu ba indum thêlô nimbitak mabun ênjêk Wapômbên ma. Vêm ma hi unyak mathen kapô ma hanan hadên nê êbôk da nena wak bahenvi ba lahavuju hale ba hi, ma tem iniñ waklavôn nêmo mabun anên dan ba intu tem nêlêm esak lojbô ek nêmbôk thêlôda tomtom iniñ da.

Evalon Pol

²⁷ Wak bahenvi ba lahavuju atu habobo anên dan ma avômalô Israel anên plovins Esia êyê Pol hamin unyak mathen. Êñ ma ibi avômalô nômbên atu lenj ba evalon Pol. ²⁸ Ma elam kaêk aêntêk, “Môlô nê Israel, nônem yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hanan abô kambom hathak alalô lôk abô balabun ma unyak mathen êntêk haven lo-malak nenanena ba hadôn avômalô sapên hathak

---

* **21:25:** Ap 15:29   * **21:26:** 1Ko 9:20

auk êḡ. Ma nômla yaḡ haviḡ aêntêk. Yani halom ḡê loḡ buyaḡ doho ba ibitak êyô unyak mathenḡ êntêk kapô ba idum loḡ mathenḡ habitak lelaik.”

²⁹*Thêlô enaḡ aêḡ ek malê nena bôk êyê Tloḡimas anêḡ Epesus hamô Jelusalem haviḡ Pol ba esonḡ nena bôk Pol halom yani ba hi unyak mathenḡ kapô.

³⁰ Êḡ ma avômalô Jelusalem sapêḡ leḡiḡḡaḡ kambom ba elañviḡ ethak doḡtom ma evaloḡ Pol ba êvôv hale unyak mathenḡ viyaiḡ ba hi. Ma kethenḡ oyaḡ ma ik unyak mathenḡ anêḡ badêḡ abôlêk siḡ ek miḡ ini kapô esak loḡbô ami. ³¹ Thêlô idum ek nijik yani vônô havenḡ denaḡ, ma abô halañviḡ hi hayô Lom iniḡ anyô vovak laik môḡ nena avômalô Jelusalem sapêḡ idum pôk lili bêḡ anôḡ. ³² Êḡ ma yani hawa ḡê vovak lôk ḡê vovak laik doho ba elañviḡ ba i hadêḡ avômalô nômbêḡ atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môḡ lôk anêḡ ḡê vovak êlêm, êḡ ma etak Pol ba miḡ ik yani hathak loḡbô ami. ³³ Anyô vovak laik môḡ hayô ma havalonḡ Pol ma hanaḡ hadêḡ ḡê vovak nena nekak Pol loḡ esak seḡ ju. Ma hanaḡ hik avômalô liḡ nena, “Yani ma opalê ba hadum malê te?”

³⁴ Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yaḡ. Pôk lili bêḡ habitak ba anyô vovak laik môḡ miḡ hatôm êpôm malaiḡ êḡ anêḡ ôdôḡ ami. Ba intu hanaḡ hadêḡ ḡê vovak ek neja Pol imbitak êyô iniḡ loḡ êmô. ³⁵ Thêlô ewa Pol êyô loḡ êḡ anêḡ alêlê ma avômalô leḡiḡḡaḡ kambom ek nijik yani vônô ba intu ḡê vovak êv Pol liḡ hathak leḡ ek miḡ hatôm nijik yani ami. ³⁶*Ma avômalô nômbêḡ atu ba even

* **21:29:** Ap 20:4 * **21:36:** Luk 23:18

yam elam mathalalen nena, “Ungwik yani vônô! Ungwik yani vônô!”

³⁷ Ma nê vovak ebobo iniņ loņ êmô, êņ ma Pol hanaņ hathak abô Glik hadêņ anyô vovak laik môn nena, “Hatôm yanaņ abô te êndêņ o e?” Ma anyô vovak laik môn hasoņ ba hanaņ, “Hoyala abô Glik, e? ³⁸ *Yahasoņ nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadêņ Lom ba howa nê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu loņ thiliv la.”

³⁹ Ma Pol hanaņ, “Mi. Ya anyô Israeļ te ba yenaņ loņ ma Tasus hêk plovins Silisia. Yenaņ loņ ma loņ lôk athêņ. Hatôm yanaņ abô dokte êndêņ avômalô takêntêk e?”

⁴⁰ Ma anyô vovak laik môn halôk, ma Pol hamiņ alêlê ma hêv baņ hathak leņ ek avômalô bônôn. Thêlô bônôn, êņ ma Pol hanaņ abô hadêņ thêlô hathak abô Hiblu.

22

¹ Ba hanaņ nena, “Aiyaņ thêlô lo wakamik thêlô, nodanô. Tem yanaņ nôm êņ bêņ êndêņ môlô.” ² Ma elanô Pol hanaņ abô hathak abô Hiblu, êņ ma thêlô imiņ tiņiņ.

Êņ ma Pol hanaņ, ³ * “Ya anyô Israeļ. Wakatik havathu ya hêk Tasus anêņ plovins Silisia, ma doņtom yahalumbak bêņ hamô loņ êntêk. Ma Gameliel bôk hadôn ya dedaui mavi hathak bumalô iniņ balabuņ. Ma ya bôk lôklokwaņ bomaņ ek yasopa Wapômbêņ hatôm môlô êntêk lêk udum.

⁴ *Bôk yahêv vovaņ hadêņ nê takatu ba esopa Yisu anêņ loņondê ba yahatak anyô lo avi halôk

---

* **21:38:** Ap 5:36-37   * **22:3:** Ap 5:34   * **22:4:** Ap 8:3

koladôn lôn yahanan ek nijik thêlô vônô. ⁵ Anyô bêñ habôk da lôn Israêl iniñ nê bêñbêñ eyala nôñ takêntêk. Thêlô eto kapya te hadêñ iniñ iviyañ anêñ Damaskas ek nijik ku takatu tem yandum thô êndêñ thêlô. Ku êñ ma yambalon nê takatu ba esopa Yisu anêñ lonônê ba yanja i ba yalêm Jelusalem ek nêñem vovañ êndêñ i.

⁶ “Yaha ek yandum ku êñ ba hatôm waktêvôn biñ ma yahabobo Damaskas. Ma kethen oyañ ma deda bêñ te anêñ leñ habi hayô hêk ya. ⁷ Ma yahêv yak halôk pik ma yahalañô abô te hanañ hadêñ ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubuliñ ya?’

⁸ “Ma yahanan viyañ, ‘Anyô Bêñ, o ma opalê?’

“Ma hanañ nena, ‘Ya Yisu anêñ Nasalet, ôpatu ba hôêv vovañ hadêñ.’ ⁹ Nê takatu ba iviñ ya êyê deda êñ, ma doñtom miñ elañô ôpatu anêñ abô atu ba hanañ hadêñ ya ami.

¹⁰ “Ma yahanan, ‘Anyô Bêñ, yandum malê?’

“Ma Anyô Bêñ hanañ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enañ êndêñ o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’ ¹¹ Deda bêñ êñ habi yamalen siñ ba miñ hatôm yangê lon ami. Aêñ ba nê takatu iviñ ya evalon yabaheñ ba edadi ya hi Damaskas.

¹² “Ma anyô te anêñ athêñ nena Ananias hamô lon êñ ba halêm ek ênjê ya. Yani hathak hasopa abô balabuñ dedaun mavi, ma avômalô Israêl takatu ba êmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi. ¹³ Yani hamiñ habobo ya ma hanañ, ‘Aiyañ Sol, nôñgô tak esak lonbô!’ Ma kethen oyañ ma yahayê yani.

14 “Ma hanañ, ‘Bumalô thêlô iniñ Wapômbêñ hatak o ek oyala anêñ lahaviñ lôk nôñgô anêñ Anyô Thêthôn Yisu lôk ondanô laselo. 15 Tem umbitak êtôm anêñ anyô onañ anêñ abô bêñ êndên avômalô sapên esak nôñ takatu ba hôyê lo holañ. 16 Lêk aisê, hoyabiñ malê? Umbiyô ma usik o êndôk ñañ lôk ondam anêñ athên ek êmbôkwiñ anêm kambom sapên vê.’

17 “Vêm ma yahaleha Jerusalem ma wak te ma yahaten mek hamô unyak mathen kapô ma yahatulak ba yahayê wên te. 18 *Ma yahayê Anyô Bêñ hanañ abô hadên ya ba hanañ, ‘O kethen, otak Jerusalem ba nu. Ek malê nena avômalô loñ êntêk tem miñ nedañ anêm abô takatu ba honañ hathak ya ami.’

19 * “Ma yahanañ, ‘Anyô Bêñ, thêlô eyala nena bôk yahaven avômalô Israeñ iniñ unyak yeñ nena-nena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvaviñ o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladôn. 20 *Ma ik Stiven anêm anyô atu ba hanañ anêm abô bêñ vônô ma lêk yahamiñ loñ êñ haviñ ba intu yahalôk hathak auk êñ ba yahayabiñ ñê ik yani vônô iniñ sôp.’

21 * “Êñ ma Wapômbêñ hanañ hadên ya, ‘Nu, tem yanêm o êndên avômalô loñ buyañ takatu ba êmô daimbô.’ ”

22 Avômalô Israeñ elañô Pol anêñ abô aleba hanañ bute nena, “Wapômbêñ hêv yani ba hi ek ñê loñ buyañ”, êñ ma thêlô elam lôklala nena, “Uñgwik yani vônô! Miñ notak yani ek êmô lôkmala ami.”

* 22:18: Ap 9:29-30 * 22:19: Ap 8:3; 26:9-11 * 22:20: Ap

8:1 * 22:21: Ap 9:15

²³ Ma thêlô elam lôklala ba ibi iniñ kwêv daim thô ma ibi vonḡovañ hathak leñ ek injik thô nena leñmaninñ hathak abô takatu ba Pol hanañ. ²⁴ Êñ ma anyô vovak laik môñ hanañ ek ñê vovak neja Pol ba ini iniñ loñ. Ma hanañ nena nebali yani esak yak wabeñ lôk nenañ injik yani liñ ek neyala nena avômalô leñinñaña hathak malê ba elam kaêk lôklala. ²⁵ *Thêlô eto Pol va lo bañ thêthônñ ma ekak loñ ek nebali yani, êñ ma Pol hanañ hadêñ anyô vovak laik atu ba haminñ habobo yani nena, “Lom iniñ balabuñ hanañ aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobali anyô Lom te atu ba miñ hadum abô ba êpôm anêñ kambom ami denañ e?”

²⁶ Anyô vovak laik halañô abô êñ ma hi hanañ hadêñ anyô vovak laik môñ nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”

²⁷ Ma anyô vovak laik môñ hi hadêñ Pol ma hanañ hik yani liñ, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanañ, “Intu êñ.”

²⁸ Ma anyô vovak laik môñ hanañ, “Bôk yahêv valuselenñ bêñ anônñ hadêñ Lom ek yambitak anyô Lom te.” Ma Pol hanañ, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom havinñ.”

²⁹ *Êñ ma ñê takatu ba idum ek nenañ injik yani liñ, etak yani ba i ketheñ. Ma anyô vovak laik môñ hasoñ kambom ek malê nena hakak Pol anyô Lom te bañ lo va lusu hathak señ.

Pol haminñ kaunsil malêvônñ

³⁰ Ma anyô vovak laik môñ lahavinñ eyala katô nena avômalô Israeñ enañ Pol bêñ hathak malê.

---

* **22:25:** Ap 16:37   * **22:29:** Ap 16:38

Aêᶇ ba haviyô hayaᶇ ma hapole seᶇ vê hêk Pol ma hêv abô hadêᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak doᶇtom. Êᶇ ma hawa Pol ba hi hadô hamiᶇ thêlô maleniᶇ.

23

¹ Pol hatitiᶇ Sanhedlin ma hanaᶇ, “Aiyaᶇ thêlô, yahadum Wapômbêᶇ anêᶇ ku dedauᶇ mavi hêk Wapômbêᶇ ma ba yakapôlôᶇ miᶇ hanaᶇ ya bêᶇ hathak nômlate ami aleba lêk.” ² *Êᶇ ma anyô bêᶇ habôk da Ananias hanaᶇ hadêᶇ ᶇê takatu ba imiᶇ habobo yani ek nepetav yani abôlêk. ³ *Ma Pol hanaᶇ, “Lemvimkupik ma thêthê mavi, ma doᶇtom kapôlôm ma lôᶇgôlôᶇ ba Wapômbêᶇ tem epetav o. Hômo loᶇ êntêk ek onaᶇ ya bêᶇ esak balabuᶇ, ma doᶇtom oda huik balabuᶇ pesa ba honaᶇ nena nepetav ya.”

⁴ Ma ᶇê takatu ba imiᶇ habobo yani enaᶇ, “Honaᶇ abô kambom hathak Wapômbêᶇ anêᶇ anyô bêᶇ habôk da eka?”

⁵ *Ma Pol hanaᶇ, “Aiyaᶇ thêlô, miᶇ yahayala nena yani ma anyô bêᶇ habôk da ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Miᶇ nonaᶇ abô kambom esak anyô bêᶇ atu ba hayabiᶇ anêm avômalô ami.’ ”

⁶ *Ma Pol hayala nena avômalô Sanhedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadêᶇ thêlô nena, “Aiyaᶇ thêlô, wakamik ma anyô Palisi ma ya aêᶇ iyom. Ba yahêvhaveᶇ nena ᶇê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak loᶇbô, ma hathak abô êᶇ ma lêk udum abô ek ya.” ⁷ Yani hanaᶇ

* **23:2:** Jon 18:22-23   * **23:3:** Wkp 19:15; Mat 23:27   * **23:5:**

Kis 22:28   * **23:6:** Ap 26:5

abô êḡ ma Palisi lôk Sadyusi enaḡ i aleba evak i vose hi ôdôḡ ju. ⁸ *Evak i vose ek malê nena ḡê Sadyusi iniḡ auk nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami, lôk enaḡ nena aḡela lôk ḡḡok miḡ êmô ami. Ma doḡtom Palisi êvhaviḡ nena nôḡ takêḡ ma avanôḡ.

⁹ Êḡ ma pôk lili bêḡ habitak ma ḡê lôk auk hathak abô balabuḡ doho atu ba Palisi, iviyô imiḡ ma enaḡ lôklala nena, “Yêlô miḡ lêk apôm ôpêntêk anêḡ kambon la ami. Betha ḡḡok mena aḡela te hanan abô êḡ hadêḡ yani la.” ¹⁰ Ma leḡḡimanḡ halumbak hi bêḡ ba anyô vovak laik môḡ hakô nena tem nêbôv Pol endeba itip ni lovianḡ. Ba intu hanan hadêḡ ḡê vovak nena nêbôv Pol vê êḡḡêk i ba neja ba ini iniḡ loḡ.

¹¹ *Wak êḡ anêḡ bôlôvôḡ ma Anyô Bêḡ hamiḡ habobo Pol ma hananḡ, “Umiḡ lôklokwanḡ ma miḡ ôkô ami! Bôk honanḡ abô hathak ya bêḡ hamiḡ Jelusalem ma tem onanḡ imiḡ Lom aêḡ iyom.”

Avômalô Israeḡ evak abô ek nijik Pol vônô

¹² Haviyô hayaḡ ma avômalô Israeḡ doho ethak doḡtom ma evak abô hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena, “Alalô miḡ hatôm nanḡanḡ nôḡ lo nanum ḡanḡ ami endeba nanḡik Pol vônô am.” ¹³ ḡê takatu ba evak abô êḡ, ma hatôm 40 ba havôhi. ¹⁴ Ma thêlô i êyô ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ Israeḡ ma enaḡ, “Yêlô avak abô hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena miḡ hatôm anḡanḡ nôḡ lo nanum ḡanḡ ami endeba nanḡik Pol vônô am. ¹⁵ *Aêḡ ba môlô lôk Sanhedlin nôḡnêḡ abô êḡndêḡ anyô vovak

* 23:8: Mat 22:23

* 23:11: Ap 27:24; 28:16,23

* 23:15: Ap

25:3

laik môᶇ ba nosau yani nena neja Pol êlêm êndêᶇ môle ek nonaᶇ injik yani liᶇ ek enaᶇ anêᶇ abô doho anêᶇ ôdôᶇ bêᶇ. Ek malê nena yêlô lêk apesaᶇ i yôv ek naᶅgik yani vônô êndôk loᶅôndê.”

¹⁶ Ma doᶅtom Pol livavi anêᶇ namalô halaᶅô abô takatu ba thêlô ibutiᶇ. Ma hi ᶇê vovak iniᶇ loᶅ kapô ma hanaᶇ hadêᶇ Pol. ¹⁷ Pol halaᶅô anêᶇ abô, êᶇ ma halam anyô vovak laik te halêm ma hanaᶇ, “Ôndom anyô muk êntêk ni anyô vovak laik môᶇ ek enaᶇ anêᶇ abô te êndêᶇ yani.” ¹⁸ Êᶇ ma anyô vovak laik êᶇ hawa yani ba hi hadêᶇ anyô vovak laik môᶇ ma hanaᶇ, “Pol anyô koladôᶇ halam ya ek yanja anyô muk êntêk êlêm êndêᶇ o. Ek malê nena anêᶇ abô te hêk ek enaᶇ imbiᶇ o.”

¹⁹ Êᶇ ma anyô vovak laik môᶇ havalonᶇ anyô muk atu baᶇ ba halom yani hi daim dokte ma hanaᶇ hik yani liᶇ, “Hudum ek onaᶇ malê êndêᶇ ya?” ²⁰ Ma ôpatu hanaᶇ, “Avômaloᶇ Israeᶇl lêk evak abô ek nenaᶇ injik o liᶇ nena yamuᶇ ma nêᶇm Pol êndêᶇ Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenaᶇ injik Pol liᶇ esak anêᶇ abô doho anêᶇ ôdôᶇ. ²¹ Ma miᶇ ondaᶅô iniᶇ abô ami. Thêlô ma hatôm 40 ba havôhi evak abô majaᶇ hathak Wapômbêᶇ anêᶇ athêᶇ nena miᶇ hatôm nejaᶇ nôᶇm lo ninum ᶇaᶇ ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesaᶇ i yôv ba êmô loᶅôndê ek nijik yani vônô, ma doᶅtom eyabiᶇ o ek ôndôk esak iniᶇ abô am.”

²² Ma anyô vovak laik môᶇ hatak anyô muk atu ba hi ma hanaᶇ lôklokwaᶇ nena, “Miᶇ onaᶇ êndêᶇ anyôla nena honaᶇ abô êntêk hadêᶇ ya ami.”

Anyô vovak laik môᶇ hêv Pol hadêᶇ Peliks

23 Êñ ma anyô vovak laik môñ halam nê vovak laik ju ma hanan, “Nusup nê vovak êtôm 200 takatu ba even pik lôk 70 takatu ba êyô êmô bokhos ma 200 takatu ba ik vovak hathak kôm janak ek nêpôpêk i ek dokte bôlôvôñ êtôm 9 kilok ma ini Sisalia. 24 Ma nopesan bokhos doho ek Pol ek noja yani dedaun mavi endeba notak êndôk Peliks anyô bêñ atu ba hayabin Judia ban.” 25 Lôk hato kapya te aêntêk:

26 Ya Klodias Lisias, yahato kapya êntêk hadêñ o Peliks,

O ma anyô bêñ mavi atu ba hoyabin Judia. Wاكلêvôñ mavi o!

27 *Nê IsraeI evalon anyô êntêk ba idum ek nijik yani vônô, ma donom bôk yahalanô yôv nena yani ma anyô Lom te. Ba intu ya lôk yenan nê vovak ayô aêv yani sa. 28 *Ma yalenhavin yandanô nena avômalô IsraeI leñinjan ba enan ôpêntêk bêñ hathak malê. Ba intu yahawa yani hi hadêñ iniñ Sanhedlin. 29 Ma iniñ abô takatu ba enan hathak yani ma hathak IsraeI da iniñ balabun, ma miñ yahapôm abôla hatôm nanjik yani vônô mena nandô yani êmô koladôñ ami.

30 *Ma yahalanô nena nê IsraeI doho evak abô ek nijik yani vônô, ba intu yahêv yani kethen oyan ba hathôk ek o. Ma yahanan hadêñ nê takatu ba enan yani bêñ nena thêlôda nenan abô êñ bêñ êndêñ o.

31 Hato kapya êñ yôv, ma hêv hadêñ anêñ nê vovak. Ma thêlô esopa anêñ abô takêñ ma ewa Pol

---

* 23:27: Ap 21:30-33; 22:25-27 * 23:28: Ap 22:30 * 23:30: Ap 23:16-23; 24:1-9

ba i malak Antipatlis hadêṅ bôlôvônṅ. ³² Ma haviyô hayaṅ ma nê êyô êmô bokhos iyom ewa Pol ba i Sisalia. Ma nê vovak vi êvôi iniṅ loṅ hathak loṅbô. ³³ Ma nê bokhos êyô Sisalia, êṅ ma êv kapyā atu lôk Pol hadêṅ anyô bêṅ hayabiṅ Judia. ³⁴ Ma hasam kapyā êṅ ma hanaṅ hik Pol liṅ, “O anêṅ plovins alê?” Ma Pol hanaṅ, “Ya anêṅ Silisia.” ³⁵ Ma ôpêṅ hanaṅ, “Nê takatu ba idum abô ek o êyô, ma tem yandaṅô anêṅ abô.” Ma hanaṅ ek nê vovak doho neyabiṅ Pol êmô unyak bêṅ atu ba Helot bôk halav bô.

24

Nê bêṅbêṅ anêṅ Israeḷ idum abô ek Pol

¹ Wak bahenṅvi hale ba hi, ma Ananias anyô bêṅ habôk da lôk Israeḷ iniṅ nê bêṅbêṅ doho ma Tetulus ôpatu ba ewa hatôm iniṅ anyô indum abô, thêlô sapêṅ êlôk ba i Sisalia. Ma enaṅ Pol bêṅ hadêṅ Peliks anyô bêṅ atu ba hayabiṅ avômalô Judia. ²⁻³ Ewa Pol ba êyô loṅ nedaṅô abô. Êṅ ma Tetulus hanaṅ Pol anêṅ kambom bêṅ ba hanaṅ nena, “Anyô bêṅ Peliks, o anyô mavi anôṅ. Hoyabiṅ yêlô mavi anôṅ ba intu yêlô amô labali mavi. Ma hathak anêṅ auk mavi hopesaṅ nôṅ takatu ba bôk hêv malaiṅ hadêṅ yêlô ba lêk habitak mavi hathak loṅbô. Aêṅ ba yêlô lôk avômalô lomalak nena-nena sapêṅ anaṅ lenṅmavi anôṅ hathak nôṅ takêṅ hatôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. ⁴ Ma kambom ek yambaloṅ o loṅ bêṅ anôṅ lôk nanêṅ malaiṅ êndêṅ o ba intu lem ek yêlô ba ondaṅô yêlôaniṅ abô bidonṅna êntêk.

5 * “Ôpêntêk hêv malaiņ bêt anôt hadêt yêlô ba hik avômalô Israêl kapôlôņiņ liņ havenņ pik sapêt. Yani ma anyô bêt ek ôdôt lukmuk te atu ba esopa anyô Nasalet atu anêt abô kambom. 6-8 * Ma yani hadum ek imbuliņ yêlôaniņ unyak mathen ba imbitak lelaik ênjêk Wapômbêt ma. Ba intu yêlô avaloņ yani.* Oda onañ injik ôpêt liņ ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô anañ hathak yani ma avanôt.”

9 Tetulus hanaņ abô takêt yôv ma avômalô Israêl takatu ba iviņ yani ik Tetulus anêt abô loņ haviņ ba enañ nena abô takatu ba hanaņ ma avanôt.

10 Ma anyô bêt atu habi baņ hadêt Pol nena enañ anêt abô. Êņ ma Pol hanaņ viyaņ, “Yahayala nena hoyabiņ avômalô Judia sondabêt bêt anôt ba holaņô iniņ abô ba hopesaņ thêthôt. Ba intu yalenmavi ek yanaņ yenaņ abô bêt êndêt o ek ope-saņ. 11 Ma onañ injik anyô doho liņ ma tem ôpôm nena wak laumiņ ba lahavuju iyom intu hale ba hi ma yaha Jelusalem ek yanêm yeņ. 12 Ma wak êņ ma nêt Israêl takatu ba enañ ya bêt miņ êyê yahanañ abô lôk vovak hadêt anyôla hamô unyak mathen ami, lôk miņ yahabi avômalô leņiņ hamô malak yeņ la mena loņ la hamô malak bêt Jelusalem haviņ ami. Mi. 13 Abô kambom takatu ba enañ hathak ya, abôla miņ hêk ek injik thô nena iniņ

---

* 24:5: Ap 17:6 * 24:6-8: Ap 21:28-30 * 24:6-8: Nê lôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denañ. Abô êņ ma aêntêk: Ma leņiņhaviņ nanaņ yani bêt esak yêlôaniņ abô balabuņ. Ma doņtom anyô vovak laik môņ Lisias halêm ma havôv yani vê hêk yêlô. Ma hanaņ nena nêt takatu ba idum ek nenaņ yani bêt, nêlêm nindum abô esak o.

abô ma avanôḡ ami. ¹⁴ Ma doḡtom abô êntêk ma abô avanôḡ: Yahêv yeḡ hadêḡ bumalô thêlô iniḡ Wapômbêḡ ba yahasopa Yisu anêḡ loḡôndê atu ba elam nena loḡôndê lokbaḡ. Ma yahêvhaviḡ Mose anêḡ balabuḡ lôk plopet iniḡ abô takatu ba bôk eto. ¹⁵*Ma ya hatôm ḡê takêntêk ba yahêv yamaleḡ ek Wapômbêḡ injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv liḡ, avômalô thêthôḡ lôk avômalô kambom. ¹⁶ Aêḡ ba wak nômbêḡ intu sapêḡ ma ya lôklokwaḡ ek yakapôlôḡ êḡjêk mabuḡ ma kambom mi êḡjêk Wapômbêḡ lo avômalô maleḡiḡ.

¹⁷ “Bôk yahatak Jelusalem sondabêḡ doho ma lêk yahavôhalêm ek yanêm wapôm êndêḡ yenaḡ avômalô Israeḡ takatu ba êv i sêkêya lôk yambôk da êndêḡ Wapômbêḡ. ¹⁸ *Yaha unyak mathenḡ anêḡ piklêvôḡ ma yahadum nôm êḡ lôk yahasopa kobom yambitak mabuḡ êḡjêk Wapômbêḡ ma. Êḡ ma thêlô êpôm ya. Avômalô bêḡ anôḡ miḡ êmô haviḡ ya ami lôk miḡ yahadum thôthô bêḡ ami. Mi. ¹⁹ Avômalô Israeḡ doho anêḡ plovinḡ Esia iniḡ abôla hamiḡ ek nenaḡ ya bêḡ, êḡ ma mavi ek thêlô nêlêm nimiḡ malem ma nenaḡ ya bêḡ. Ma doḡtom ḡê êḡ la miḡ halêm ami. ²⁰ Ba intu onaḡ ek ḡê takatu ba lêk êmô nenaḡ yenaḡ kambom takatu ba bôk êpôm hadêḡ waklavôḡ atu ba idum abô ek ya hamiḡ Sanhedlin maleḡiḡ bêḡ. ²¹ *Betha thêlô êpôm yenaḡ kambom doḡtom iyom la. Kambom êḡ ma bôk yahalam hamiḡ thêlô maleḡiḡ nena, ‘Yahêvhaviḡ nena Wapômbêḡ tem injik avômalô ḡama liḡ esak loḡbô. Ma hathak nôm êḡ iyom intu

---

* **24:15:** Jon 5:28-29   * **24:18:** Ap 21:17-28   * **24:21:** Ap 23:6

lêk môlô udum abô ek ya.' ” Pol hanaŋ aêŋ.

²² *Peliks bôk halaŋô abô bêŋ anôŋ hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anêŋ loŋôndê. Ba intu hakak abô daŋ siŋ ba hanaŋ nena, “Anyô vovak laik môŋ Lisias halêm hayô ma tem yanaŋ yenaŋ auk bêŋ esak anêm abô.” ²³ Ma hanaŋ hadêŋ sôp bidon nena etak yani êndôk koladôŋ, ma doŋtom nepole yak sêŋ vê ênjêk yani baŋ ek êmô oyaŋ ma anêŋ ñê môlô êyô ma netak i ek nênêm yani sa.

Eyabiŋ Pol hamô Sisalia

²⁴ Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk yanavi Dlusila, yani ma avi Islael te, i êyô iniŋ loŋ ekaksa halôk. Ma Peliks dalam Pol halêm ma halaŋô Pol hanaŋ abô hathak anêŋ hêvhaviŋ Yisu Kilisi. ²⁵ Ma hanaŋ abô hathak loŋôndê thêthôŋ lôk bôk lo loŋ nipuk i loŋ lôk waklavôŋ Wapômbêŋ tem indum abô, êŋ ma Peliks hakô ba hanaŋ, “Lêk hatôm, ma nu. Ma wakla ya ku mi, ma tem yanêm abô ek ôlêm esak loŋbô.” ²⁶ Peliks lahabi nena Pol tem nêm valu doho êndêŋ yani ek indum yani lamavi ek nêm Pol sa. Ba intu dalam Pol lôbôlôŋ ek thai nenaŋ abô.

²⁷ Sondabêŋ ju hale ba hi ma Posias Pestas hawa Peliks anêŋ ku. Ma Peliks lahaviŋ indum avômalô Islael lenŋmavi ba intu hadô Pol hamô koladôŋ denaŋ.

25

Idum abô ek Pol hamiŋ Pestas ma

---

* **24:22:** Ap 23:26

1 Pestas hawa ku eyabiņ Judia ba hamô Sisalia hatôm wak lô. Vêm ma hi Jelusalem. 2 *Êņ ma nê bêņbêņ êbôk da lôk nê bêņbêņ Israeļ i hadêņ yani ma enaņ Pol bêņ. 3 *Ba enaņ nena, “Lemmavi hathak yêlô, êņ ma nêm ôpêntêk ba êlêm Jelusalem ek indum abô.” Ma doņtom iniņ auk loņ kapô ma bôk evak abô ek netak anyô doho ek nekopak êmô loņôndê ek nijik Pol vônô. 4 Ma Pestas hanaņ iniņ abô viyaņ nena, “Pol ma eyabiņ hamô Sisalia. Ma tem yana Sisalia esak loņbô. 5 Ba intu nônêm unim nê bêņbêņ doho nêlêm imbiņ ya ek nenaņ kambom takatu ba onaņ nena bôk hadum bêņ êndôk loņ êņ.”

6 Pestas hamô haviņ thêlô hatôm wak bahenvi ba lahavulô mena laumiņ la vêm ma halôk ba hi Sisalia hathak loņbô. Ma haviyô hayaņ ma hi loņ idum abô ma hanaņ ek neja Pol ba ini loņ êņ. 7 *Pol hayô, êņ ma nê Israeļ takatu ba êlêm anêņ Jelusalem ekalabu yani siņ ma enaņ yani bêņ hathak abô malaiņ lomaloma, ma doņtom iniņ abô miņ hatôm injik nômla thô nena iniņ abô ma avanôņ ami. 8 Êņ ma Pol hanaņ iniņ abô viyaņ nena, “Miņ yahadum kambom la hathak Israeļ iniņ balabuņ lôk iniņ unyak mathen ma Sisa anêņ abô majaņ ami. Milôk.”

9 Ma doņtom Pestas lahaviņ indum avômalô Israeļ leņiņmavi ba hanaņ hadêņ Pol, “Lemmavi ek nu Jelusalem ek yandaņô anêm abô takêntêk êndôk loņ êņ e?”

10 Ma Pol hanaņ, “Unyak êntêk lêk yahamiņ, êņ ma Sisa anêņ unyak idum abô halôk. Ya ma anyô

---

* 25:2: Ap 24:1   * 25:3: Ap 23:15   * 25:7: Ap 24:5-6

Lom ba intu loŋ êntêk ma thêthôn ek yandum abô êndôk. Ma oda hoyala nena miŋ yahadam nômla kambom hadêŋ avômalô Israeŋ ami. ¹¹ Ma yahadam nômla kambom ba abô majan hanaŋ nena yama, êŋ ma mavi ek nijik ya vônô. Ma donjom abô takêntêk ba thêlô enaŋ hathak ya miŋ avanôn ami, êŋ ma miŋ mavi ek otak ya êndôk thêlô bahenŋ ami. Ba intu yalenhaviŋ Sisa da endanô yenaŋ abô êndôk Lom.”

¹² Pestas halaŋô abô êŋ ma hanaŋ abô haviŋ anêŋ nê lôkauk vêm ma hanaŋ bêŋ nena, “Holam Sisa ek endanô anêm abô ba intu tem nu ek Sisa endanô.”

Pestas hanaŋ abô haviŋ Kiŋ Aglipa hathak Pol

¹³ Wak doho hale ba hi ma Kiŋ Aglipa lo livavi Benaisi êlêm Sisalia ek nêntêm lenŋmavi êndêŋ Pestas. ¹⁴ *Thai êmô loŋ êŋ wak bêŋ anôn ma wak te ma Pestas hanaŋ abô hathak Pol hadêŋ kiŋ ba hanaŋ nena, “Anyô te hamô loŋ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk koladôn. ¹⁵ Wak atu ba yaha Jelusalem ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk Israeŋ iniŋ nê bêŋbêŋ enaŋ ôpêntêk anêŋ kambom bêŋ, ba enaŋ ek yandum abô ba yanaŋ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô. ¹⁶ Ma yahanan hadêŋ i nena, ‘Yêlô Lom iniŋ abô majan hanaŋ aêntêk, yêlô miŋ hatôm nanŋik anyô te vônô oyaŋ ami. Mi, môŋ ma imiŋ nê takatu ba idum abô hathak yani maleŋiŋ ek endanô iniŋ abô. Vêm ma enaŋ iniŋ abô viyaŋ.’ ¹⁷ Thêlô iviŋ ya ba êlêm, êŋ ma miŋ yahayabiŋ wak doho ami. Mi, haviyô hayaŋ ma yaha loŋ idum abô ba yahanan ek neja Pol ba nêlêm.

---

* **25:14:** Ap 24:27

18 Ma nê takatu ba idum abô ek yani iviyô iminj ma yahason nena tem nenanj yani anêj kambom anôj la bêj, ma dojtom mi. 19 Thêlô enanj hathak lojôndê takatu ba nesopa injj Wapômbêj ba enanj nena Pol minj hasopa lojôndê êj thêthôj ami. Lôk enanj hathak anyô njama te anêj athêj nena Yisu atu ba Pol hananj nena hamô lôkmala. 20 Minj yahapôm lojôndê la hatôm yapesanj malainj êj ami. Ba intu yahananj hik yani lij nena, ‘Lemhavinj nu Jelusalem ek yandanjô anêm abô êj êndôk loj êj e?’ 21 Ma dojtom yani hananj nena yani lahavinj Sisa endanjô anêj abô êndôk Lom. Ba intu yahananj hadêj yenanj nê vovak nena neyabinj yani endeba yanêm yani ni Lom ek ênjê Sisa.”

22 Êj ma Aglipa hananj hadêj Pestas, “Yalenjhavinj yandanjô ôpêj da anêj abô.” Ma Pestas hananj viyanj, “Mavi, biyamôj ma tem ondanjô.”

Pol haminj Aglipa ma

23 Haviyô hayanj ma Aglipa lo Benaisi ik injj nômkama kêkêlô ba i malak bêj atu ethak elanjô abô halôk. Ma nê vovak laik môj lôk nê bêjbêj malak êj êlêm havinj thai. Ma Pestas hananj ba ewa Pol halêm.

24 Ma Pestas hananj, “Kinj Aglipa lôk môlô avômalô takatu ba lêk ômô havinj yêlô. Ôpêntêk ma avômalô Israêl sapêj anêj Jelusalem lôk loj êntêk bôk elam lôklala hadêj ya ek yandôk esak injj abô ba yananj ek nijik ôpêntêk vônô. 25 Ma dojtom minj yahapôm ôpêntêk anêj kambomlate hatôm yananj ek nijik yani vônô ami. Ma yanida lahavinj ni ek Sisa endanjô anêj abô ba intu tem yanêm yani ni ek ênjê Sisa. 26 Ma dojtom yato malê esak yani êndôk

kapya êntêk êndêᶇ anyô bêᶇ Sisa? Ba intu yahawa yani halêm ek o, Kiᶇ Aglipa, lôk mômô sapêᶇ ek alalô nadaᶇô anêᶇ abô katô ek apôm ôpêᶇ anêᶇ malaiᶇ anêᶇ ôdôᶇ bêᶇ, êᶇ ma tem yato êndôk kapya êntêk. ²⁷ Yanêm anyô koladôᶇ te oyaᶇ ni êndêᶇ Sisa ma miᶇ yahato abô atu ba enaᶇ yani bêᶇ hathak halôk kapya ami, êᶇ ma kambom.”

26

Pol hamiᶇ Kiᶇ Aglipa ma

¹ Êᶇ ma Aglipa hanaᶇ hadêᶇ Pol, “Yahêv thalek ek onaᶇ anêm abô.”

Ma Pol hêv baᶇ liᶇ ma hanaᶇ anêᶇ abô nena, ² “Kiᶇ Aglipa, tem yaᶇgik thô nena ᶇê Israeᶇ iniᶇ abô takatu ba enaᶇ hathak ya ma miᶇ abô avanôᶇ ami. Yalenᶇmavi anôᶇ ek yanaᶇ abô êᶇ imiᶇ malem ³ ek malê nena o ma anyô lôkauk bêᶇ hathak yêlô Israeᶇ iniᶇ kobom sapêᶇ. Ma hoyala abô takatu ba yêlô avak i vose hathak. Aêᶇ ba yahalaᶇ hadêᶇ o nena ondanô yenaᶇ abô vêmam.

⁴ “Avômalô Israeᶇ sapêᶇ bôk eyala yenaᶇ bôk lo loᶇ takatu ba yahasopa hadêᶇ sêbôk atu ba ya yaôna ba yahamô yenaᶇ loᶇ aleba lêk. Lôk eyala loᶇôndê takatu ba yahasopa hamô Jelusalem haviᶇ. ⁵ *Thêlô bôk eyala ya bô ba hatôm nenaᶇ nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapômbêᶇ lôk anêᶇ balabuᶇ lôklokwaᶇ ba êmôᶇ ek Israeᶇ iniᶇ ôdôᶇ vi. ⁶ *Ma yahathak yahêv yamaleᶇ ek malêla takatu ba Wapômbêᶇ bôk havak abô haviᶇ bumalô thêlô ek nêm. Ma hathak ôdôᶇ êᶇ, ma lêk idum

---

* **26:5:** Plp 3:5-6   * **26:6:** Ap 23:6; 28:20

abô ek ya. ⁷ Yêlô ma lodô_ηlodô_η hatôm laumin ba lahavuju, ma wak lo bôlôvô_η ma athak aêv ye_η lôklokwa_η hadê_η Wapômbê_η lôk aêv male_η ek nô_m takatu ba yani bôk havak ek nê_m injik anê_η anô_η. Ki_η, yahê_v yamale_η ek nô_m takê_η ba intu lêk avômalô Israe_l ena_η ya bê_η. ⁸ Aisê ka môlô doho lemimhabi nena Wapômbê_η mi_η hatôm injik nê_η nama li_η esak lonjô ami e?

⁹ * “Sêbôk ma yena_η auk thekthe_k ek yandum nô_mkama bê_η anô_η ek yami_η avômalô takatu ba esopa Yisu anê_η Nasalet lon sin ek mi_η nesopa ami. ¹⁰ Ma bôk yahadum aê_η have_η Jelusale_m. Nê bê_ηbê_η êbôk da anê_η lon ê_η bôk ê_v athê_η hadê_η ya ba intu yahavalon avômalô mathen bê_η anô_η ba yahadô i hamô koladô_η. Ma ik i vônô ma yahalôk hathak ini_η auk ê_η havi_η. ¹¹ Ma wak bê_η anô_η ma yaha unyak ye_η nenanena ek yanê_m vova_η êndê_η i. Lôk yahabi thêlô le_ηi_η li_η ek nena_η abôma esak Yisu. Yalen_ηmani_η kambom anô_η hathak thêlô ba intu yaha malak lô_η takatu ba ê_mô lon buya_η ek yanê_m malai_η êndê_η i imbi_η.

¹² “Wak te ma yaha Damaskas ek yambuli_η nê ê_vhavi_η ma nê bê_ηbê_η êbôk da ê_v athê_η lôk lôklokwa_η hadê_η ya ek yandum ku ê_η. ¹³ Ki_η, hatôm wakiê_vô_η bi_η ma yahabup hathak lonjôndê dena_η ma deda lôkma_ηgi_η anô_η te anê_η le_η habi hayô hêk ya lôk nê takatu ba even_η havi_η ya. Wak anê_η deda ma yaôna lôk ek deda ê_η anê_η. ¹⁴ Ma yêlô lôkthô ê_v yak halôk pik ma yahala_ηô abô te halê_m hadê_η ya hathak abô Hiblu nena, ‘Sol, Sol, hubuli_η ya eka? O hatôm bokma_ηkao atu ba habô_i ba mi_η hasopa

---

* 26:9: Ap 8:3

anêḡ alanḡ anêḡ lahaviḡ ami ba hapam i velevele hathak kôm damoma ba hawa vovaḡ.’

15 “Ma yahananḡ, ‘Anyô Bêḡ, o opalê?’

“Ma Anyô Bêḡ hanaḡ, ‘Ya ma Yisu atu ba hubulinḡ. 16 Umbiyô umiḡ. Yahik ya thô hadêḡ o ek yatak o ek umbitak yenaḡ anyô ku. Ma tem onaḡ abô esak nôḡ takatu ba lêk hôyê lôk nôḡ takatu ba tem yaḡgik thô êndêḡ o embenḡ yam bêḡ êndêḡ avômalô. 17 Ma tem yanêḡ o bulubiḡ ênjêk anêḡ avômalô lôk avômalô loḡ buyaḡ baheḡiḡ. Ma yanêḡ o êndêḡ thêlô 18 *ek okyav thêlô maleḡiḡ lôk nuḡgwik i liliḡ ênjêk momaḡiniḡ ni êndêḡ deda. Ma nuḡgwik thêlô liliḡ ênjêk Sadaḡ anêḡ lôklokwaḡ ni êndêḡ Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ ek yanêḡ iniḡ kambom vê lôk neja loḡ imbiḡ avômalô takatu ba bôk ibitak mathenḡ hathak iniḡ êvhaviḡ ya.’

19 “Aêḡ ba, Kiḡ Aglipa, wêḡ atu ba yahayê anêḡ leḡ ma yahawê anêḡ abô vibinḡ. 20 Ma yahananḡ Abô Mavi hadêḡ avômalô ek nede kapôlôḡiḡ liliḡ êndêḡ Wapômbêḡ ma nindum kobom thêthôḡ ek injik thô nena avanôḡ lêk ele kapôlôḡiḡ liliḡ yôv. Môḡ ma yahananḡ abô êḡ halôk Damaskas vêḡ ma Jelusalem lôk Judia sapêḡ aleba yahananḡ abô êḡ hadêḡ ḡê loḡ buyaḡ haviḡ. 21 Aêḡ ba intu avômalô Israeḡ evaloḡ ya hêk unyak mathenḡ anêḡ piklêvôḡ ma idum ek nijik ya vônô. 22 Ma donḡtom Wapômbêḡ hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahamiḡ loḡ êntêk ba yahananḡ abô hadêḡ ḡê athêḡ mi lôk ḡê athêḡ bêḡ haviḡ. Ma abô takatu ba yahananḡ ma miḡ abô yaḡda ami. Mi, abô êḡ iyom intu plopet

---

* **26:18:** Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13

lo Mose bôk enañ nena tem imbitak. ²³ *Ba enañ Mesia tem enja vovañ ba ema, ma tem imbiyô môn ek avômalô nana sapên ba enañ abô esak deda êndên anên avômalô Israël lôk avômalô loñ buyañ imbiñ.”

²⁴ Pol hanañ abô denañ ma Pestas halam lôklala nena, “Pol, anêm auk lêk hêv yak! Auk bêt takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo.”

²⁵ Ma Pol hanañ, “Anyô bêt Pestas, abô takatu ba yahanañ ma thêthôn ma avanôn biñ. Ma miñ ya molo ami. ²⁶ Ma nôm takên ma hêk loñ yain ma miñ hêk loñ kapô ami. Ba intu Kiñ Aglipa miñ hatôm êsôn ami. Mi, yani bôk hayala nôm takên yôv ba intu yahanañ abô takên bêt hadên yani. ²⁷ Kiñ Aglipa, hôêvhaviñ plopet iniñ abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hôêvhaviñ.”

²⁸ Ma Aglipa hanañ hadên Pol, “Hoson nena sawa bidon êntêk hatôm undum ba yambitak Kilisi anên anyô te e?”

²⁹ Ma Pol hanañ, “Sawa bidon mena sawa daim, ma donjom yalenhabi nôm donjom iyom ba intu yahaten mek hadên Wapômbên nena o lôk avômalô takatu ba lêk elañ yenañ abô, môlô lôkthô numbitak êtôm ya. Ma donjom yahadô señ embalon môlô loñ êtôm êntêk lêk havalon ya loñ.”

³⁰ Pol hanañ abô ên, ma Kiñ Aglipa lôk anyô bêt hayabiñ Judia ma Benaisi lôk nê takatu ba êmô haviñ thêlô, lôkthô iviyô imiñ ³¹ ma etak loñ ên ba i. Ma thêlôda enañ hadên i nena, “Anyô êntêk miñ hadum nômlate kambom ek nijik yani vônô mena nêndô êmô koladôn ami. Mi.” ³² Ma Aglipa hanañ

* **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

hadêᶇ Pestas nena, “Ôpêntêk bôk halam Sisa yôv ek endañô anêᶇ abô. Ma mi, ma tem nanêm yani vê ba ni.”

27

Nê vovak ewa Pol ba i Lom

¹ Havenᶇ yam ma thêlô epesaᶇ abô ek Pol lôk nê koladôᶇ doho neja yeᶇ ba ini pik bêᶇ Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te baᶇ, yani anêᶇ athêᶇ nena Julias. Yani hayabiᶇ Sisa anêᶇ nê vovak ôdôᶇ takatu ba lôkmaᶇgiᶇ anôᶇ. ²*Thêlô ethak yeᶇ te ma yai lôk anyô Tesalonaika te anêᶇ athêᶇ nena Alistakas athak yeᶇ êᶇ haviᶇ ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovins Masedonia kapô. Yeᶇ êᶇ halêm anêᶇ loᶇ Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovins Esia kapô.

³ Haviyô hayaᶇ ma yêlô athak Saidon ma Julias hadum mavi hadêᶇ Pol ba hatak yani ek ni ênjê anêᶇ avômalô môlô ek nêᶇnêm yani sa esak nômkama takatu ba yani mi. ⁴Yêlô atak Saidon ba a ma lovak bêᶇ te hayuv yêlô vôkê ba intu yêlô asopa Ngavithôm Saipulus vidôm. ⁵ Ma yeᶇ halom hêk ᶇgwêk malêvôᶇ biᶇ hêk plovins Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anêᶇ plovins Lisia. ⁶ Loᶇ êᶇ ma anyô vovak laik atu hayê yeᶇ te halêm anêᶇ Aleksandlia ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yeᶇ êᶇ. ⁷ Ma lovak hayuv kambom ba intu yeᶇ hi yaôyaô hatôm wak bêᶇ anôᶇ ba hêv malaiᶇ bêᶇ ek yeᶇ ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, êᶇ ma lovak bêᶇ hayuv ba yeᶇ miᶇ hatôm esopa

---

* 27:2: Ap 19:29

yeŋ anêŋ loŋ atu ba hathak halom ba hi Itali ami. Ba intu yeŋ hik i liliŋ ba halom hêk Ngavithôm Klit anêŋ viyaiŋ ba hi habobo loŋ te anêŋ athêŋ nena Salmoni. ⁸ Yeŋ anêŋ ñê ku idum ku bêŋ ba yêlô asopa ñgwêk daŋ iyom aleba ayô loŋ atu elam nena Loŋ Mavi Ek Yeŋ Êmô. Loŋ êŋ hamô habobo malak Lasia.

⁹ Wak bêŋ anôŋ bôk hale ba hi yôv lôk Islael iniŋ waklavôŋ Evak Balabuŋ Ek Nôm bôk hale ba hi havinŋ ba intu lêk ma waklavôŋ kambom ek yeŋ embenŋ ñgwêk. Êŋ ma Pol hananŋ hadêŋ thêlô, ¹⁰ “Aiyaŋ thêlô, yahayala nena alalô a ma malainŋ bêŋ tem êpôm alalô ba imbuliŋ yeŋ lôk nômkama takatu ba hamô yeŋ ma alalô bêŋ anôŋ tem nama imbiŋ.” ¹¹ Ma doŋtom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yeŋ lôk yeŋ anêŋ alaŋ iniŋ abô, ma miŋ hasopa Pol anêŋ abô ami. ¹² Loŋ Mavi Ek Yeŋ Êmô êŋ ma miŋ mavi ek yeŋ êmô êndêŋ waklavôŋ ñgwêk beŋeŋ lokwaŋ hik ami. Ba intu avômalô bêŋ anôŋ leŋiŋhabi nena yêlô natak loŋ êŋ ma ana Piniks ek namô loŋ êŋ endeŋba ñgwêk beŋeŋ lokwaŋ ende êndôk am. Piniks ma Ngavithôm Klit anêŋ loŋ te atu ba havova hêk ñgwêk malêvôŋ ba intu loŋ mavi ek yeŋ êmô êndêŋ waklavôŋ ôthôm beŋeŋ lokwaŋ.

Lovak bêŋ hayuv

¹³ Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô esonŋ nena hatôm yêlô ana mavi. Êŋ ma êvôv aŋga hathak ma idum ek nesopa Klit anêŋ ñgwêk daŋ ba ini Piniks. ¹⁴ Ma miŋ yêlô a daim ami ma lovak lôklokwaŋ bêŋ te hayuv yêlô vôle hêk liŋdaŋ ba yeŋ hi ñgwêk malêvôŋ biŋ. ¹⁵ Lovak hayuv

lôklokwan boman ba yeŋ miŋ hatôm imbup êndôk
 ŋgwêk dan ami. Ba intu yêlô atak ma yeŋ hasopa
 lovak anêŋ lahaŋ. ¹⁶ Lovak hayuv yêlô vôkê
 aleba ayô ŋgavithôm yaônate atu elam nena Kauda
 vidôm. Ma Kauda hêk lovak loŋ siŋ dokte. Ba intu
 yêlô avôv yêlôaniŋ yeŋ yaôna hathak ba halêm. Ma
 doŋtom yêlô avôv mathalaleŋ kambom ek malê
 nena lovak bêŋ hayuv denaŋ. ¹⁷ Thêlô êvôv yeŋ
 yaô ba etak halôk yeŋ bêŋ kapô ma ibutiŋ yeŋ
 lokwan loŋ hathak yak balawa doho ek embalon
 yeŋ loŋ. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv
 thêlô endebe nesak thathe atu ba hamô ŋgwêk
 malêvôŋ habobo Siltis anêŋ Aplika. Ba intu ibi
 anga halôk ŋgwêk ek embalon yeŋ loŋ ek ni yaôyaô
 dokte. ¹⁸ Haviyô hayaŋ ma lovak lôk ŋgwêk hik
 yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yeŋ hawa
 doho halôk ŋgwêk ba hi. ¹⁹ Ma wak te lô ma evalon
 yeŋ anêŋ alokwan havalon sôp loŋ lôk anêŋ yak ba
 ibi halôk ŋgwêk ba hi. ²⁰ Wak bêŋ anôŋ ma yêlô
 miŋ ayê wak lo vuliŋ ami ek malê nena lovak lôk
 ôthôm bêŋ hayuv denaŋ ba hadum ba yêlô sapêŋ
 akô kambom nena tem nama.

²¹ Wak bêŋ anôŋ ma yêlô sapêŋ miŋ an nôm
 ami, êŋ ma Pol halam thêlô hathak doŋtom ma
 hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, bôk yahanan nena miŋ alalô
 natak Klit ami, ma namô vêmam. Êŋ ma tem miŋ
 napôm malaiŋ êntêk lôk miŋ hatôm nômkama la
 nêŋ yak ami. ²² Ma doŋtom lêk ma yanaŋ êndêŋ
 môlô nena numiŋ lôklokwan ma miŋ nôkô ami ek
 malê nena anyôla tem miŋ ema ami. Mi, yeŋ
 iyom intu tem kambom. ²³ Bôkam ma yenaŋ alaŋ
 Wapômbêŋ atu ba yahadum anêŋ ku anêŋ anjela

hamiņ habobo ya ma hanaņ, ²⁴* ‘Pol, miņ ôkô ami. Tem umiņ Sisa ma ek undum abô. Aêņ ba ondaņô. Wapômbêņ lêk halaņô anêm mek ba ñê takatu ba êmô yeņ haviņ o, sapêņ tem nêmô lôkmala.’ ²⁵ Aêņ ba numiņ lôklokwaņ ma miņ nôkô ami! Yahêvhaviņ Wapômbêņ nena tem indum ba nômkama sapêņ tem imbitak êtôm atu ba anêņ aņela hanaņ hadêņ ya. ²⁶*Yeņ tem esak ñgavithôm te anêņ liņdaņ ma alalô sapêņ tem namô lôkmala.”

Yeņ hathak liņdaņ

²⁷ Ma wak te laumiņ ba lahavuva anêņ bôlôvônġ ma lovak hayuv yêlô lôklokwaņ denaņ ba yêlô amô Ngwêk Adliatik.* Ma habobo bôlôvônġ biņ ma ñê ku yeņ elañô nena yeņ lêk habobo ñgwêk daņ. ²⁸ Aêņ ba thêlô ililu yeņ anêņ lavônġiņ ma êyê nena ñgwêk anêņ daim ma lêk hatôm 37 mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak loņbô ma êyê nena lêk hatôm 27 mita. ²⁹ Êņ ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yeņ anêņ aņga ayova halôk yeņ layuk ma eteņ mek ek eyaņ wak bêņ kethenġ. ³⁰ Ma yeņ anêņ ñê ku idum ek nêsôv ba ini. Ba intu etak yeņ yaô atu halôk ñgwêk ma esau nena imbi aņga doho halôk yeņ anêņ thohav. ³¹ Ma doņtom Pol hanaņ hadêņ anyô vovak laik lôk anêņ ñê vovak nena, “Ñê takêntêk etak yeņ ba i, ma tem mólô sapêņ noma.” ³² Êņ ma ñê vovak edabêņ yeņ yaô anêņ yak kisi ba hêv yak halôk ñgwêk.

³³ Habobo eyaņ wak bêņ ma Pol hasoņ thêlô lokwaņ ba hanaņ ek thêlô sapêņ nejaņ nôm. Ma

---

* **27:24:** Ap 23:11 * **27:26:** Ap 28:1 * **27:27:** Ngwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

hanañ nena, “Wak laumiñ ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma môlô ômô lôk kapôlômim daluk ba miñ oañ nôm ami. ³⁴ Ma lêk yahanañ hadêñ môlô nena tem miñ malaiñ la êpôm môlô ami. Mi. Ba intu yahasonñ môlô lokwanñ nena oñgwanñ nôm dokte ek embatho môlô loñ ek nômô mavi.” ³⁵ Yani hanañ aêñ vêm ma hawa polom ba hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ hamiñ thêlô maleñiñ. Ma hançoli polom atu ba hayañ. ³⁶ Êñ ma anyô sapêñ leñiñ halôk biñ ma ewa nôm ba eyañ. ³⁷ Yêlô sapêñ atu ba amô yeñ ma hatôm 276. ³⁸ Eyañ nôm takatu ba leñiñhaviñ yôv, ma ibi wit halôk ñgwêk ek yeñ vumvum.

³⁹ Lu hayañ wak bêñ hayô, ma thêlô êyê liñdañ, ma doñtom êthônñ loñ êñ paliñ. Ma êyê loñ mavi te hêk ek yeñ êmô ba loñ êñ ma loñ thathe mavi. Ba intu leñiñhabi nena nimbusiñ yeñ ba ni nôñnônñ êndêñ loñ êñ. ⁴⁰ Êñ ma thêlô edabêñ yeñ anêñ aña takatu ba havalonñ yeñ loñ kisi ba êv yak halôk ñgwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havalonñ yeñ anêñ nôm nimbusiñ vê. Ma thêlô êthôkwêñ yeñ anêñ sôp lovak hathak ma lovak hayuv yeñ hi ek esak liñdañ. ⁴¹ Ma doñtom yeñ halanviñ ba hi hathak thathe atu ba hamô ñgwêk malêvônñ ba havalonñ yeñ loñ lôklokwanñ. Ma ñgwêk budum bêñ hik yeñ layuk aleba hapup nenanena.

⁴² Ma ñê vovak leñiñhabi nena nijik ñê koladônñ sapêñ vônô ek miñ neyam ba nêsôv ami. ⁴³ Ma doñtom anyô vovak laik lahaviñ nêm Pol sa ba intu hêk thêlô loñ siñ. Ma hanañ hadêñ ñê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk ñgwêk êmônñ ba neyam ba ini liñ. ⁴⁴ Ma takatu ba êthônñ neyam,

êḡ ma vi nêyô nêjêk aselenḡ ma vi neja yeḡ anêḡ
nômka ma takatu hapup loselenḡ loselenḡ ba nêyô
nêjêk selenḡ tomtom ba neyam ba ini liḡdaḡ. Thêlô
idum aêḡ ma sapêḡ ethak liḡ mavi.

28

Pol hamô ḡgavithôm Molta

¹ Yêlô sapêḡ athak liḡ mavi vêm ma ayala nena
ḡgavithôm êḡ ma elam nena Molta. ²*Ma avômalo
ḡgavithôm êḡ ewa yêlô thô ba idum kobom mavi
anôḡ hadêḡ yêlô. Ôthôm hik ba loḡ lêk thilibuḡ
kambom ba intu thêlô ebaḡ atum ek yêlô nabuḡu.
³Ma Pol hasup ayôk doho ba habaḡ hathak atum
ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum
haluḡ ba vovaḡ. Êḡ ma hale yaḡ ma hathaḡ
Pol baḡ. ⁴Ma avômalo loḡ êḡ êyê umya hakêlô
hamiḡ Pol baḡ ma enaḡ hadêḡ thêlôda nena,
“Avanôḡ biḡ, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la.
Ma doḡtom ḡgwêk miḡ halok yani vônô ami ba
intu umya hadum ek injik loḡôndê thêthôḡ thô.”
⁵*Ma doḡtom Pol havaluḡ baḡ ma umya êḡ hêv yak
hayô hêk atum ma miḡ nômla hapôm yani ami.
⁶*Avômalo loḡ êḡ leḡiḡhabi nena Pol liḡkupik tem
isiḡ bêḡ mena nêm yak ba ema la. Ma doḡtom
thêlô eyabiḡ aleba lêk sawa daim ma miḡ nômlate
hapôm yani ami. Êḡ ma thêlô ik iniḡ auk liliḡ ma
enaḡ, “Yani ma ḡgôk te la.”

⁷Anyô loḡ êḡ te anêḡ athêḡ nena Publias ma
yani ma ḡgavithôm êḡ iniḡ anyô bêḡ. Ma anêḡ
loḡ hamô habobo loḡ atu ba yeḡ hathak. Ôpêḡ

* 28:2: 2Ko 11:27 * 28:5: Mak 16:18 * 28:6: Ap 14:11

hawa yêlô ba hi anêᶇ unyak ma hayabinᶇ yêlô mavi anôᶇ hatôm wak lô. ⁸ Ôpêᶇ anêᶇ lambô bôk hapôm lijinᶇ lijkupik vovaᶇ lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek êᶇjê yani. Hayô ma hateᶇ mek vêm ma hatak baᶇ hayô hêk yani ma hadum ôpêᶇ habitak mavi hathak loᶇbô. ⁹ Avômalô ᶇgavithôm êyê nôᶇm êᶇ, ma iniᶇ avômalô lôk lijinᶇ sapêᶇ i hadêᶇ Pol ma yani hadum ba thêlô sapêᶇ ibitak mavi. ¹⁰ Thêlô êv athêᶇ bêᶇ hadêᶇ yêlô hathak kobom mavi lomalama. Aêᶇ ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nôᶇmkama takatu ba yêlô mi.

Pol hi Lom

¹¹ Yêlô amô ᶇgavithôm êᶇ hatôm ayôᶇ lô, êᶇ ma yêlô athak yeᶇ te atu ba bôk hamô loᶇ êᶇ hadêᶇ waklavôᶇ ᶇgwêk beᶇeᶇ lokwaᶇ. Yeᶇ êᶇ halêm anêᶇ malak Aleksandlia. Ma yeᶇ thohav ma etak ᶇgôkba lopopek dahô hamô, ᶇgôkba yaᶇ anêᶇ athêᶇ nena Kasto ma yaᶇ ma Polaks. Êᶇ ma yêlô athak yeᶇ êᶇ ba a. ¹² Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô loᶇ êᶇ hatôm wak lô. ¹³ Ma yêlô atak loᶇ êᶇ ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayaᶇ ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yaᶇ ma yêlô athak malak Puteoli. ¹⁴ Ma loᶇ êᶇ ma yêlô apôm ᶇê êvhavinᶇ doho ba ewa yêlô thô ma enaᶇ ek yêlô namô imbinᶇ i êtôm sonda te. Vêm ma yêlô atak i ma avenᶇ pik ba a Lom. ¹⁵ Ma avômalô êvhavinᶇ anêᶇ Lom elañô nena yêlô avenᶇ loᶇôndê ek nayô Lom, êᶇ ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk loᶇôndê. Doho i malak te anêᶇ athêᶇ nena “Apias Anêᶇ Loᶇ Êv Vuli Nôᶇmkama”, ma doho i malak yaᶇ ba anêᶇ athêᶇ nena “Unyak Lô Ek Vathi”. Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadêᶇ Wapômbêᶇ ma kapô

halôk biñ. ¹⁶ Yêlô ayô Lom ma enañ nena Pol ênjêk unyak te êtôm yani da anêñ lahavij. Ma anyô vovak te eyabinj yani.

Pol hanañ Abô Mavi bêñ hamô Lom

¹⁷ Wak lô hale ba hi ma Pol halam Israeël iniñ nê bêñbêñ takatu ba êmô Lom ethak donjom ma hanañ, “Aiyañ thêlô, miñ yahadum nômla kambom hadêñ alalôaniñ avômalô mena yahabulinj bumalô thêlô iniñ kobom ami. Ma donjom anêñ Jelusalem ma evalonj ya ba etak ya halôk Lom baheñij. ¹⁸ *Ma avômalô Lom elañô yenañ abô ma enañ nena miñ yahadum nômlate kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô lenjinhavinj nêñêm ya vê ênjêk koladôn. ¹⁹ *Ma donjom avômalô Israeël êdô ba imiñ lôklokwanj aleba ya lonjondê mi ba intu yahalam ek Sisa endañô yenañ abô. Miñ yahadum aêñ ek yanañ thêlô bêñ êndêñ Sisa esak kambom takatu ba idum hadêñ ya ami. Mi. ²⁰ *Ba intu yahalam môlô ek nôlêm ek yangê môlô lôk yanañ abô imbiñ môlô. Miñ yahadum kambom la ami, ma donjom señ havalonj ya lonj. Ek malê nena yahêv yamaleñ hathak nôm donjom atu ba avômalô Israeël ethak êv maleñij hathak. Nôm êñ ma Mesia.”

²¹ Ma enañ viyanj, “Miñ anyô Judia la hatu kapya hadêñ yêlô ba hanañ abôla hathak o mena nê Israeël takatu ba êlêm lonj êntêk, miñ enañ abô kambom la hathak o ami. Mi. ²² *Ma donjom yêlô ayala nena lonj nômbêñ intu sapêñ ma avômalô enañ abô kambom hathak lonjondê nêñêmimbiñ Yisu. Ba

* **28:18:** Ap 26:31   * **28:19:** Ap 25:11   * **28:20:** Ap 26:6-7

* **28:22:** Ap 24:14

intu yêlô leñiñhaviñ nadañô anêm auk nena honañ
aisê hathak loñôndê êñ.” ²³ Êñ ma etak wak yañ ek
nesak doñtom imbiñ yani.

Wak êñ hayô ma avômalô Israêl bêñ anôñ êyô
unyak atu ba Pol hamô. Lôkbôk hi aleba bôlôvôn
ma Pol hanañ abô hadêñ thêlô. Ma hik Wapômbêñ
anêñ loñ lôkliñyak anêñ ôdôn thô hadêñ i. Ma hik
iniñ auk liñ hathak Mose anêñ balabuñ lôk plopet
iniñ abô ek thêlô nêñêñimbiñ nena Yisu ma Mesia
atu. ²⁴ Ma thêlô doho êvhaviñ abô takatu ba hanañ
ma doho ma mi. ²⁵ Ma thêlôda enañ abô lôk vovak
ba evak i vose hi ôdôn ju. Ba idum ek ini ma Pol
hanañ abô te haven yam nena, “Lovak Mathen
bôk hanañ abô avanôñ hadêñ libumi halôk plopet
Aisaia ba hanañ aêntêk,

²⁶ “ ‘Nu êndêñ avômalô takêntêk ba onañ êndêñ i
nena,

“Wak nômbêñ intu ma tem nodañô abô,
ma doñtom tem miñ hatôm noyala anêñ ôdôn
ami;

Ma wak nômbêñ intu ma tem ôñgô nômlate,
ma doñtom miñ hatôm nôpôm anêñ ôdôn ami.”

²⁷ Ek malê nena avômalô takêñ iniñ auk ma thek-
thek,

ma ibi leñiñôndôn siñ,
lôk ivuliv maleniñ siñ.

Ma mi, ma tem nêgê tak esak maleniñ,

lôk nedañô êndôk leñiñôndôn,
lôk neja êñjêk iniñ auk

ma tem nede kapôlônñ liliñ ek yandum thêlô ba
nimbitak mavi.’ *Aisaia 6:9-10*

²⁸ “Aêñ ba noyala katô nena Wapômbêñ hêv
anêñ abô hathak anêñ bulubiñ hadêñ avômalô loñ

buyan ba tem thêlô neja thô.”²⁹ [Pol hanaŋ abô êŋ yôv, êŋ ma avômalô Islael etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêŋ abô takatu.]*

³⁰ Hatôm sondabêŋ ju ma Pol hamô unyak atu ba yanida hêv vuli ma hawa avômalô takatu ba êlêm ek nêgê yani thô lôk lamavi. ³¹ Ma yani hamiŋ lôklokwan ma kô mi ma hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hadôŋ avômalô hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi. Ma anyôla miŋ hamiŋ yani loŋ siŋ ami.

---

* **28:29:** Nê lôkauk vi leŋiŋhabi nena abô 28:29, ma Luk da miŋ hatô ami, ma anyôla hatô havenŋ yam.

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a